

403.03/237

T. B. L. Arşivi

MİMAR SİNAN

T.B.L.

ARŞIVI

İÇİNDEKİLER

4. Büyük Üstadın Mesajı H. ÖRS
7. Masonluk ve Hakikatler R. TEMEL
12. Masonluk Sırları - Ketumiyet ve
Susmanın Fazileti H. BENAZUS
18. Ritüeller Hakkında A. KARABECE
24. Kıta Avrupasında Değişmeden
Yana Olan Görüşler M. ERBUDAK
29. İskoçya'da Masonluğun İlk Gelişmeleri F. ÇELTİKÇİ
37. Ortaçağ Başlarında Vicdan Özgürlüğü E. EYÜBOĞLU
51. Dogmatizm ve Liberal Düşünce F. ÇELTİKÇİ
62. Vatanseverlik İ. HOYİ
64. Politika ve Masonluk N. C. AKKERMAN
72. Dayanışma C. M. ALTAR
77. Tanınmış Büyük Masonlar S. ARIÇ
83. Sinan The Architect O. ALSAÇ
88. Love As An Art A. OKAN

MİMAR SİNAN

Gevşeklik göstermeyin,

endişe etmeyin. İnanıyorsanız, mutlaka yenersiniz.

Kur'an-ı Kerimden

YENİLİK BASIMEVİ

Kapak kompozisyonu : Şinasi BARUTÇU

YENİLİK BASIMEVİ — TİPO — OFSET
Tel : 27 11 53 — İSTANBUL — 1 9 6 9

MİMAR SİNAN

Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonları Büyük Locasının
tarihi, çağdaş ve gerçekçi açıdan
araştırma ve yayın organıdır.

Sahibi ve mes'ul müdürü : Fuat RAMAZANOĞLU

Yazı işleri müdürü : Fikret ÇELTİKÇİ

ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR ÜYELERE MAHSUSTUR

YIL : 2

Nuruziya sokağı 25, Beyoğlu, Tel : 49 47 53

SAYI : 7

İ Ç İ N D E K İ L E R

4. Büyük Üstadın Mesajı H. ÖRS
7. Masonluk ve Hakikatler R. TEMEL
12. Masonluk Sırları - Ketumiyet ve
Susmanın Fazleti H. BENAZUS
18. Ritüeller Hakkında A. KARABECE
24. Kıta Avrupasında Değişmeden
Yana Olan Görüşler M. ERBUDAK
29. İskoçya'da Masonluğun İlk Gelişmeleri F. ÇELTİKÇİ
37. Ortaçağ Başlarında Vicdan Özgürlüğü E. EYÜBOĞLU
51. Dogmatizm ve Liberal Düşünce F. ÇELTİKÇİ
62. Vatanseverlik İ. HOYİ
64. Politika ve Masonluk N. C. AKKERMAN
72. Dayanışma C. M. ALTAR
77. Tanınmış Büyük Masonlar S. ARIÇ
83. Sinan The Architect O. ALSAÇ
88. Love As An Art A. OKAN

MİMAR SİNAN

BÜYÜK ÜSTADIN MESAJI

Sevgili Kardeşlerim,

1969 yılı Genel Kurulunda bir ker daha kardeşlerimin itimadına mazhar olarak Büyük Üstatlığa seçilmiş bulunuyorum. Hem kendi adıma, hem de kendileri ile çalışmak şerefini bana bahşeden yeni Büyük Daimî Heyet üyeleri kardeşlerim adına sizlere teşekkürlerimi bildiririm.

Bir zamanlar, kardeşlerimin topluluğumuzun ahenğine gölge düşürme istidadını gösteren olayları yaşadığını hatırlıyorum. Bunlar artık eski hatıralar arasına karışmış bulunuyor. Kardeşlerimizin sağduyuları, akıl ve hikmetleri ve gerçek mason hasletleri sayesinde bütün o

günlerin bulutları dağıldı, yok oldu. O bulutlu günlerde, ilk defa büyük üstatlığa seçildiğim gün, bazen acı gibi gelen, acı manasına gelen meraret kelimesiyle ifade edeceğim içimizin ıstırabını belirten sözler söylemiştim. Kâinatın Ulu Mimarına şükürler olsun, bu gün artık böyle dertlerimiz kalmadı.

Bundan sonraki çalışmalarımızda, büyük bir hasasiyetle, büyük gayret ve gereken emekleri sarf etmek suretiyle üzerinde durmamız gereken yeni ödevlerimiz olacaktır. Bir taraftan bu günkü perişan gibi gözükten rehberlerimizi yeniden tanzim ederken dünya masonluğunun kanun ve teamüllerine, diğer taraftan da memleketimizde mer'i ve cari usul, âdet ve kanunlara uygun düşen ayarlamaları yapmamız gerekecektir. Bu yılki Genel Kurul kararlarına uyararak anayasa ve localar umumî nizamnamesiyle birlikte bütün bunlara bağlı yönetmeliklerimizi yeniden gözden geçirmemiz ve gereken düzeltmeleri yapmamız icap etmektedir.

Kardeşlerim bu görev gerçekten ağır bir iştir. Elbette ki bu işi seçmiş olduğunuz Büyük Daimî Heyet yalnız başına yapamaz. Bütün kardeşlerimin bu işlere yardım ellerini uzatmalarını rica ederim. Kardeşlerimin bu yardımdan uzak kalmayacaklarına eminim. Bütün kardeşlerim bu işte yardıma koşacaklardır. Bu kanaatimi belirtirken, Büyük Daimî Heyeti teşkil eden bütün kardeşlerimin hislerine de tercüman olduğumdan şüphe etmiyorum.

Kardeşlerim, bu yıl genel kurul toplantısındaki loca delegelerinin işleri çok güçtü. İki gün, sıcak, kapalı bir yerde, kardeşlerimizin bir çoğu uzak yerlerden gelerek, aralıksız çetin bir çalışma yapıldı. Bu çalışmalarda mason disipli-

ni dahilinde, tam bir kardeşlik duygusu hâkim oldu. Bu çalışmalara katılan kardeşlerime bir kere daha teşekkür etmeği borç bilirim.

Genel Kurulumuzda alınan kararlar Türk Masonluğu için hayırlı ve mutlu olsun!

Hayrullah ÖRS
Büyük Üstat

MASONLUK ve HAKİKATLER

Raşit TEMEL

Masonluk, alegori perdesi arkasına gizlenmiş ve sembollerle tasvir edilen bir ahlâk sistemi olarak tarif edilmiştir. Daha şumullü bir tarif ise onun hakikatleri arayan ve öğretme metodu olarak da sembolleri kullanan bir bilgi sistemi olduğudur. Masonluğun felsefesi ise İlâhîdir ve beşer tabiatının tefekkürü ile meşguldür. Allahın birliği, ruhun ebediliği, ve insanın şimdiki hayatından istikbale hazırlanması doktrinleri masonluğun felsefesini teşkil eder.

Masonluğun insanî ve yükseltici prensipleri bizim cemiyete olan borçlarımızı, moral sorumluluğumuzu, hemcinslerimize olan vecibelerimizi, ve Allaha karşı vazifelerimizi idrak ederek bunları sadakatle yerine getirmemizi öğretir. Bu ise ancak derslerimizi öğrenmek, işlerimizi yapmak, prensipleri tatbik etmek, manalı ve tesirli seremonilere ve onların harikulâde doktrinlerine ve nihayet geniş olduğu kadar takdiri güç olan çok kıymetli hakikatlerine nüfuz etmek suretiyle mümkün olur. Masonluk kafamızın içinde daima en yüksek ,en asil fikir ve idealleri muhafaza etmemize yardım eder.

Zihinlerimizin doğruluğun en yükseğine, ve hareketlerimizin en mükemmele erişebilmesi için ideallerimiz en kıymetli varlığımız-

dır. İdeallerimizin fazileti ise bizim onları gaye edinmemize bağlıdır.

İçimizdeki en iyi şeylerin bile teşvike ihtiyacı vardır. Masonluğun gayesi de bu teşviki yapmaktır. Masonluğun hassas, belirli ve geniş bir ölçüde mana ve gayesini anlayabilmek ve ondan hakikî bir istifade temin edebilmek, onun yükseliş ve ilerlemesini, mantıkî sırası olan büyüme ve tekâmülü yönlerinden ele alarak, adım adım izleyerek öğrenmek suretiyle kabil olur. Hakikate giden yol bilhassa kadim işlerle ilgili konularda masallar ve hatalarla tıkanmıştır. Ananelerimizi ve usullerimizi öğrenerek mason olabileceğimizi sanmamak lâzımdır. Masonluğun bir tarihi, bir edebiyatı, bir felsefesi vardır. Onun allegori ve gelenekleri bizlere çok şey öğretecektir. Lâkin çok daha fazlası da başka yerde aranacaktır. Çağımızda geniş ve dolu olarak akan ilim nehrinin çok eskilerde kalmış menbâna giden yol takibedilmelidir. Masonluğun menşei ve manası orada bulunacaktır.

Mimaride ilk esaslara ait birkaç ders, ahlâka ait bütün dünyaca kabul edilmiş birkaç düstur, mühim olmayan ve hakikî manası bilinmeyen ve anlaşılmayan bazı gelenekler, masonik hakikatleri ciddi bir şekilde arayanları tatmin etmeyecektir. Bunlarla ve bu kadarla tatmin olanlar oldukları yerde kalsınlar. Masonluğun ahenkli ve güzel kısımlarını anlamak arzusunda olanlar okumalı, çalışmalı, aksettirmeli ve ayırt etmelidirler. Hakikî bir mason hevesli bir bilgi öğrencisidir.

Hakikate ulaşmak, hemcinslerimize ve memleketimize faydalı olmak insanın er. asil nasibidir. Bütün hayatımız boyunca hedefimiz bu olmalıdır. Bu nasibe yükselmek ve erişmek arzu ederseniz ilerleyiniz. Eğer başka ve daha az asil gayeleriniz varsa, veya daha alçaktan bir uçuşa razı iseniz, orada durunuz. Lâyık olan başkaları yükseklere çıksın ve masonluk vazifesini tamamlasın.

Hakikî masonlar olabilmek için asil topluluğumuzun prensiplerine, tarihine, ritlerine ve gayesine daha akıllı, daha maharetli bir alâka göstermemiz lâzımdır. Ancak o zaman azalığımızın daha derin, daha zengin bir manası olacaktır. Dereceler almak insanı mason yapmağa kâfi değildir. Bu derecelerin zihinlerimize tesiri ne kadar yüksek olursa olsun, bunlar ancak büyük hakikat mabedinin muhtelif hücrelerine verilen pasapotlardan başka bir şey olamaz. Masonluğun hakikî sırları ve misterleri, tam olarak, ancak gayretli çalışarak ritüellerimizin esasını teşkil edenlere ve hakikat-

ler üstüne daha fazla nur almağa hazır olanlara açıklanır ki, masonluk bunlara dramatik bir ifade ve hayatî bir birlik verir.

Hakikatleri aramanın masonluğun en yüksek gayesi olduğu umumî olarak kabul edilmiştir. «Daha fazla nur» tabiri bütün masonlarca bilinen bir tabirdir. Nur ise bilgi, öğrenme, zekâ ve hakikatın sembolüdür. Mason edebiyatında birçok kitap ve yazılara mevzu teşkil eden bu hususta mistisizme kaymamaya dikkat edilmedir.

Hakikatleri görerek Allahın sevgisini ve iyiliğini öğreniriz. Bunların etrafımızı sardığına emin oldukça da günlerimiz neşelenir, hayatımız rahatlar, gayelenir ve bunlar yaşayışımıza karıştıkça bizi minnet ve şükranla meşbu kılar. Bunda sebat etmek, iyiliğin hudutsuzluğunu anlamak demektir. Kötülük ise üstünde durduğumuz takdirde yok olur.

Yapmamız icap eden bir şey yalnız kendimizi ilgilendirir, başkalarının düşündüğünü değil. Hem günlük hayatımızda, hem de fikri hayatımızda aynı derecede çetin olan bu kaide büyüklük ile küçüklük arasındaki farkı belirtmeğe yarar. Daima sizin vazifelerinizi sizden iyi bildiklerini zannedenlerle karşılaşmanız güçlükler doğuracaktır. Dünyada kalabalığın düşüncesine uyarak yaşamak kolaydır, yalnızken de kendi düşüncelerimizin tesirinde yaşamak kolay olacaktır. Lâkin, büyük adam odur ki kalabalığın ortasında bile, mükemmel bir tatlılıkla, yalnızlığının istiklâlini muhafaza edebilsin.

Bazı insanlar lamba gibidir. Kendi kendilerini aydınlatırlar ve hakikati söylemezler. Çünkü hakikat söylendiği zaman geri tepip kendilerini inciteceğinden çekinirler. Binaenaleyh lüzumlu olduğuna inanılan bu gibi hareketler, aslında lüzumluluğundan ziyade zevahiri kurtarmaya yararlar. Muayyen bir ânı kazanmak için hakikati asla bırakmamalıyız. İhtiyaç ânında hakikati terk etmek onu asla anlamadığımızın ispatıdır.

Bir iftiracı saf ve nezih bir kimseye düşmanlarının inanacağı, dostlarının ise aldırış bile etmeyeceği şüpheli bir söz sarf ederek onu lekeleyebilir. İftira etmek çok kolaydır. Lâkin tashihi çok güçtür. Neticesi de o nispette zararlı olur. İftiracı, birçok zihinlerin bu uydurmalarla zehirlenmesine rağmen panzehirinin hiç bir zaman aranmayacağını bilir. Şöhret sahibi olmak bir hareketi tekzip etmeye yetmediği gibi, hiç bir beşerî hüner de kötülüğe mani olamaz.

Bir mason kendisinin hakikati ortaya koyabilme kabiliyetinden asla şüpheye düşmemelidir. Hak ve hakikat daima galip gelecektir. Hiçbir hakiki mason da nihai zaferden ümidini kesmemelidir. Masonluk da hakikatler gibi değişmezdir. Çünkü masonluk hakikatin ta kendisidir.

Biz hakikat yaratamayız. Fakat her zaman ona nüfuz etme imkânımız vardır. Bu imkânlarımızı serbestçe kullanmamız daima mümkündür.

Albert Pike, masonluğun öğrettiklerini ve sembollerini her masonun tek başına tefsir etmesinde ısrar etmiştir. Masonluğun öğrettiklerinden ve geniş sembollerinden kendisine en uygun hayat felsefesini verecek olanlarını kavramak da masonun kudreti dahilindedir. Büyük masonik yazarların semboller hakkında muayyen izahlarda bulunmuş olmaları, fertlerin masonluğun geniş «akıl ve hikmet» havuzuna girmelerine ve kendileri için en yüksek hakikatlere erişmelerine mani değildir.

Masonluğun tümü fert üzerinde toplanmıştır. Ferdin masonluktan arayıp meydana çıkardığı şeyler masonluğun hakiki kuvveti olacaktır. Dimaç, doldurulması icap eden bir kap değildir. O bir yığındır. Esasa ait fikirlerin ve hakikat isteğinin alevini çıkarmak için sadece bir çıra beklemektedir. En mühim ihtiyaç, her masonun kendi başına masonluğun sırlarını meydana çıkarması ve bunları hayatının nuru yapmasıdır. Bu yapıldığı takdirde masonluk hakiki bir üye kazanacaktır. Masonluğun mevcudiyetinin başlıca sebebi de budur.

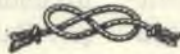
Hakikat ebedidir. İyi olarak düşündüğümüz her şey onun içinde mevcuttur. Hakikat bize yapıcı fikirler yolu ile ulaşır. Hakikat insanların malik olduğu saadet, hareket ve sıhhatin yegâne kaynağıdır. Bunların her biri inanıp kabul etmek suretiyle ve akıl yoluyla, manevi hazinemize yol bulur. İçinde hakikat payı azdır diye doğruluk istidadını reddetmeyin. Hepimiz bir varlığın huzurunda yaşarız ve herkesin bu hakikati idrak edeceği günü bekleriz. Ruhî zenginlikleri paylaştıkça da günlük işlerimizin arasında hakikatleri idrak edeceğimiz günün gelmesini hızlandırmış oluruz.

Asrımızda hakiki korunmanın artık yalnız maddi imkânlarla olmayacağı hakikatini görmemiz lâzımdır. Arta kalan tek ve hakiki korunma çaresi insan vicdanıdır. Bu sebepten ahlâk prensip-

lerinden fedakârlık yapılması düşünülmemelidir. Tıpkı birbirine benzemeyen şeylerin vasatısı alınmadığı gibi, dünyanın kabul ettiği ahlâk prensiplerinde de fazilet ile kötülük arasında bir irtibat nispeti aranmamalıdır. Bizim mükellefiyetimiz kötülüğe uymak olmayıp bilâkis ondan kurtulmak için ona karşı koymak olmalıdır. İyilik yolumuz, içimizde mevcut hakikatlerden dışarı doğru gider. Hakikatler zekâ ile ölçülmeli, zayıflardan gizlenmeli ve kötülerden saklanmalıdır. Çünkü onlar sadece işlerine gelen kısımlarını alarak tahrip silâhı olarak kullanırlar. Onu kalbimizde muhafaza etmeliyiz. Bilgi kudretimiz, sadakat kılıcımız, sükût kırılmayan kalkanımız olarak bütün işlerimizde hakikati konuşturmalıyız. Bu kelimelerin hikmeti ancak dikkatle tetkik edilince meydana çıkacaktır. Ritüellerin meydana gelmesinde mason ecdadımıza başlıca yol göstericinin «akıl ve hikmet» olduğunu düşünürüz.

Masonluk bazı sırlarını ve hakikatleri maskeler. Arzu edenler ise esasen hafifçe maskelenmiş olan bu hakikatleri bulabilirler. Bu hakikatlerin ise bazen zayıf ve düşüncesizler açıklanması tehlikeli olabilir. Hatta onların mevcut olan inançlarını dahi yok edebilir. Masonluğa intisap edenlerinkini ise kuvvetlendirir. Kadim sırların tesis edilme sebebi bundan ileri gelmektedir. Bunlar bilgi ve hikmet arayıcıları için bu işe başlangıç, veya verilecek malûmata hazırlık safhası vazifesini geren mekteptir. Doğru dürüst bir hazırlık safhasından geçmeden verilen hakikatler bunları alanlar için yıkıcı ve şaşırtıcı olabilir.

Mabedin eşiğinden içeri adımımızı atar atmaz gönüllü olarak en mükemmel ideallere ve masonluğun şerefine sadık kalmayı taahhüt etmiş, aynı zamanda her şey üstün ve paha biçilmez şeylerin kendi malımız gibi muhafazasını da öğrenmiş oluruz. Verilen bir söz, yapılması icap eden bir vazife olur. Hepimizin bir parçası olan masonluk vekarı, değersiz bir hareket veya sözle kardeşliğin ismini ve haysiyetini zedeleyip hiç yoktan lekelenmesine sebep olmalıdır.

Masonluk sırları - ketumiyet ve susmanın fazileti

Hanri BENAZUS

Bu yazımızda mevzuun polemiği- ne girmekten ziyade, zahiren üç bölüm halinde etüdünü yapmayı tercih ettim. Birincisi: Dış âlemin bütün merak, gazap ve şimşeklerini üzerine çektiğimiz bu masonluk sırları, bu gizlilik nedir? Nedir sakladıklarımız, nedir söylemediklerimiz. Asırlar boyunca kendini bilmezlerin, kin ve nefretini çekmemize sebep nedir? İkincisi: Ketumiyetin, üçüncüsü: Susmanın basit bir incelemesi olacaktır. Bu incelemeyi arzu edilen seviyede hazırlayamamanın sıkıntısını ve zorunluğunu çok iyi hissetmiş bir kardeşinizim. Fakat Epiktetos'un: «Bir işin felsefesi, verilen vaz-

felerde hissedilen zorluklarla başlar» sözünden cesaret alarak mevzua giriyorum.

Masonluk üzerinde; tarih boyunca binlerce cilt eser yazılmıştır. Sayısız esere ve hatta zaman zaman ritüelleri dahi bir yayın mevzuu olmasına rağmen, büyük halk topluluklarına dikkat edilecek olursa masonluğun gizliliği daima meraklarını çekmiştir. Masonluk toplumsal bir yaşayış ülküsünü gerçekleştirmeğe çalışır. Fakat hiçbir zaman ne bir dernek ve ne de bir tarikattir. Asla gizli değil, ancak kapalı bir cemiyettir. Bir cemiyetin gizli olması için; var oluşunun bilinme-

mesi, saklanması, üyelerinin tanınmaması lâzımdır. Halbuki masonluğun temel kuralları, yasaları, tarihi, üyelerinin adları gizli değildir. Masonluk sırlarının açıklanması landmarklara göre yasaktır. Fakat, buradaki «sır» bu dört duvar, bu gök kubbe altında geçen hususlara aittir. Kardeşler arasında bir gizliliğin, müşterek bir sırrın oluşudur ki, en sıkı ve en samimi bağların doğmasına sebep olurlar. İşte harici âleme akseden bu kenetlenme ve bağlılık; kâh sevimli ve fakat çoğu zaman hınç dolu bir heyecan ve zihinlerde devamlı bir esrar perdesinin merak konusu olup çıkarlar.

Masonluğun düşünce konusu olarak ortaya koyduğu fikirler, alışlagelmiş yazılı dille ifade olunmazlar. Masonluğun doktrini olarak ilkelerinin yalnız okunarak öğrenilememesinin ve dolayısı ile sırlarının anlaşılamayışının sebebi budur. Masonluğun dili remizler ve semboller dilidir. Fakat anlatmak istedikleri manalar bu sembol ve remizlerin hariclerin göremeyecekleri, ulaşamayacakları, aslında nur ile dolu karanlık temellerindedir. Mesleğine bağlı her mason, bu derinliklere tefekkür ve felsefe yolu ile eriştikleri içindir ki bir nevi gizli öğretim halini alır. Öyle bir öğretim ki talebesi de hocası da masonun ta kendisidir. Malzemesi düşünce, hedefi nurdur. Bu manevî öğretim, mükem-

melliğin gelişimini sağlar.

Semboller ilgisizlere fazla bir şey ifade etmezler. Lâkin, anlayanlara ifade ettikleri manalar çok derindir. Semboller muhayyeye çok kolaylıkla yerleşirler. Bu sebeple kelime ve lisanla yapılan öğretim, hiç bir zaman muhayyile kudreti ile hitap eden sembollerin yerini tutamazlar. Her insanın ayrı ayrı görüşü, ayrı ayrı düşüncüsü vardır. Bu sebeple sembollerden çıkacak manalar herkese göre kademe kademe değişebilir. Meselâ: mala, tuğla ve harç birleştirme aracıdır. Fakat operatif masonlukta malanın başka başka manalarına ulaşılır. Kimine göre, mala insanlar arasındaki pürüzleri düzeltten bir anlam taşıdığı gibi, kusurları tahih eden diğer bir mana, noksanlıkların kapatılması ve göze hoş görünebilme gibi diğer anlamlar da taşır. Zihinden zihine; konuşulan veya yazılan dille ve kelimelerle hitap edilir. Kalpten kalbe ise; konuşulmayan, yazılmayan kelimelerle hitap edilir ki işte bunlar sembollerdir. Masonik semboller, bir hayat boyu etüdüdür ve sonu gelmez bir mana zenginliği taşırlar.

Masonluğun amacı gerçekleri araştırmaktır. Fakat bu araştırma için bir ders veya bir metot öğretmez. Masonlar, kendi anlayış, düşünüş ve değerlendirişleri ile gerçeğe ulaşmaya çalışır ve bu çalışma sonu bilinmeyenin çözü-

lüşüne, yani sonsuzluğa kadar sürer.

Masonluğa kabul merasiminin bir tekris ile oluşu, bir tören yapılması ve bir takım sırlar öğretilerek bitirilişi, kabul olunan biraderleri ilham yolu ile hakikate doğru sürüklemek için yapılmış bir ruhi akit halini alır. Bu o kardeşe gösterilen inancın, itimadın başlangıcı ve dolayısıyla ta içine işleyiştir. Nur ve zıyanın ta kalbe varışı ve oradan dışa aksediştir. Bu yol, yazı dilinden sezgi ve doğuş diline doğru açılan ufukların hareket noktasıdır. Bu başlangıç yüce varlığa doğru yaklaşmak, bilinenden bilinmeyene, görünenden görünmeyene, sınırlıdan sonsuza geçerek hakikati kavramak imkânını sağlar. Bu sebeptendir ki hariciler, istedikleri kadar, gerek ciltler dolusu kitap okuyarak, gerekse kulaktan dolma olarak masonluğu anlamağa çalışsınlar, hiç bir zaman masonluk sembollerinin derin manasını anlayamazlar. Yine bu sebeptendir ki masonluk onlar için daima bir sır ve gizlilik perdesi altında görülür. Demek oluyor ki; masonluk sırrı aslında sembolik ve inisiyatik mahiyettedir. Bu, daima yanlış yorumlanmış ve masonluğa hücum sebebi olmuştur.

Netice olarak, söz konusu olan; usul, adab, işaretler, sözler lemler v.s. herkesçe uzun zamandır bilinen, evvelce kararlaştırılmış bir sır değil, içten doğan, yüze-

ye akseden bir var oluş sırrıdır ve işte masonluğa gizli bir cemiyet denişinin ana sebebi budur. Gayet iyi anlaşılacağı gibi gizli değil, kapalı bir cemiyettir. Bu gizlilik, bu kapalılık, bütün insanların, bütün masonik sembollerini anlayacakları seviyeye ulaşmalarına kadar sürecek ve ancak insanlık bu mertebeye ulaştığı gün masonluğa ihtiyaç kalmayacaktır.

Sır saklamanın «ketumiyet» in etüdüne gelince: sır saklamak ne kadar zor olursa olsun, sır saklamanın da kendine has bir zevki olduğunu, başkalarına bilmedikleri bir şeyi anlatmanın tatlı keyfini burada bir çırpıda ve tamamıyla inkâr etmek kolay bir şey değildir. Fakat kendilerini bu zevkin esaretinden kurtarımayanlar veya en az kontrol altına alamayanlar, zaafıların en tehlikelisine, insani güvenin en zayıfına sahip demektir. Çünkü sırlar, kimseye anlatmamak bedeli ile verilmiş emanetlerdir. Yerine iğtişmemek, veyahut her günün dili ile emanete ihanet ancak pişmanlık verir. Bazı kimse-ler vardır ki; kendilerine verilen sırları olduğu gibi açıklamazlar, fakat hareket tarzları, mimikleri, dolaylı konuşmaları öyle bir hal alır ki, başkalarını o sırrı anlamamaları için aptal olmaları lâzımdır. Düşünceleri ile saklamağa çalışsalar hal ve tavırları ile belli ederler. Hatta bazan sü-kûtları bile çekilen bir nutka bedel olur. Tuhaftır bu tip insan-

lar, sır sakladıklarına inanırlar. Sır saklamasını bilmeyen insanların, yaptıkları hareketlerle ne gibi neticelerin doğabileceğini düşünürler mi? Bu ihaneti yapmakla ettikleri yeminlere, verdikleri sözlere sadakatsizliğin akı betini bilirler mi? Karşısındaki nin hususi hayatını, cemiyetteki yerini, mevkiini, iş durumunu nasıl alt üst edebileceklerini tahmin edebilirler mi? Bu tip insanların belki her zaman başkalarına zararı dokunmaz, fakat kendi kendilerinin çukurunu kazdıkları muhakkaktır. Bu sebeple bu tip insanlar cemiyet içinde daima sevilmeyen, itimat edilmeyen insanlar arasında yer alırlar. Bir anlık zevk karşılığı ağızdan bir defa çıkmış sözü, tekrar geri alıp sır haline getirmeğe hiç bir kuvvet yetmez. En sıkı ve en samimî bağlar bir sırrın vücuda getirdikleridir. Bu durumda iki sırdaş, iki bedende bir ruh gibidir. Ayrı ayrı iki var oluşun bir noktadan hareket edişi ve yine bir noktaya varmak çabasıdır.

Bir sırrın devamlı olarak saklanabilmesi, insan ruhunu en çok olgunlaştıran, nefse hâkimiyeti sağlayan en büyük faktördür. İrademizin kuvvetli olması, doğal ve terbiye edilmemiş hislerin irademizle kontrol altına alınabilmesi, iyilik veya kötülüğümüzün de esasını teşkil ederler. Her ne kadar bir düşünür: «Sözünü tutmanın en iyi çaresi kimseye sır vermemektir» demişse de; bir

ideal, bir gerçek, bir mutlak uğruna ketumiyet üzerine yemin etmiş bu toplulukta böyle bir düşünceye asla yer yoktur.

Bir sır verilmediği, söylenmediği, saklandığı müddetçe o sırra hâkim olan biziz, fakat bir kere ağızımızdan çıkmış olmasın, o sır bize öyle bir hâkim olur ki, âdeta onun esiri haline geliriz. Söylenmiş bir sözün artık gizlenecek cazibesi kaybolmuştur. Halbuki söylenmemiş sözü, verilmemiş sırrı olan insan her zaman kuvvetli, her zaman kendine güvenen, her zaman asildir. Sırlar hiç bir zaman bir düşüncünün dediği gibi: «Saklanmaları için başkalarına verdiğimiz emanetler» olmamalıdır. Sır, söylenmediği müddetçe, insanın kendi avuçlarının içindedir, söylendiği zaman ise insan onun avuçlarının içine girer. Sır saklamak insan irade ve benliğinin âdeta bir imtihanıdır. Bu imtihanı kazanamayanın hayatta hiçbir imtihanı kazanmasına imkân yoktur. Önemli olan saklanan sırrın değeri değil, ketum olabilmek ve saklamasını bilmektir. En basit ve en kıymetsiz bir şey bile gizlendiği müddetçe cazip ve merak konusudur. La Bruyere'in dediği gibi: «Her kim olursa olsun, bir sır tevdi etmek zorunda kaldığımız zaman, ondan ihanet etmeyeceğine dair namus sözü, yemin alınız ki, sözünü tutmayacak olursa, yeminini tutmamış bir insanın vicdan azabı ile karşı karşıya kalsın».

Bize tevdi edilen sırları kalbimizin en derin köşelerinde saklamalıyız. Bir ölü kadar sessiz, bir mezar kadar ketum olmalıyız. Bu bizler için bir yemin, bir şeref, bir vicdan borcudur. Önemli olan neyi istediğimizi, neyi istemediğimizi bilmektir. Davis Star'ın dediği gibi: «Nereye gittiğini bilen adama yol vermek için dünya yana çekilir.»

Susmak sanatına gelince; çok eski devirlerden, bilhassa Pitagoras'lar, Sokrat'lar, Platon'lar, Epiktetos'lar zamanından beri ruhu kuvvetlendirmek, şahsiyet kazandırmak, nefse hâkimiyeti, şahsi tekamülü sağlamak, idealere, gerçeğe, mutlağa doğru disiplinli bir şekilde ulaşmak bakımından üzerinde en çok durulan husus «susmak sanatı» olmuştur. Bundan sanat diye söz etmekle verdiğimiz değeri takdir mümkündür. Bu mevzuda Pitagoras kuralları en iyi ölçüdür. Susmanın en büyük değeri düşünmek için bir başlangıç olduğu kadar, ruh için cazibe ve istekler dünyasına bir galebedir. Burada Decartes'in: «Düşünüyorum, öyle ise varım» sözünden, mantık yolu ile geriye doğru gidersek; var oluşumuzu anlamak için düşünmeğe, düşünmek için de susmağa ihtiyacımız olduğuna göre, varoluşumuzun hissedişi ancak susmak ile mümkün olduğu neticesi ortaya çıkar. Bu suretle düşünce yolu ile; gizli kalmış hakikatleri göremeğe baş-

lar, geniş ufukların açılmış olduğunu görürüz. Bu, öz benliğimizin en öz faaliyetidir. Çünkü bu öz benliğimiz dediğimiz şey saf bir bilgi ve nur kaynağı halindeki kudrettir. Bu, aslımıza dönüş, kendimizi buluştur. Evet susacak ve düşüneceğiz. Düşüneceğiz ki; gerçekler ve mutlağa gidiş yolumuzu kendimiz bulalım. Evet bulacağız. Bulacağız ki; bizim malızımız, bizim parçamız, bizim özümüz olsun. Evet bizim özümüz olsun. Bizim özümüz olsun ki; hakikîsi, en doğrusu ve en güzeli olsun.

Her türlü iç ve dış etki ile konuşan ve hatta feryat eden insanın susması, bu iç ve dış tesirlerden kurtuluşu dolayısı ile ruhun madde dünyasına zaferinin ta kendisidir.

İnsan konuştuğuna çok kere pişman olur, fakat sustuğuna pişman olmuş insana asla rastlanmaz. Bir düşünürün dediği gibi: «Herkes çok konuşan ağzın kapanmasını ve az konuşan ağzın açılmasını bekler.» Susmak zamana ve zemine göre çok kere bir sürü söz söylemekten çok daha fazlasını ifade eder. Diogenes'in dediği gibi: «Tanrı bize çok iştelim diye iki kulak ve fakat az konuşalım diye bir dil vermiştir.» En yüksek bilgelik sükûtun, sessizliğin esrarengiz koridorlarında gizlidir. Nietzsche'nin Zerdüşt'ün de «insanlar arasında yaşamak güçtür. sus-

mak çok güçtür de ondan» deyişi gibi.

Masonlukta insiyatik öğretim, sembollerin derin mana ve vukufuna yönelik, kökünü düşünceden alır ve bunların mutlu neticelerini zihnimizin en derin köşelerine verir. Gerçek, kullanılan kelimelerin kendileri olmaktan çıkmakta ve özünde saklanmaktadır. Ancak susmak ve neticesi olan sessizlik, kendimize dönüşüm yolu ile bu derin sesi işitmek imkânını sağlar.

Masonları şöyle tarif etmek mümkündür. Her mason bir gül, mason topluluğu bir gül demeti, loca da bir gülistandır. Temenni-

miz, memleketimizin ve hatta bütün dünyanın bir gülistan, her ferdin de şahane gül demetini daha da güzelleştiren bir konca olmalarıdır. Fakat bu şahane armoni dış âlemden ünlü bir şairin

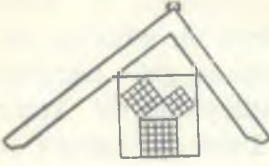
«İki adam hâpishane parmaklıklarından dışarı baktılar

Biri çamuru, diğeri pırıl pırıl yıldızları gördü»

deyişi gibi; çok zaman diken, çok zaman rengârenk demet olarak görülmektedir. Bülbüle gülü tarif icap etmediği gibi, dikenden başka bir şey görmek istemeyene gülün renk ve kokusundan ilham vermek ne mümkün!

**Faziletler, nehirlerin denizlerde kaybolması
gibi, menfaatin içinde kaybolurlar.**

Larouchefoucauld

RİTÜELLER HAKKINDA

Dr. Avni KARABECE

Bugün elimizde bulunan ritüellerin, bütün dünya masonluğu içinde kullanılmakta olan ritüellere muvazi bir düzene konulması lüzumu aşikârdır. Bu hususta hiç bir itiraza mahal yoktur. Herhangi bir memleketten diğer bir memlekete ziyarete giden insan; bulunmak istediği topluluktaki usul ve âdâbı yadırgamamalıdır. Mimar Sinan dergisinin son dağıtılan sayısında, bu konu ile ilgili olan kardeşlerimizin mütalâalarını bildirmeleri tavsiyesine rastladık. Yine dergide çok değerli kardeşlerimizin masonluk tarihini de belirten yazılarını

zevk ile okuduk. Saygıdeğer kardeşlerimizden ikisi yeni hazırlanmakta olan ritüellerin ve az değişiklikle hemen kabul edilmele-ri lüzumunu savunurken, masonluk tarihine ait değerli bilgiler vermekte ve bu bilgilere dayanarak eskidenberi kullanmakta olduğumuz ritüelleri kıymetsiz olarak vasıflandırmaktadırlar. Diğer iki kardeşimiz de bu konuda teenni ile ve çok dikkatli davranmak lüzumunu ispatlamağa çalışmakta ve yeni tanzim edilmekte olan ritüellerin aynen veya az değişiklik ile kabûl edilmesinin bugünün ihtiyacına kâfi geleme-

yeceğini iddia ederek çok dikkatle hareket edilmesini tavsiye etmektedirler.

Bu dört kardeşimizin çok dikkate değer tezlerindeki temel noktalar; dünya masonluğundaki ritüellerin, hatta aynı memleketteki obediyanlarda kabul edilmiş olan ritüellerin, tıpatıp eşit olmadıklarını meydana koymaktadır. Belirtildiğine göre ritüellik ifadelerde ve törenlerde; landmark dediğimiz muayyen değişmez kaideler çerçevesi dışında söz ve düşünüş tarzlarını gösteren değişik metinlere yer verildiğine kani bulduklarını açıkça meydana koymaktadırlar.

Türk masonluğunda uzun senelerden beri kullanılmakta olan ritüellerin nereden alınmış ve ne şekilde tanzim edilmiş olduklarına dair kesin bilgilere sahip değiliz. Meşrutiyetin ilânından, yani 1908 inkılâbından evvel mevcut olan Osmanlı masonluğunda; hangi esaslarda ve ne kıymette ritüel kullanıldığını bilemiyoruz. Bildiğimiz, elimizde bulunan Arap harfleri ile yazılı ritüeller dahi 1923'ten, yani cumhuriyetin ilânından sonra yazılmış olanlardır. Bu ritüellerde gösterilen düşünce ve ifadelerin nerelerden ve ne şekilde iktibas edilmiş olduğunu da bilememekteyiz. Bilgisi olan ve bu işlerle uğraşmış bulunan kardeşlerimizden bu husustaki açıklamalarını istemek ve öğrenmekte elbette faide vardır.

Ritüel değişikliği mecburiyeti dâvasını ele alan ve değerli yazılarıyla ile bizleri nurlandıran kıymetli kardeşlerimize bu hizmetlerinden dolayı derin şükranlarımızı sunarken, dikkatimizi çeken bir noktayı belirtmekte de faide ummaktayız.

Konuyu didikleyen dört kardeşimizin, dördü de bütün dayanaklarını yalnız ve yalnız garp kültüründen almış bulunmaktadırlar, diyebiliriz. Gerçi masonluk hakkındaki etütlerini ilkçağın sonlarındaki Romalılar devrine kadar götürmekte ve son (Revakî-Stoicisme) reisi Mare Orel ve hakikaten büyük revaki filozof olan Epiktète'e kadar dayandırmaktadırlar ki- bunlar milâdın ilk yüz senesine tekabül eder- bu kardeşlerimiz bu bilgilerden yani milâdî birinci yüzyıldan birdenbire Avrupa Rönesansı başlangıcına atlamaktadırlar ki bu da on birinci ve on ikinci milâdî yüz yıla tekabül eder. Aradaki bin senelik zamanda insanlık camiasındaki gelişmeler meskût geçilmiştir.

Bu on yüzyıllık devirde neler olduğuna, ne gibi fennî, ilmi, felsefî ve edebî gelişmeler ve ilerlemeler bulunduğuna değinen bir bilgi izine tesadüf edilememektedir. Halbuki bu bin yıllık devir içinde bütün Avrupa'yı bugün dahi hayrette bırakan bir medeniyet, İslâm medeniyeti mevcuttur ve bu medeniyetin meydana koyduğu ilim, sanat, edebiyat,

felsefe bütün şaşası ile parlamaktadır. On beşinci, hatta on sekizinci yüzyıla kadar, Avrupa medreselerinde okunan kitaplar ve bilgi esaslarını kapsayan eserler; yakın şark İslâm medeniyetinin zirvesinde meydana gelmiş eserlerdir. On sekizinci yüzyıl başlarına kadar bütün Avrupa tıp medreselerinde okunan «Kanun ve Şifa» adlarındaki eserler «İbni Sinâ Avicenne» nin eserleridir. Sekizinci milâdî yüzyılda yaşamış olan Fârâbî gibi büyük bir Türk ve İslâm âlimi ve filozofu ve bütün ilkçağ (Mısır, Yunan ve İbrani) medeniyetini ve ilmîni orta çağa nakleden âlimdir. Fârâbî'nin hemen bütün konuşulan dilleri bildiği ve Mısır kıbt, İbrani ve Yunan medeniyetlerinin eserlerini Arapçaya tercüme ederek ve bu tercümelere kendi kanaatlerini ekleyerek ve şerh ederek naklettiği bilinmektedir. Fârâbî'ye bütün dünya «Muallimi sani» (ikinci öğretmen) demektedir, ilk öğretmen Aristo'dur.

Yine bu devirde «Biruni» gibi heyet ilmîne bugüne ışık tuttuğu bilinen, Ömer Hayyam gibi bugünün Felsefi anlayışını açıkça rubailerıyla söyleyebilen edipler ve âlimler mevcuttur.

Ve nihayet Avrupa'nın felsefi etkollerinde büyük tesiri olduğu dünyaca kabul edilen «İbnirrüşd-Averos» de vardır. Bütün bu âlimlerin tesadüfen ve şahsî ça-

lışmalarla yetişmiş âlimler olduklarını kabul etmek saflık olur. Bu âlimlerin ve daha birçoklarının o zaman kapalı çalışmakta olan ve «İhvanussuffe» denilen bir kardeşlik topluluğundan yetiştikleri kendi ifadeleriyle sabittir.

Herms devrinden sonra kelbiyyun «Cynique» felsefi ekolünü kuran âlimlerin, kapalı çalışan bir cemiyette yetiştikleri bilinmektedir. Böyle bir cemiyette «İnsan» kıymetini takdir ederek kelbî düşüncenin sakatlığını meydana koyan ve revakî (stoicisme) felsefi ekolünü kuran Zenon da kapalı çalışan bir cemiyette yetişmiştir. Bunlardan ayrılan (Meşailer - Prepatetiens) felsefi okul da böyledir. Bunlara ait bilgiler Profesör Hilmi Ziya Ülgen'in eserlerinde mevcuttur.

Revâkî felsefi okulu, İsâ'nın yaşadığı devirde en revaçta olan bir felsefi doktrin olarak görülmektedir. Bundan yüz yıl sonra İskenderiye «Filon» (Neoplatonizm) Nev eflatuniye mesleğini kurmuş olan ve (Eşrafi İlluministe) bir felsefe meydana koymuştur. Bu ekol mensuplarının büyük reisi olan «Aryus» İsâ dinini kabul ettiği hâlde, ikinci İznik konferansında (Teslisi - Trinité) yi kabul etmemiş ve tek Tanrıca monotheïste bir doktrin ile felsefesini devam ettirmiştir. Dört yüz sene kadar devam eden ve kapalı çalışan bu cemiyetten sonra islâmiyet içinde «Ashabı

Safa» teşekkül etmiş ve hicri ikinci yüzyılda «İhvanıssuffa» adıyla yine kapalı tasavvufi bir tarikat halinde devam etmiştir. Tarihlerde «İhvanıssafa» diye yazılı olan ve zevku safa ile hiç bir ilgileri olmayan bu cemiyet uzun zaman devam etmiş, birçok âlim ve feylesof ve mutasavvıf yetiştirmiş ve daima kapalı çalışmış ve kardeşlik düsturu ideali olmuştur.

«Fârâbi, İbni Sinâ, İbni Bacə, Elkündi ve İbnürrüşd» gibi namlı âlimler, hep bu kapalı kardeşlik cemiyetlerinden yetişmişlerdir. (Mason dergisindeki İhvanıssoffa adlı yazımıza müracaat) Bu cemiyet zaman ile Anadolu'ya geçmiş, Ahiler namı altında Fatih devrine kadar açık, ondan sonra kapalı olarak devam etmişlerdir. Sonradan operatif çalışanlar esnaf loncalarını ve spekülatif çalışanlar da değişik tarikatleri kabullenmişlerdir.

Milâdi onuncu yüzyılda başlayan ve on ikinci yüzyılın sonlarına kadar iki yüz sene devam eden Haçlı seferlerinde bulunan Hristiyanlar, İslâmlar arasında görülen bu cemiyetin; benzerini Hristiyanlık prensipleri ile telif ederek kurmuşlardır ki York ritinin menşei bu olsa gerektir.

Bütün Akdeniz adalarına yerleşen şövalyeler, bu rit şövalyeleridir. Haçlı seferlerinden birinin başkumandanı olan Arslan Yürekli Rişar, kendi maiyetinde bu

lunan bir Iskoç şövalyesi ile, o zamanki Fâtımî Devleti reisi olan Salâhaddin Eyyubî ile görüşmüş ve bir kapalı cemiyette tekris edilmiştir, bu rivayete göre Ekose ritindeki din serbestliği, menşei bundan almış olsa gerektir.

Bu bilgiye ilâve olarak Endülüs Emevi İslâm devletini de ele almak lâzımdır. İslâmiyetin içinde gelişen kapalı ilim cemiyeti Endülüs'te «Kırtaba - Cordo ve Eşbiliye - Sevilla» ve diğer şehirlerde kurulan üniversite mahiyetindeki medreselerle ün salmıştır. O zamanın ilme düşkün olan rahipleri ve diğer âlimleri, dinlerini muhafaza ederek büyük bir vicdan serbestisi içinde bu medreselerde nurlanmışlardır.

Iskoçya felsefi ekolünü kuran (Denis Aréopagist) adındaki rahibin de böyle bir kapalı cemiyette yetiştiği zan edilmektedir. Bunlardan başka Skot Arigene ve diğer Iskoç filozoflarının da gayet güzel Arapça bildikleri tarihlerde yazılıdır. Yine on sene Endülüs'te Kırtaba'da kalarak tahsilini tamamlayan ve iyi Arapça bilen Papa İkinci İnnocent gayet müsamahalı bir din resi olarak evvelce kilise tarafından yasaklanmış olan felsefi ve ilmî etütlere yol vermiş ve bütün Arapça felsefe ve ilim kitaplarını; «Fârâbinin, İbni Sina'nın, İbnürrüşd'ün» yazma kitaplarını rahipleri vasıtasıyla Latinceye tercüme ettirmiş ve Avrupa'da Rönesansın ilk

kaynağını ve temelini meydana getirmiştir.

Bu iki yoldan Avrupa'ya intikal eden kapalı çalışan kardeşlik cemiyeti Avrupa'da gayet güçlkle teessüs edebilmiştir. Kilise nadi-ren müsamahalı Papaların elinde, fakat büyük bir ekseriyetle zalim ve gaddar reisler eliyle çok kan dökmüşlerdir. Ortaçağ Hristiyan tarihi ve Rönesansa takaddüm eden devirler bu cinayetlerle doludur. İslâmdaki tarikatlerin hemen hepsi hicrî onuncu ve milâdî on beşinci yüzyılda Kanunî Süleyman devrinde kurulmuştur. Ahi ve Melâmi büyüklerinden «Oğlan Şeyh» namıyla anılan İsmail Mâşukî aynen Hallacı Mansur gibi «ben hakkım» (Enel Hak) dediği için bu devirde idam edilirken, yetmiş kadar müritleri de başlarını yere koyarak idamlarını talep etmişlerdir. Bu halden ürken Osmanlı İmparatorluğu melâmilik namını ve Ahilik şiarını yasaklamıştır. Bu tarikat müntesipleri de kendilerini idare edenlerin meşreplerine göre adlar alarak tamamıyla mistik bir yol tutmuşlardır. Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli'nin dördüncü batın torunu olan «Balım Sultan» tarafından Kütahya'da kurulmuş, Mevlevilik de yine Mevlâna'nın dördüncü batından torunu olan «Divane Mehmet Çelebi» tarafından Afyon'da, âdâp ve erkânıyla, meydana konmuştur.

Bütün tarikatler, esas bakımından hep Panteist, vahdeti vücud-

çudurlar. Bektaşilikte bugünün masonluğuna benzeyen pek çok merasim olduğu tahmin edilmektedir. Bu düşüncelerimizi tam bir kesinlikle ispata imkân yoktur, çünkü elimizde masonluğu belirten tam ve müspet vesikalar olmadığı gibi, tasavvufi tarikatlari da açık olarak bildiren tarihi vesikalara sahip olmak imkânı yoktur. Ancak yaklaşık olarak bazı tahminlerden ibaret bilgilere, söz ve işaret benzerliklerine rastlamaktayız.

Derinliklerine inmeden sathî olarak değindiğimiz ve ispata muktedir olamadığımız düşüncelerimizi bir tarafa iterek bugünkü masonluk durumuna dönmek isteriz. Türkiye'mizdeki masonluk ile (âlemşümül - üniversal) masonluğun normal ve sıkı bağlanmasını kurmak emelinde ve teşebbüsündeyiz. Böyle bir çalışma yolunda çok dikkatli ve çok itinalı olarak durmalıyız, herhangi bir me'hazden doğrudan doğruya tercüme şeklinde adapte etmek suretiyle yapılacak metot ve prensip ve hatta merasim değişiklikleri bizi yanlış yola sevk edebilir veya dar (bornée) hudutlu bir sahaya götürebilir.

Bütün sözlerinde, hareketlerinde, işaretlerinde ve tezyinatında daima remzî manalar ihtiva eden masonluğu hudutlandırarak basit ve kat'i izahlardan, çerçevesizli olan prensiplerden kaçınmak lâzım olduğuna kaniiz; yenilik hareketlerimizi eskiye ve anane-

lerimize bağlayarak çok ciddi bir mesaiye mecbur olduğumuzu unutmamalıyız.

Bize göre masonluk; hakikati arayan, temsil ve temessül etmek isteyen bir toplum olarak her insanlık topluluğunun karakter, örf ve âdet, ilim ve edebiyatına uyar şekilde remizlendirilerek tanzim edilmelidir.

Hiçbir dinin, hiçbir milletin ve örfün veya kavmin tesiri altında kalmadan, bütün remizleri delâlet edebildikleri geniş manalar ile izah ederek «mutlak hakikat» dediğimiz ideale yönelme vasıta-

sı olan ritüellere çok dikkat etmeliyiz.

Yüksek ahlâk, derin sevgi, ve nihayet insanlık aşkına bağlanmağa müstait olan toplumu; şu veya bu rite uydurmağa uğraşmak yerine, «Ana prensipler -land-marklar» değişmezliğine sadık kalarak ve dinî akidelerin de üstüne yükselerek «hakka ve hakikate» yönelmek yolunu bulmamız lâzımdı.

Hulâsa: ritüellerimizde yapacağımız değişiklik, bir daha değiştirmeye muhtaç olmayacak genişlikte ve vasıfta olmalıdır.

Zehirler ilâçların terkiibine dahil oldukları gibi, kötülükler de faziletlerin terkiibine dahil olurlar. İhtiyat onları toplar ve tadil eder, onları hayatın kötülüklerine karşı faydalı şekilde kullanır.

Larouchefoucauld

Ritüeller üzerine :

Kıta Avrupasında değişmeden yana olan görüşler

Macit ERBUDAK

Bugünü anlamak için dünü bilmek gerekirmiş. Bu hüküm masonluk için de geçerli olsa gerek. Ne var ki, masonluk tarihi üzerinde araştırma yapan yazarlar, geçmişi yorumlamak yalnız kendilerine vergiymiş gibi bir tavır takınmaktadırlar.

Eski tarih yazarları da, gerçeğe yalnız kendilerinin sahip olduklarını sanırlardı, ne var ki, bugün eski belgeler üzerinde inceleme yapanlar, eski yazarların gereği gibi objektif olamadıklarını anlamakta gecikmemişlerdir. Geçmiş bir olayı olduğu gibi kavrayabilmek için gereken bütün unsurları bir araya getirip birleştirmeye imkân yoktur. Bir olayın tanıkları bile, çoğu zaman izlenimlerine kişisel bir biçim verirler. Kendilerine önemli görüneni alıp, asıl üzerinde önemle durulması gerekeni bir yana atarlar. Nitekim, locaların tersimatına bakılırsa, biri en ufak ayrıntıları tescil ederken, ötekinin görüşmelerin yalnız özetiyle yetindiği görülür. Hele eski lacalar, çalışmalarını yazıyla tesbit etmekten sakınırlardı. Aynı dönemlerde tutulmuş tutanaklar bile, bize ışık tut-

maktan uzaktırlar. Bunlar, birer karine olmaktan ileri gidemezler. Üstelik bir çok belge de harpler sırasında yok olmuştur. Uzun zaman aralıkları içinde meydana gelen değişmelerin tesbiti de mümkün değildir.

Bu değişmeler, ülkeden ülkeye, rejimden rejime değişik evreler (safhalar) gösteririr. Üstelik, bunların türü, yön ve hızları da değişiktir. Bu bakımdan genellemelerden sakınmalıdır. Bu tür genellemeler, her tarih araştırmacısının yakalanabileceği bir çocuk hastalığıdır. Masonluk, kendisini böyle bir hastalığa karşı bağışık saymamalıdır.

Masonluk öğretisi, yorum ile bilginin bir tutulmamasını, bunlara ayrı vezinler verilmesini tavsiye eder. Her araştırmacı, kendi neticesinin en doğru olduğunu ileri sürebilir. Ancak araştırma yapmayanların kesin yargılardan sakınmaları gerekir. Her mason, profan hayatta kazandığı bir alışkanlıkla kendisine göre en doğru masonluğu bulmaya ve böyle bir anlayışla onu tarif etmeye çalıştığı için bir çok sorunlar üzerine çelişik yazılar yazıldığı görüldür. Loca KK. ile görüş birliğine varılamadığı zaman da, kendi görüşlerimizi doğrulayacak belgeleri bulmak ümidiyle gözler geçmişe çevrilir. Çoğu zaman da murada erilmiş olur...

Bugün belirli bir derecede uygulanmakta olan bir sürü ritüel içinden en saf ve en uygun olanını çekip çıkarmak gibi bir görev verilmiş olsa, nasıl bir yol tutulurdu diye bir soru ortaya atılsa, şüphesiz, 1720 - 1730 yılları arasında kk. ne yapmışlarsa; öyle yapılırdı, denilebilir. Bu KK. yazılı olmayan bir çok bilgi malzemesinden faydalanmışlardı.

Değişik mizaç ve eğilimli kimselerden kurulu bir ritüel komisyonu düşünelim; böyle bir komisyonun her üyesi, metinlere kendine göre şekil vermek isteyecektir. Kesin ispatlamalar için, elde belirli bir araç bulunmadığından uzun görüşme ve tartışmalardan sonra, ortaya dinleyenler üzerinde her hangi bir tepki uyandırmayan öyle bir ritüel konacaktı ki, böylece uzlaşma uğruna eski metinlerden az çok uzaklaşmış olacaktı. 18. ci yüzyılın başlarında bu yolda davranılmadığını kimse söyleyemez. Belirli bir görüşü olan kimselerin yabancı bir malzeme üzerinde çalıştıklarında; kendi görüşlerine de yer vermek istemeleri insan tabiatının bir niteliğidir. İki buçuk yüzyıl önce yazılmış ritüellere, eskiden mevcut olmayan şeyler katılmış olacağı gibi, eskimiş diye bunlardan bir çok şeyler de çıkarılmış olabilir. Spekülatif masonluğun or-

taya çıktığı bir sırada her alanda yeniye arayan insanların ritüellere katkıda bulunmadıkları söylenemez. Bu bakımdan; ritüeller üzerinde yapılan her çalışmanın sonucuna bir gelişme gözüyle bakılabilir.

19. ncu yüzyılın başında «eskiler» ile «yenişer» arasında çıkan anlaşmazlığı da bu açıdan yorumlayanlar vardır. Fransa'da, aydınlanma çağı ve bunu izleyen devrelerde meydana gelen rejim değişmelerinin ritüeller üzerindeki izlerini görmek mümkündür. Hıristiyan tarikatlerinin büyük rol oynadığı Almanya'da da buna benzer olaylar geçmiştir. Üstelik, bir çok büyük locanın yan yana, ya da birbirine karşı tutum alarak çalıştığını görüyoruz. Avusturya-Macaristan imparatorluğunda uygulanan ritüellerle cumhuriyet rejimiyle yönetilen İsviçre gibi bir ülkede kullanılan ritüeller arasında ayrılıklar olması olağandır. Bunun dışında, Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika'da olduğu gibi, millî sınırlar içinde baş gösteren ayrılıklar da hesaba katılırsa, ritüellerin birleştirilmesinin ne kadar güç bir iş olduğu ortaya çıkar. Bu, bir bakıma zamanın çarkını ters döndürmeye benzer. Üstelik, daha az Ortodoks ritüellere içten balğanmış olanların vicdanları da zorlanmış olur. Uzak Doğuda ritüeller, budizmin izlerini taşır. Masonluk tarihiyle uğraşanlar, ritüel sorununa mutlu bir çözüm bulsalar bile, ritüelleri dünyanın bu günkü psikolojik şartlarına uydurmak mümkün olmayacaktır. Temele dokunmadan şartlara uygun çözümler bulmak istenirse, önemliyle önemsizi ayırt etmede kullanılacak ölçü ne olacaktır?

Dinle devletin birbirinden ayrılması, 18. yüzyılın başlıca olayları arasında yer alır. Anderson Anayasası da devlet dini yerine bütün insanların üzerinde birleşecekleri bir dini salık veriyordu. Bu görüş, ilk defa olarak, Amerika anayasası yazılırken gerçeklik kazanıyor. Çünkü, İngiliz sömürgelerinde çeşitli inançlara bağlı insanlar yaşamakta olduğundan, bu inançlardan hiç birine üstünlük tanınmazdı. Üstelik, Birleşik Devletlerin kurucuları arasında Anderson Anayasasının ilkelerine balğı masonlar vardı. Ne var ki, devletin dinden ayrı tutulması, katolik toplulukların hoşuna gitmemiştir. Çünkü, bu suretle Katolikliğin yüzyıllarca süren egemenliği sona ermiş oluyordu. Roma kilisesinin masonluğa karşı aldığı düşmanca tutumun başlıca sebeplerinden bir olarak bu olay gösterilebilir. İngiltere'de ise, kral kilisenin de başı olduğundan, dinin devletten ayrılması düşünülemezdi. Üyelerinden devletin yasalarına balgılık isteyen masonluk gibi bir kuruluş, kısa denile-

bilecek bir süre içinde altı, yedi defa sistem değiştiren Fransa gibi bir ülkede temelinden sarsılırsa, buna şaşmamak gerekir. Üstelik devletle din arasındaki bağlar da gevşemiş olur. Bilindiği gibi, Fransa'da devlet, kiliseden ancak 1905'te ayrılmıştır. İç çekişmeler bu tarihe kadar süregelmiştir. Buna örnek olarak Fransa Büyük Meşrikinde ulu mimar sembolünün kaldırılması gösterilebilir. Bu harekette dini olanla olmayan duyguları birbirinden ayrı tutmak gibi bir amaç güdülmüş olmasına rağmen, masonlukta derin bir tedirginlik kaynağı olmuştur. Masum bir düşüncenin eseri olan bu olay bu gün bile, çok çelişik şekillerde yorumlanmaktadır. Dinsel yönü tutanlar, bunu masonluğa karşı işlenmiş bir cinayet olarak görmek isterler. Gerçekteyse, bugün ulu mimar sembolünü baş tacı eden büyük meşrike bağlı localar vardır. Devletle kilise arasındaki münasebetlerin değişmesi, zamanla anlayışın nasıl değiştiğini gösteren bir örnektir. Ritüeller, anayasaların tersine olarak sosyal değişmelere açık bulunduğundan, bir ülkede olup bitenleri bu aynadan görmek mümkündür.

Değer ölçülerinin zamanla değiştiğini göstermek için başka bir örneği ele alalım. Örneğin, bir zamanlar sakatlar masonluğa alınmazlardı. Bu gün ancak bazı ülkelerde renk üzerinde durulmaktadır. Oysa, kölelik kaldırılmadan önce hür doğmayanlar masonluğa giremezlerdi. Budizm, tanrılığı tanımadığı halde, bu dinin kitapları İngiltere Büyük Locasına bağlı locaların yemin kürsüleri üzerinde bulunmaktadır. Amerika'da inanç üzerinde durulmaktadır. Ortak bir ulu mimar anlayışına sahipmiş gibi bir tavır takınmak yeterli sayılmaktadır. 17. ve 18. ci yüzyıllarda her ülkede bir kral bulunduğundan, ancak bir büyük loca bulunabilirdi. Buna Egemenlik hakkı (Sprengelrecht veya Territorialrecht) denilmektedir. Oysa 20. ci yüzyıl, bir çok yeniüklerle gelmiştir. Bugün Amerika Birleşik Devletlerinde 49 büyük loca vardır. Buna karşılık, 19. yüzyılda krallıkla yönetilen Brezilya'da her devletin kendi büyük locası vardır. Bunların hepsi de tanınmaktadır. Ne var ki, bütün bu kuruluşları içine alan milli büyük loca, masonluğun geleneklerine bağlı olduğu halde, tanınmamaktadır.

Bu durumlar karşısında nasıl bir yol tutulmalıdır diye, ortaya bir soru çıkmaktadır. Anayasalara bağlı olanlar, değişmeden yakınmakta, gelişmeden yana olanlar ise, ilerlemeyi teşvik etmektedirler. Orta yolu seçenler ise, güç duruma düşebilirler. Çünkü, böyle bir yolu çizebilmek için, henüz elde kesin bir ölçü yoktur. Ama gelişmenin önüne geçilemeyeceğinden, bir gün her iki uç da aynı

çizgi üzerinde buluşacaklardır. Ancak gelişme ve değişimin hızı her ülkeye göre değişik olduğundan, masonluklar arası hız ayarlaması nasıl yapılacaktır? İngiltere’de hayat, çok ağır bir hızla yenileşmeye doğru yol almaktadır. Bu ülke, VIII. ci Henri’den bu yana Anglikan kilisesinin devlet kilisesi sayıldığı bir ülkedir. Bundan dolayı, hemen hemen bütün kamu törenleri çeşitli mezheplerin dualarıyla başlar. Buna rağmen bugün nüfusun sadece % 10’u Anglikan kilisesinin ayinlerine katılmaktadır. Herhalde tekniğin baş döndürücü ilerleyişi, masonluğun bazı sorunlarını da çözüme kavuşturacaktır. Bugün, akılcı olan latinlerin tersine, anglo-saksonların daha çok mistik metinlerden hoşlandıkları bilinmektedir. Öyleyse önümüzde şöyle bir çözüm yolu belirmektedir. Ritüellerin temel yapısıyla sembolizması değiştirilmemek şartıyla, açıklama ve yorumlar her ulusun kendi karakteri göz önünde tutularak yapılmalıdır. Böylece değişik dillerle aynı şeyler öğretilmiş olacaktır.

Egemenlik hakkına gelince, burada milli özellikler ağır basmaktadır. İngiltere’de politik düşünceler ancak sayılı partilerde toplanırken, buna karşılık dinî duygular bir yayılma ve dağılma göstermektedir. Tarikatlerin çokluğu buna örnek olarak gösterilebilir. Latinlerdeyse, durum bunun tam tersinedir. Bir ülkede büyük loca sayısı da, parti sayısı ile orantılı olmaktadır. Fransa, İtalya, Veneziella ve Kolombia gibi ülkelerde birden fazla büyük loca vardır. Birbirinin benzeri olan bu büyük localar, benzer araçlarla aynı amaçlara ulaşmak ümidindedirler. Latin ülkelerinde görülen büyük loca bolluğu, dine bağlı bir dünya devleti kurma hayalini besleyen katolik kilisesine karşı psikolojik bir tepki olarak da yorumlanabilir. Görülüyor ki, masonlukta değişik görüntülerin belirli nednleri vardır. İntizam uğruna bütün masonların bir kalıba sokmak, belki uluslar arası hukuka da aykırı düşebilir. Oysa, değişik insanlar, değişik yollardan aynı amaçlara ulaşabilirler. Bu bakımdan tutulacak doğru yol, çevre şartlarının tabii bir neticesi olan ayrılıkları ortadan kaldırmak yerine, bunlara anlayış ve saygı göstermektir. Böylece, temel ilkeler üzerinde anlaşmak için bir zemin sağlanmış olur. Masonluk, gelişme ve yeniliklere açık bulunması gereken bir kurumdur. Her yenilik başka bir yeniliğin öncüsü olmalıdır. Çünkü GÜNEŞ her gün yenidir.

İskoçya'da Masonluğun ilk gelişmeleri

Fikret ÇELTİKÇİ

İngiltere'deki franmasonluğun ilk gelişmelerin ve spekülâtif masonluğun doğuşunu ve bir çok çekişmelerden sonra 1813'ten itibaren mustakar bir hale kavuştuğunu, bundan evvelki kısımlarda gördük. Britanya'nın diğer iki bölgesindeki gelişmelere de kısaca bir göz attıktan sonra Büyük Britanya'daki masonluğun tarihi üzerindeki izahatımızı tamamlamış olacağız. Birçok müellifin, operatif masonluğun İngiltere'den evvel İskoçya veya İrlanda'da yerleştiği ve aynı surette spekülâtif masonluğun canlanması na sebep olan «kabul edilmiş» masonların daha evvel bu bölgelerde görüldüğü hakkında çeşitli iddialarda bulunduğu bilinir. Şu

kadar ki, bu günkü anlamda ilk büyük locanın kuruluşu İrlanda'dan da, İskoçya'dan da önce 1717'de İngiltere'de vuku bulduğu gerçeğine binaen, bizim için mason tarihine ait notlara İngiltere'den başlamak tabii olmuştur.

Operatif masonluğun ilk localarının hangi memlekette görüldüğü hakkında kesin bir iddiada bulunmak yersizdir. Her yerde mîmarî eserlerin yapıcılarını müşterek bir adla, yani mason adıyla anmak mümkündür. İlk çağlardan beri bu meslek erbabı, diğer meslek adamlarından ayrı bir sınıf gibi, kendine mahsus âdetlere sahip olarak örgütlenmesini bilmiştir. İslâm ve ezcümle Osmanlı İmparatorluğunun geniş hu-

dukları içinde, özellikle Anadolu'da 15-16. yüzyıllarda, çeşitli «Tariyat» ların patronajı altında, ve mümkün olabildiği kadar serbestçe hareket edebilen meslek adamları olarak şehirden şehire gidebilmişlerdir. Aynı şekilde Almanya veya Fransa'da çalışmış masonların da bir gün, hiç bir sınır kontroluna tabi olmadan İrlanda veya İskoçya'ya kadar gitmiş olmaları mümkündür. Bu tiarla operatif masonların İngiltere'den önce İrlanda'da veya İskoçya'da görünmüş olması hakikate uygun olabilir. Fakat bu husustaki iddiaları ispatlayan kesin tarihi belgeleri göstermek mümkün değildir.

İskoçya'da masonluğun ilk gelişmelerine girmeden önce, bu memleket hakkında bazı genel bilgileri hatırlatmak yerinde olur.

İskoçya, Britanya adalarının kuzey kısmını işgal eden 77180 km² yüzölçümünde bir bölgedir. 55-60 enlemleri arasında bulunan bu memleket Shetland, Orkey ve Hebrides adaları ile çevrilmiştir. Kısmen dağlık, kısmen de çorak ovalarla kaplı olan İskoçya'nın, İngiltere'ye kıyasla, iklimi oldukça serttir. Tabii kaynakları da İngiltere'ye kıyasla fakirdir. İklim şartlarının İskoçyalıların karakteri üzerinde belli etkiler yaptığı anlaşılmaktadır.

İskoçya'nın bugünkü nüfusu takriben 5200000'dir. Birleşik Krallı-

ğın tüm nüfusunun % 9,5 kadârını teşkil eden İskoçyalıların bu gün dünyanın muhtelif noktalarında yaşayanlarının sayısı 20 milyonu aşmaktadır. Her yıl İskoçya dışına göç edenlerin sayısı daima yüksek kalmaktadır.

Gal, angl, briton ve anglo normanların bir karışımı olan İskoçyalılar feodalite devirlerinde devamlı bir mücadele içinde yaşamışlar ve milleti terkip eden bu unsurlar uzun asırlar bir birlerine saldırmışlardır. İskoçyalıların sert karakterlerinin bu devirlerin izlerin taşıdığı muhakkaktır.

İskoçyalıların çok büyük bir ekseriyeti Protestandır. Bunların da en büyük kısmı Presbiteryen kilisesine mensuptur. Hıristiyanlık İskoçya'ya, ilk defa, İrlandadan gelen keşişler vasıtasıyla girmişti. Protestanlık ise daha sonraları, 1560 yılına doğru yayılmıştır. Stuart'ların tahttan indirilmesinden sonra Presbiteryen doktrini büyük gelişmeler göstermiştir. Bilindiği üzere, Presbiteryen kiliseden, din adamları halk tarafından, demokratik usullerle seçilir. Bu münasebetle Presbiteryen kilise bir dernek gibi organize edilmiş demektir. Bilindiğine göre bugün bu kilise derneğinin 1350000 kadar kayıtlı üyesi vardır. Böyle faal bir topluluğun diğer her çeşit cemiyetlere doğrudan doğruya veya dolayısıyla etkili olması kendiliğinden

den anlaşılır. İncile çok sıkı bir şekilde bağlı olan İskoçyalı her türlü davranışlarında Presbiteryen doktrinin ilhamlarıyla hareket etmeyi, sanki bir nevi «tabiatı saniye» haline getirmiştir.

İskoçya uzun süre müstakil bir krallık halinde kalmış olmakla beraber, 1603'ten sonra İngiltere ile müşterek bir krallık şeklinde idare edilmeğe başlamıştır. Bu bağlılıktan sonra da bir süre daha idari hususlarda muhtariyetini muhafaza etmiştir. Nihayet 1707'den sonra İngiltere ile siyasi bağlılık kuvvetlendirilmiştir. Birleşik Krallığın bir parçası olan İskoçya Parlamantoda belirli miktarlarda üyeye maliktir. Bu siyasi bağlılığa rağmen İskoçyalılar kendi kiliselerine, ananelerine, milli karakterlerine sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. İngiltere'de gelişen 18. yüzyılın liberalizminden İskoçyalı münevverlerin etkilenmiş olmalarına rağmen Hıristiyanlık dogmaları halkın büyük ekseriyetine mal edilmiş durumdadır.

Masonluğun İskoçya'ya girişi hakkındaki bilgilerimiz, İngiltere'deki gibi lejantlar, rivayetler ve masallar hüviyetinden sıyrılmış değildir. İskoçya masonlarının bazılarının iddialarına göre, mason localarının muntazam şekilde kuruluşu İngiltere'den de eskidir. 1965 tarihinde Türkiye'ye gelen İskoçya Büyük Locası Büyük Üstadı Lord Bruce, Türki-

ye Büyük Locasını «intizama irca» veya kullanılan tabiriyle «Konsekrasyon» merasimi cellesinde (29 Nisan 1965 günü) irat ettiği nutukta bu hususu açıklamış olduğunu hatırlıyoruz. Bu iddiaları ispatlayan vesikaların mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Bu vesikaların sıhhati üzerinde tarihçilerin kesin bir mütalâada bulunmamalarına rağmen, bazı işaretler bu görüşü kabul ettirecek mahiyettedir.

İleri sürülen görüşlere göre, 1150 yılında önceleri İskoçya'nın batı kısmında bulunan Kilwinning köyünde (Ayr kontluğunda) ve daha başka bölgelerde mason loncaları kurulmuştur. Rivayete göre, Kilwinning'de bir manastır inşa edilmesi istenmiş ve bu maksatla Avrupa'dan inşaat ustaları ve mimarları getirilmiştir. Fran-mason unvanını taşıyan bu mimar ve ustaların başındaki başkan (Usta Mason) bölgede ve İskoçya'nın diğer kısımlarında bulunan loncalara haber salarak, inşası tasarlanan yapıda çalışmak üzere Kilwinning'de toplanmalarını istemiştir. Kilwinning'e gelen masonlar, çağrıda bulunan kişinin hakiki bir mason üstadı olduğuna kanaat getirerek kendisini toplantının başkanı seçmişlerdir. Bu günkü anlayışımıza uyduracak olursak, bu başkan bir nevi büyük üstat demektir.

Bu hikâye ne derecede hakiki bir

olaya aittir? Pek malûm değildir. Şu kadar ki, sözü geçen Kilwinning köyünde 12. yüzyılda hakikaten bir manastır inşa edilmiştir. Saint-Winning Abbay ismini taşıyan bu güzel yapının bu güne kadar kalan harabeleri bunun ispatıdır. Bu manastır İskoçya'ya nüfuz eden Reform (protestanlık) hareketleri sırasında harap olmuştur.

Kilwinning olayı, dikkati celpe-decek kadar İngiltere'de, 926 yılında Prens Edvin tarafında organize edildiği rivayet olunan York toplantısını hatırlatmaktadır. Orada da bir yapı için inşaat ustaları toplantıya çağırılmış ve bir kilise inşa edilmiştir. Şu kadar var ki York'taki organizasyonlar lejander kişilerdir. Acaba, Kilwinning'dekiler de öyle midir? Meşhur istatistikçi Sir John Sinclair'in «Statistical Account of Scotland» isimli muhtırasında bu Kilwinning toplantısından kesin ifadelerle bahsedilmektedir. 1150'de kurulduğu kabul edilen loca, bu gün Kilwinning ana locası olarak isimlendirilmektedir. Böylece daha sonraları kurulan bütün İskoçya localarının menşei bu locaya bağlanmaktadır. Edinbourg'da Avukatlar Kitaplığı (Library of Advocates) diye bilinen müessesede bu ilk kuruluşla ilgili olarak İskoçya'daki operatif masonluğa ait mütemim bilgilerin mevcut olduğu bilinmektedir.

Yine bazı vesikalardan anlaşıldı-

ğına göre, 1368 tarihinden itibaren İskoçya'daki localar, müsterek toplantılarında üstat ve nazırlarını kendileri seçerlerdi. Şu kadar var ki seçilen vazifelilerin ve bilhassa üstadın (büyük üstat veya patron) asılzade veya rühban sınıfından olması ve kralın seçilenin başkanlığını kabul etmesi şart idi. Operatif masonların malik olduğu kabul edilen imtiyazlarının devamlılığı için, idari otoriteler başka türlü hareketi benimsememekte idi. Topluluğun reisliğine seçilen zat (masonların patronu, veya bizde bilinen tabirle piri) bütün masonlardan münasip bir vergi, masonluğa yeni kabul edilenlerden de ayrıca kaydiye harcı alırdı.

Merkezi teşkilâtın başkanı idari taksimatta (kontluklarda) kendisine birer temsilci seçerdi. Başkanların seçimle iş başına getirilmeleri âdeti 1437 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte, İskoçya kralı olan Jacque II. (James II) başkanların bizzat kendisi tarafından tayinine karar verdi. Böylece mason teşkilâtının başına Saint Clair of Josslin (Eorl of Orkey and Caitmen and Baron of Rosslin) geçirilmiş oldu. Bu tahsis, Josslin ailesine veraset yoluyla intikal edecek şekilde hükme bağlanmıştır. Anlaşıldığına göre 1650 tarihinde vuku bulan bir toplantıda, İskoçya masonları Rosslin ailesinin bu hukukunu yeniden ve alenen ka-

bulenmiştir.

İlk devirlerden itibaren 18. yüzyıla kadar İskoçya'daki operatif mason localarının, İngiltere'deki kadar canlılık göstermediği söylenildiği gibi, bunun tamamen aksini iddia edenler de olmuştur. Bilinen bir şey varsa, 1717'den önce İngiltere'de localara meslekten olmayan kişiler kabul edildiği şekilde, İskoçya'da da bir çok operatif masonların dışında liberal meslek adamları ve askerler localara kabul edilmiştir. Örneğin, 1641'de Edinbourg'da en eski localardan biri olarak bilinen Mary's Chapel locasında (Edinbourg Locası olarak da bilinir) İskoçya ordusu generallerinden Robert Moray'ın tekrisi yapılmıştır. Aynı şekilde Elie Ashmole'de 1646 yılında Landcastre Kontluğunda locaya kabul edilmiştir.

İlk devirlerde operatif masonların faaliyetlerine delil olarak İskoçya'da bugün görülen birçok kilise, manastır ve şatoları göstermek mümkündür. Bunlardan biri de yukarda sözünü ettiğimiz Saint-Winning Abbay kalıntılarıdır. Bu itibarla İskoçya'daki operatif masonluğun oldukça eski bir tarihi olduğu ve 18. yüzyıla kadar burada da bu locaların faal kalanlarının bulunduğu gerçeğe uygun düşmektedir.

1717'de İngiltere'de masonluk yeni bir tarzda teşkilatlanmağa başladığı zaman, İskoçya'da ma-

sonluk bir süre daha operatif localarda devam ettirilmiştir. Ancak, bu tarihten sonra, İskoçyalılar da İngiltere'deki gelişmeleri merak ile izlemişler, kendi localarının faaliyetlerini de benzer şekilde zapt ve rapta almayı lüzumlu görmeğe başlamışlardır. İrlanda'da yeni bir büyük loca kurulduğuna şahit olduktan sonra, 1736 tarihinde İskoçya locaları da, İngiltere'dekine benzer yeni bir nizamı kabul etmişlerdir. Bu tarihlerde mason teşkilâtının başında bulunan Rosslin ailesinin son erkek ferdi, oldukça yaşlanmış olduğu mülâhazasıyla ve vefatından sonra teşkilâtın başına geçecek varisi bulunmadığı cihetle, başkanlık mevkiinin boş kalmamasını sağlamak kaygusuyla, başkanlıktan feragat etmek arzusuyla İskoçya'daki bütün locaları, 30 Kasım 1736 gününde buluşmak üzere toplantıya davet etti. Bu toplantıda aynı zamanda yeni kuruluş esasları da gündeme alınmıştır. Davete 32 locanın icabet ettiği bilinir. (İngiltere'deki kuruluşu hazırlayan dört locaya mukabil). Toplantıda bulunanlar, büyük loca halinde olduklarını ilân ettiler. Yeni esasları kabul ettiler ve feragat etmesine rağmen bu büyük locanın ilk büyük üstatlığına Saint-Clair of Rosslin'i seçtiler. Yani büyük loca, bundan böyle İskoçya'da masonluğun tek yüksek otoritesinin kendisi olduğunu ve bundan sonra locaların an-

çak kendisinden berat alabileceklerini ilân etti. Mevcut locaların büyük ekseriyeti bu kararı aynen kabul etti. Buna mukabil, Kilwinning locası, ana loca salâhiyetlerinden vazgeçemeyeceğini beyan ile kararı reddetti. (İngiltere'deki York Locası gibi) Bu loca kendi inisyatifiyle İskoçya'da bu tarihten sonra da bir çok locanın patentini vermiştir. Bu rekabet hali 1807 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihte sözü geçen Kilwinning locası da İskoçya Büyük Locasının yüksek otoritesini kabul etmiş ve onun matrikülüne (0) numara ile kaydedilmiştir. Böylece bu locanın İskoçya'da en eski loca olduğu kabul edilmiştir.

İskoçya Büyük Locasının kuruluşunu takiben İskoçya'daki masonluğun hızla geliştiği görülmektedir. İskoçyalılar yalnız kendi bölgelerinde değil, gerek dışarda ve ezcümle Amerika'da, gerekse bizzat İngiltere'de de localar kurma veya buralarda kurulan locaları kendi otoritelerine tabi kılma yoluna gitmişlerdir. Bugün bile bir çok memlekette İskoçya Büyük Locasından patent almış localar veya onun tarafından tanzim edilmiş (consacrée) büyük localar mevcuttur. İskoçya Büyük Locası bidayette İngiltere Büyük Locası ile pek dostane münasebetlerde bulunmamıştır. Hatta bir süre 1751'de kurulan «Eskiler» in büyü locası ile temas tesis eder gibi olmuş,

fakat bundan evvelki kısımlarda da izah ettiğimiz şekilde 1806 yılında iki büyük loca arasında dostane münasebetler kurulmuştur.

İlk zamanlar İskoçya masonları basit bir ritüele uygun şekilde çalışmalarını tanzim etmişlerdir. İngiltere'de olduğu gibi, zamanla İskoçya'da da ritüellerin geliştirilmesi cihetine gidilmiştir. İskoçyalıların, yukarıda da işaret ettiğimiz şekilde, dinî bağlılıkları dolayısıyla, geliştirilen ritüeller daima York veya «Eskiler» in esaslarına uygun olarak tanzim edilmiş, ve daima İncilden mülhem sözler ritüellere alınmıştır. Bu bakımdan İskoçya York esasına uygun ritüellerle çalışmada öncülüğe sahiptir.

İskoçya masonluğunun gelişmelerinde İngiltere'deki büyük loca gelişmelerine benzerlik vardır, denilebilir. 18. yüzyılın kısmen liberal, kısmen de deist görüşlerinde zaman ile tam manasıyla klerikal davranışa doğru bir gelişme olmuştur. Şu kadar var ki, İngiltere'deki gibi çeşitli hizipler İskoçya'da pek görülmez. Kilwinning locası olayı bir tarafa bırakılırsa 1736'da organize edilen büyük loca büyük muhalefetlerle karşılaşmamış ve çok daha önceden itibaren teokratik sisteme uygun bir düzende gelişmeler kaydetmiştir. Bugünkü İskoçya Büyük Locasının faaliyetleri, bazı basit tadiller hariç, 1806 tarihinden beri değişiklik göstermeden

devam ettirilmektedir. İskoçya'daki masonluğa ait tarihi notlarımızı, bir noktaya temas ederek bitirebiliriz; şöyle ki: Kilwinning köyünde ilk defa tesbit edilen mason faaliyetlerini benimseyen yalnız İskoçya Büyük Locası, veya diğer bir ifade ile belirtelim sadece «mavi localar» değildir. İskoç ritini otoriteleri de masonların Avrupa'da ilk teşkilatlanmalarının Kilwinning'de başladığını kabul etmektedir. Bilindiği gibi, İskoç ritinin ilk atölyelerinin Fransa'da kurulduğu kabul edilir. Bu bir vakıdır. Ancak, İskoç ritini üzerinde araştırmalar yapanların pek çoğu, İskoç ritinin ilk defa İskoçya'da, Kilwinning'de ortaya çıkmış olduğunu, ve oradan Avrupa'ya geçen kimseler tarafından yeniden organize edildiğini ileri sürmektedirler. Bu konuyu, daha sonraki notlarımızda etraflı şekilde inceleyeceğiz. İskoçya'da gelişen masonluğa ait izahatımızı tamamlarken bu hususa sadece temas etmekle yetinmek istemiş bulunuyoruz. İskoç ritinin, veya «eski ve kabul edilmiş İskoç ritinin» milli İskoçya Büyük Locası ve İskoç masonluğu ile irtibatı yoktur. Bunların gelişmeleri ayrı ayrı şeylerdir. İskoç masonluğu ile İskoç ritinin birbirine asla karıştırılmaması gerekir.

İrlanda Masonluğu

Britanya adalarındaki mason faaliyetleri ile ilgili ilk gelişmelerin izahatını tamamlamış olmak

için kısaca İrlanda masonluğu hakkında da bir açıklamada bulunacağız.

İrlanda, İngiltere Birleşik Krallığına bağlı takriben 14000 km² lik kuzey kısmı ile, yine takriben 70000 km², yüzölçümünde olan müstakil bir cumhuriyet idaresine malik güney kısmından müteşekkildir. Müstakil İrlanda'nın nüfusu 2898000 dir ve çoğunluğu katoliktir. Kuzey İrlanda ise, Birleşik Krallığa bağlı olarak protestan kilisesine tabi 1463000 nüfusa maliktir. İrlandalılar, çok eskiden bu bölgeye sığınmış «Selt» ırkından gelmez. İrlandalılar da göç suretiyle başka memleketlere ve bilhassa Amerika Birleşik Devletlerine akın etmişlerdir. İrlanda adasından çok daha fazla İrlandalı haricte yaşamaktadır.

İrlanda bir şimal memleketi olmakla beraber, Golf-Stream'in sahillerini yalaması sebebiyle sıcak memleketlerde yetişen birçok mahsul istihsal edebilmektedir. Bazı kısımlarda maden yatakları olduğu cihetle, yer altı servetlerinden istifade ettiği bilinir. Bununla beraber, milli gelir itibarıyla İngiltere'den çok fakir sayılır.

İrlanda'da masonluğun ilk gelişmeleri hakkında bilgiler pek kıtadır. 18. yüzyıldaki ilk gelişmelere ait, bu yüzyılın mason yazarlarında fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Rivayete göre, 1760'tan önceye ait İrlanda Büyük Loca-

sının resmî kayıtları kaybolmuştur. Bunların bir kısmının kopyeleri İngiltere ve İskoçya'da bulunmuş ise de bunların orijinallerinin aynı olup olmadığı yine de tahkike muhtaç kalmaktadır. Orijinal vesikaların neden kaybolduğu da belli değildir. Bu itibarla bu vesikaların kaybolma olayı da izaha muhtaç kalmaktadır.

Bununla beraber, İrlanda'da ilk büyük locanın 1925 yılında, haziran ayında kurulduğu (muhtemelen St. Jean gününde) Earl of Rosse isminde bir zatın büyük ünü üstat seçildiği bilinen hakikatlerdendir. Buna binaen İrlanda'da büyük locanın kuruluşunu bu tarihe götürmek mümkündür.

Bilinen diğer bir husus da, İrlanda'da Dublin ile Munster şehirlerinin rekabeti dolayısıyla yüksek masonik otoritelerin uzun süre çatışmış olmasıdır. Bugünkü bilgilere göre, Dublin otoriteyi tek bir obediyansta toplamağa muvaffak olmuştur. 1728'de İngiltere Büyük Locası büyük üstadı olan Lord Kingston aynı zamanda Munster büyük locası ile İrlanda büyük locasının da büyük üstadı bulunmaktadır ve Munster ile Dublin arasındaki rekabet bertaraf edilmiş ve 1731'den itibaren İrlanda Büyük Locasının otoritesi tam olarak kabul edilmiştir.

İrlanda Büyük Locası ilk tarihlerden itibaren İngiltere Büyük Locası ile iyi münasebetler kur-

muş olmakla beraber, bundan evvelki kısımlarımızda da belirttiğimiz vechile, İrlandalı masonların, bu gün hassasiyet gösterilen «territorialité» prensibine uy mayacak şekilde İngiltere Jüridiksiyonu dahilinde musatkil localar kurduğu bilinmektedir. 1751 yılında İngiltere'de kurulmuş olan «Eskiler» ismiyle anılan büyük locanın kurucularının da İrlanda'dan gelmiş masonlar olduğu kabul edilmektedir.

İrlanda Büyük Locası İngiltere Büyük Locası ile münasebetlerini muhafaza etmesini bilmiş olarak, Eskiler'in büyük locasını da tanımışlardır. Bundan da açıkça belli olduğuna göre İrlanda Büyük Locası Eskiler'in fikirlerine daha yakındır. Netekim bu büyük loca bu devirlerden itibaren ritüellerinde Eskiler'in esaslarından mühlhem ifadeleri almış ve 19. yüzyıldan evvel üstat derecesine Arch Royal derecesine kadar ithal etme yoluna gitmiştir.

İrlanda masonlarının kendi memleketlerinin dışında da localar kurmuş oldukları malumdur. Onlar da, İskoçyalılar gibi Amerika'da bazı locaların kurulmasında yardımcı olmuşlardır.

Bu etkilere rağmen İrlanda Büyük Locasının faaliyetleri hakkında dünya üzerinde yayılmış mason kuruluşlarında fazla bilgi ve dolayısıyla İngiltere için olduğu gibi büyük alâka yoktur.

Ortaçağ başlarında vicdan özgürlüğü

Ertuğrul K. EYÜBOĞLU

İnsular için iki türlü kölelik vardır. İnsanın mal gibi alınıp satıldığı kölelik türü hukuk dışı edildikten sonra ekonomi sınıflarında dar gelirliilerin geçim köleliği yüze çıktı. Marx, emeği de nam madde ile birleştirerek alınıp satılan bir ürün gibi gösterince teoride yeni bir kölelik biçimi türemiş oldu; ve bunun birinciden ayrı bir şey olmadığı fikri emekçilere de kabul ettirildi. Bu tür köleliklerin başka bayraklar altında tarihi dolduran çatışmalarına şimdi sınıflar arası savaşı adı verilmektedir.

Bu yazımın konusu fikir ve vicdan köleliği üzerine işlenmiş bir denemedir Birinci tür köleliğin bütün çeşitleri ile dinlere de kaynak olduğu gerçeği bu konu ile birlikte eleştirilmiştir.

Musevilik, MÖ 1290 tarihinde Rames II zamanında, İbrânilerin Fıravun baskısından ve ölesiye bir kölelikten topluca kaçması ile başlayan ulusal bir din idi (13); ve milli kalmakta devam etti. Hıristiyanlık Romalıdan başkasına yurttaşlık hakkı tanımayan sömürücü bir imparatorluğa karşı içerde ve dışarda yabancı ve köle türesi ile işletilen milletlerin özgürlük çabasından doğmuş idi (3)

MÖ 73 yılında Romada kölelerin, iki yıl dayanabilen, ve önderleri «Spartacüs» ün öldürülmesi ile biten, ayaklanması çağdaşlara olduğu kadar gelecek kuşaklara da ilginç bir örnek bırakmıştı. Bu tarihten sonra baskı altında ezilen herkesin içinde bir Spartacüs yaşadı. Eninde sonunda bir şeyler olacaktı; ve oldu. Milâdın otuzuncu yılında milletine eşitlik ve insanlık haklarını kazandırmak yolunda pasif dayanışma ve direnme birliği kurmak gayreti ile bir serden geçdi kahraman türedi, öğütlerini benimseyen bir kaç ülkücüye kendi nefsinde dünya durdukça unutulmayacak bir örnek verdi. Bu bir kaç fedainin uyardığı yeni fikirler yeni bir din niteliği ile İsrail halkına unutulmuş özgürlük idealini hatırlattı. Genç önderin saldırıları, Romadan çok Romalı yöneticilerle işbirliği ederek tapınağı ticaret ve para işlerinde borsa gibi kullanan zengin soylularla, Tanrı kanunlarını kendi sınıfı çıkarına yorumlayan Farizilere, bugünün moda deyimi ile, kapitalist ve kompradorlara karşı yöneltilmişti (16). Bu kahraman genç İsa Peygamber idi.

İsa aslında milletini egemenliğine kavuşturmak isteyen ateşli bir partizan idi. Tanrının hakkını Tanrıya, Sezarinkini sezara verin dediği zaman gerçekte, üstü kapalı, ustalıkla bir cinasla sömürgecilerin yüklediği vergiye karşı direnmeyi öğütliyordu. Aslında İsrail halkı için dünya varlıkları yalnız tanrının malı idi; ve Yahuva ise yalnız İbranilerin tanrısı idi. Hıristiyanlık füzesinin ilk kademesi böyle ateşlenmişti; fakat yine bu günün deyimi ile aşırı solun temsilcisi olan haberci fikirleri yüzünden idam edilmişti.

Bu konu üzerine yeni bir kitap yayınlamış olan Prof. Dr. Brandon'a göre Hz. İsa bir zealot idi (16). Latince ve Grekeede Zelo-tes denilen bu gizli derneğin özgürlük savaşlarında büyük rolü olduğu bilinmektedir. Amacını bir mezhep gücü ile yürütmek, isteyen yönetmenler bu konuda kendi halkı ile de uğraşmakta idi. İşgalcilerle iş birliği kuran, yardım eden, yada onlara boyun eğenleri soymaktan, öldürmekten çekinmemişlerdi. Bu yüzden adları hırsıza, soyguncuya, katile çıkarılarak tutuldukları yerde idam edilmekte idiler. Bilindiğine göre bu şiddet karşısında, yurt ve ulus özgürlüğü uğruna işbirliği edenlerin sayısı, uğradıkları baskı oranında gün geçtikçe artmakta idi Hz. İsa'nın da bunlardan biri olduğu, ya da onlardan esinlendiği zan edilmekte idi; işte bu yüzden tutuldu ve halkın gözü önünde haça gerildi; ve çok geçmeden yoldaşlarının da sonu öyle geldi.

«Fikirler kolay yolculuk ederler; sekiz tonluk, iki direkli küçük bir yelkenli bütün bir ülkeyi alt üst etmeğe yetecek kadar fikir taşıyabilir». (18) Nitekim genç önderlerinin ölümünden sonra Paul ve Barnabas böyle bir yelkenli ile götürdükleri Hıristiyanlık tohumunu Roma toprağına serptiler; ve Roma bu güçlü bitkinin üremesine karşı üçyüz yıl direndi; en sonunda «fikir» kazandı, ve demir zırhlara bürünmüş koca imparatorluğu içinden çürütüp yıktı.

Bu çöküntüden üç yüz yıl sonra doğan müslümanlık ise hem Roma gibi milletleri sömüren emperyalist, hem İsa gibi gömlekleri paylaşan kollektivist düzene karşı idi. Devlet vergilerini varlığın kırkta biri oranında donduran ve çağına göre bütün yönler ile liberal ekonomiye dayanan bir halk cumhuriyeti kuruyordu. Çünkü Tanrı çalışanları, kazananları severdi. Bunu (el-kâsibü habib-Allah) ayeti ile teyit etmişti. Özel hayatına çobanlık, tezgâhdarlık, tüccar mutemetliği ile başlamış olan bir gencin ilhamı ile kurulmuş bir din olduğu için ilkeleri çevrenin ve çağın ticaret koşullarına uyuyordu. Dayandığı eşitlik ve tolerans sayesinde hızla yayıldı; girdiği yerlerde imparatorlukları, kiralıkları devirdi.

Bu dinlerin her üçü de içinde doğdukları çağın tarihçe zorunlu gerekleri idi. Her biri kendi çevresinde ideallerini, inançlarını temel yapısına yerleştirdikten sonra egemenlik kurdukları bölgelerde yaşamış olan eski din ve inançlarla sanki kız alıp verir gibi fikir ve itikat alışverişi ile birbirlerine aşlandı ve melezleştiler; ulusal benlik ve özerklik duygularının özlemi içinde her millet bir inanç tekeli kurma gayreti ile birbirlerini dinsel baskı altına alma çabasına düştüler. Yaşama kurallarının özel gereği olan özgürlük iç güdüsü sınıfları, grupları ve bireyleri kişisel dürtüleri ile bu sızmalara, baskılara karşı çıkardı.

Bu yazının anlatmak istediği konu islâm çevrelerinde baş gösteren böyle bir kıpırdanmanın öyküsüdür.

Tarihte İhvan-ı Safa adını almış olan gizli bir İslâm derneği Hicret yılı ile IV. Milâd sonradı X. yıl sonlarına doğru 983'te Basra'da Ahvaz eyalet valisi Husayn al-Ahvâzi'nin kanadı altında kurulmuş idi. Kurucularından beşinin adı bilinmektedir.

1 — Abu Suleyman Muhammed ibn al-Muşîr al-Busti (Ö-885)

2 — Ab. al-Hasan 'Alî bin Hârûn al-Zancânî.

3 — Muhammed bin Ahmed al-Nahracuri

4 — Al- 'Avfi

5 — Zayd ibn Rifa'a

Bilim ve felsefe konusunda çalışan bu gizli derneğin ülküsü bağınazlıktan kurtarılmış bir hoşgörü ortamı içinde her türlü baskıdan kaçınarak gerçeği rahatça aramak idi. Bilgi ve eğitim prensiplerini 52 risâlede topladılar.

Risalelerin 14 ü matematik ve mantık;

17 si fizik ve doğal bilgiler;

10 u ruhbilim, akıl ve metafiziki;

11 i din bilgisi ve türe

üzerine yazılmış idi.

İhvân-ı Safâ konusunda büyük dil bilgini rahmetli Şemsiddin Samî Bey kamûs-ı Türkisinde şöyle der: (İhvâm-ı Safâ - Ulûm ve funûn ve hikmetle iştigal eden eski bir sınıf-ı ulemâ ki beyinlerinde teâtî etdikleri mekâtibim bir kısmı Risâil-i İhvâm-üs Safâ unvânı mevcut olub bir mecmua-i ilmiyye teşkil eder (25).

Düşüncede yöntem ve sistem olarak Yunan, Fars ve Hind köklerinden de faydalanmakta idiler. Görünüşte dinlerle çelişen konuları bir felsefe sorunu gibi gerektiği zaman müsbet ilim ölçüleri ile rahatça tartışmaları yüzünden dinsizlik ve küfr ile suçlanmakta idiler.

Çağlarının büyük imamlarından biri; İbn-i Teymiye adı ile tanınmış olan «Taki al-din Ahmed bin 'abd al. Halim Harâni» (1263 - 1328) ye göre bu akımın gizli amacı Şi'a'nın en müfrit kolu olan İsmailiye tarikatını yaymak idi. O İbn-i Teymiye ki boşanmada hulle usulünü açıkca red etti; devlet vergisinin zekât yerine geçtiğini savunarak çağında İslâm devlet görüşü ile çelişti; İcma'ın yani Yüksek Din Şrasının yargılarına aykırı düşünmenin günah olmadığını açıkladı; Gazâlî'yi eleştirdi ve kınadı, Safiler ile Mütekelimlerin aynı vâd'de, yani bir yoldan olduklarını söyledi, İbn-i Sina'yi yerdı ve İslâm'da mezhep ayrılıklarına yol açmakla suçladı.

Aslında din çerçevesi dışında kalan bütün fikirler, felsefeye dayanan bilimsel görüşler bağınaz çevrelerce toptan reddedildiği için vicdan özgürlüğünün her türü en ağır yargılarla suçlanarak cezalanmakta idi. Fakat herkesten şüphelenen İbn-i Teymiye bile İslâm dini ve töresi konusunda yazdığı boyunca eserlere (irili ufaklı 500 eser) karşın Mısır'da tutuklanarak sorguya çekilmiş

ve idam yargısından zor kurtarılmış idi; 1325'te yeniden tutularak haps edilmiş olan bu güçlü insan iki yıl sonra fikir ağruna çektiği eziyetler sonunda 1328'de hayata özlerini yummuş idi.

Sâfiler de kaderlerinin bu cilvesinden hayatları boyunca kurtulamamışlardır. Özden vefâlı kardeşler anlamına gelen derneklerine alacakları her kişinin içten ve dıştan beğenilmiş, seçilmiş olması gerekli idi. Görünüşünden bile bir insanı, iç âlemi ile, az çok tanımak akıllı ve tecrübeli kişiler için zor değildi. Bir araya toplanacak kişilerin iş birliği edebilmeleriyle onların mümkün olduğu kadar bir birlerine benzemelerine bağlı idi. Çünkü huyları ve inanç ölçüleri aykırı insanlar her konuda zıdlaşırdı. Bu yüzden «al-zıddan lâ yectemiân» formülün bir parola gibi kullanırlardı. Sâfilere göre kötülüklerin anası kibir, hırs, kıskançlık idi. İnsanların en kötüsü hesap gününe; ceza gününe inanmayı idi. Bunun özel anlamı bu insanın vicdan azabını inkâr eder yaradılıştaki olması demek idi. Tıpkı Abdülhak Hâmid'in «dedeğin mahkeme vicdan ve nedamet de caza» dizisinde dediği gibi düşüncükleri söylenbilir. Bu bakımdan da uygun sayılacak bir adayın derin bir soruşturma ve incelemeden geçmiş olması gerekli. Her kardeş öteki kardeşi için dünya nimetlerinde yedek, yoklukta hazine, tehlikede sığınak ve kale, aciz ve yalnızlıkta koruyucu olmalı idi. Bu bakımdan geçer akçe gibi ayar ve değer ölçüleri ile iyice tartılmış olması gerekti.

Metot ve felsefedeki tutum ve görüşlerini iyice kavrayabilmek için İslâm tarihi içindeki yerlerine ve izledikleri fikir akımlarına kuş bakışı bir göz atmak gerektir.

İslâm dini Hicretin hemen peşi sıra 622'de Doğuya; yakın doğu, kuzey batı Afrika, ve güney Avrupaya yayıldığı zaman oralarda geniş anlamı ile eski Yunan, Fars, Hint felsefesi üzerine yerleşmiş bir gelenekler, inançlar alışımı ile kaynaşarak renk değiştirmeye başlamıştı. Şam'da Emeviler zamanı (661-750) İslâmın temel prensiplerini sarsan görüş ayrılıkları doğmuştu. Kader anlayışında, irâde-i cüz'îye sorunu ile, islâmın Tanrı egemenliği üzerine inancı, o çağın deyimi ile, itizâle uğradı; yani bölündü; kimi bilgin hatta zâhit bilinen kişiler bir tarafa ayrıldı. İnsanın kade-re hâkim olduğu tezini savundular ve bununla kişinin yaptığından tam anlamı ile sorumlu olduğunu söylemiş oldular. Bunlara kaderiyeciler deniliyordu; tersini yani her eylemin ancak Tanrı iradesi ile olduğunu savunanlara da Ceberiyeye kolu adı verildi. İkinci Muaviye (680-683) ve Üçüncü Yezid (743-744) kaderiyeci

idiler. Kaderiyecilik, daha sonra Abbâsiler (750-1258) zamanında, Mu'tezile felsefesi ile Tanrının insan üzerindeki mutlak iradesini insanla paylaşması anlamında genişledi. Bunun peşi sıra Kur'anın Tanrı sözü olmayıp Tanrı ilhamı ve kul sözü olduğu fikri doğdu, ve halife al-Mu'min (813-833) bu görüşü benimsedi. Böylece İslâm inançları üzerine felsefe usulünce düşünme ve tartışma yolu açıldı. Bu fikir akımlarını kimler çıkarıyor, kimler güdüyordu. (2, 3)

Aslında IV yy. da Yeni Eflatunculuk din felsefesinde geniş bir mistik yol açmıştı. Eflatunun (Cumhuriyet) i al-Siyâsa adı ile; Aistonun (Categoriler) i Makalat; (Fizik) i Tabi'yyat, (Magna Moralia) sı Hulkiyyât adı ile Arapçaya çevrilmişti. Nasturi okulu Süri'yenin Atinası sayılan Urfa (al-Ruha') da Aisto felsefesini incelemekte ve dillere çevirmekte; böylece Grek felsefesi Arab aydınlarını etkilemekte idi. Aristo çağın «al-muallim al-avval» baş öğretmen adı ile tanınmakta idi. Bu arada felsefe terimi Arab sözlüğüne alındı; ve Grek geleneği ile uğraşanlara (felâsife) denildi. Bunlara, konuşanlar, dialektikçiler, mantıkçılar anlamına (Mütekellimun) adı verildi idi. Bu çağın doğu İslâm'da yetişen beş büyük filozof bilgini vardı. Bu düşünürlerin en önemlileri al-Kindi, al-Râzî, al-Fârâbî, ibn-Sina ve Gazâlî idi. Bir çağ boyu milletler arası önemde ün alan bu bilginlerin Latin âleminde bilinen adları Alkindius, Razes, Alpharabius, Avicenna ve Algazel idi. Çağlarının tipik örnekleri olan bu bilginlerin çevrelerini nasıl etkiledikleri üzerine bir fikir vermiş olmak için meslek ve görüşlerinden kısa özetler vermek gerekir.

Al-Kindi IX yy. başlarında doğdu, Bağdatta yetişti; ve bir çeşit yeni Fısağorcu akımının önderi oldu; matematiği bilimin temeli gibi gördü; yeni Eflatunculukta olduğu gibi Aristo ve Eflatun sentezi ile çalıştı; ve en sonunda bir İslâm bilgini olarak Kur'anı gerçeklerin başı ve kaynağı diye tanıdı; İslâm kuralları ile çelişen yargıları İslâm inancı ile uzlaştırma yollarını aradı. Üni sağlığında bütün kültür çevrelerine yayıldı ve al-Feylasüf al-Arab adı ile anıldı. Derin sezgi ve görüşüne kanıt olarak Abbasi İmparatorluğunun daha 450 yıl kadar sürebileceğini 870'lerde tahmin ettiği söylenmiştir. Al-Kindi 873'te ölmüştür. (2). (3).

Al-Kindi ve Fârâbî ile hemen aynı çağda yaşayan büyük bilginlerden biri de Abu Bakir Muhammed ibn. Zakarâye al-Râzî idi. 850'de Rey de doğdu, 923 veya 932'de doğduğu yerde ölmüş olan bu filozofun asıl mesleği hekimlik idi. Çağının büyük ilim mer-

kezlerinde matematik, astronomi, kimya ve tıp eğitimi gördükten sonra al-Tabariden icâzet alarak Bağdat hastahane dekanlığına atandı. Al-Kitab al-Maksudi ve al-Hâvî adlı büyük iki kitabından başka çiçek ve kızamık hastalıkları ve başlı başına 23 tür çocuk hastalığı üzerinde teşhis; ve bir mekanik meselesi olan terazi üzerine kitaplar yazdı. M.S. 200'de ölen Galinus hekimden sonra soysuzlaşan cerrahlık ve anatomi koluna klinik deneylere bağlı bilgiler ekledi. Zamanına değin kimyada yalnız sirke asidi bilinmekte idi. Râzî zaç yağı (Sülfürik asit) nı buldu. Kitapları önce Lâtinceye ve renesansta İngilizceye çevrildi.

Râzî'nin matematik, fizik ve doğal bilimler temeline oturan felsefesi çağının ilerisinde idi. Yeni Eflâtuncularla kelâmcılardan ayrı görüşleri vardı. Bu bakımdan fikirleri Farâbî ile de çelişmekte idi. Metafizik üzerine yazıları kayboldu; bu yüzden uzun süre iyice anlaşılamadı.

Çağını etkileyen felsefesinin ana fikirlerinde beş boyutlu bir «ezel» tanımıştır. 1 — Yaratıcı; 2 — Ruh; 3 — Madde; 4 — Zaman; 5 — Mekân. Tanrı anlamının özel karakteri öncesizliğidir. İkinci öncesiz kaynak olan ruh yaşam (hayat) sahibidir; ama bilgisi yoktur; ancak madde ile birleşerek (cismanî) özdeksel şehvete ermek ister, maddeye saklanır. Tanrı ona böylece yaratmak tadını verir; o da evreni yaratır, ve ilkel hayat içinde olduğumuz evrim başlar. Bu hayat zincirinde insan da evrim zincirindeki yerini almıştır. Tanrı insanda ruhu uyarmak ve gerçek yerinin bu evrende olmadığını bildirmek için ona kendinden bir şey olan akı verir. İnsan akıl yolu ile gerçeğe ermek ister. İnsanın bu çabada bulunduğu yol da felsefedir. İnsan bu varlığın çözümlü dağılacığını, maddenin ilk sükûnete döneceğini bilir.

Râzî fizikte Aristo ve kelâmcılara uymaz. Sokrat öncesi filozofları tutar. Maddenin kaynağı üzerine teorisi atoma dayanır; Atomu (cüz'ü lâ yetecezzâ) her maddenin özü sayan bir kuram ile kelâm ilmine karşı durup orta çağdan ayrılır.

Râziye göre bu evren yaradılıştan önce ilk madde atomlara dağılmış olarak mekâna yayılmıştı. Boşlukta ruhla birleşerek özdeksel kalıplara girmiştir. Bu türlerin ilk öğeleri toprak, su, hava, ateş ve göksel varlıklardır. Bunlardan doğan öteki öğeler bileşimlerine karışan madde ve boşluk oranı ile kimyasal ve fiziksel özgüllükler kazanarak birbirlerinden ayrıldılar. Bu bileşimler ve oranlar hep gelip geçicidir. İnsan bu gerçeğe erince felsefe yar-

dımı ile evrendeki yerini anlayarak din ve inanç açısından da aydınlığa ulaşır.

Râzi bir islâm bilgini olarak yaşadı; fakat bu bağlılık onu fikir özgürlüğü ile düşünmekten alakoymadı. Râzi peygamberleri dahi eleştirdi ve insanları inanç sınıflarına ayırarak birbirlerine düşürmekle suçladı.

Onuncu yüzyılın Renesansa ışık tutan büyük bilginlerinden biri de Fârâbidir. Halepte Seyfuddevle (Sayf al-Davlah) nin sarayında büyük saygı görmüş, yüksek bir görev almıştı. Eflatun ve Aristo üzerine etütler yazdı. Al-Siyasat al-Madaniyah adlı yapıtı ile bir yenilik yaptı; model şehir fikrini getirdi, insan vücuduna benzettiği bir hiyerarşi uyumu ile güdüm yolunu gösterdi. Farabi 950 yılında geride büyük bir ün bırakarak öldü.

Tarih ibn. Sîna'yı (980-1036) Farabının devamı gibi gösterir. Kendinden önce gelen bilgi akımları süzüldü, duruldu ve berrak sular gibi ibn. Sîna da göllendi. Sistemli çalışmaları ile eski bilgileri anlaşılır bir düzende çağına ve geleceğe kazandırdı.

57 yaş içine 45 eser sığdırdı. Al-kânun adlı kitabı Greco-Arabik hekimliğin en önemli yapıtlarından biridir. Mediastinitis ile pleuresy yi birbirinden ayırır ve verem in bulaşıcı bir hastalık olduğunu, sudan ve topraktan da geçtiğini söyler. Bu teşhis ve buluşları çağına göre büyük bir aşamanın kanıtı olarak gösterilir.

Sinâ'nın hekimliği kadar bilim ve felsefedeki başarısı büyüktür (2) Felsefede sistemi yeni Eflatunculuğa da ayrı bir yer veren Aristo sistemi idi. Din ve inançları etkileyen bu gayretler bağnazların sert hücumuna yol açtı. İbn. Sinâ'nın düşünce yöntemi üzerine bir fikir vermek için «Namaz Risalesi» adlı yazısının ikinci bölümünde «Namazın zâhir ve bâtına ayrılması» başlığı altında söylediklerini örnek almak yerinde olur. İbn. Sinâ bu yazısında şöyle der :

Şâri' gördü ki akıl nefs-i nâtıkaya yalnız hakikî namazı vâcib kıldı-ki o da ancak Allahı bilmekten ibarettir... Namaz halis ve saf bir kalp ile bütün arzulardan soyunmuş ve temizlenmiş bir nefs ile Hakkı müşahede etmektir... Bundan sonra müridine şu öğütünü verir: «Nefsinin arzu ve havası içinde azmış ve kalbi tabiat mühürü ile mühürlenmiş kişilere bu risalenin gösterilmesini yasaklıyorum. Çünkü erkekliği olmayan kimse cinsel tadı nasıl düşünemez ve anadan doğma gözsüz, bakma ve görme zevkine ina-

namazsa öylelerin de bu gerçeğe ermesini ummak yersiz olur.» (11) Şüphesiz bu özgür fikirler çağın klasik çevrelerine yabancı geldi; din prensiplerinde tefsire cevaz vermeyen tutucuları çileden çıkardı; fakat öte yandan gözlerini aydınlığa alıştıran özgür görüşlü kişiler gerçek peşinde koşmaktan geri durmadılar.

İhvan-ı Safa derneği böyle bir ortam içinde doğdu. Hatta İbn-i Sinâ'ya «kimden esinlendiniz, size bu derin bilgiyi veren, yol gösterenler kimler oldu» diye sorulduğu zaman «İhvan-ı Safa cılar ve onların risaleleri» diye cevap verdiği söylenir. (14)

Ünlü islâm bilgini Gazâlî (1058-1111) de gençlik çağında sâfilelerin yoluna girmişti; fakat daha sonra lâyük felsefe akımından ayrılarak Tehafüt-al-Felasifah adı ile filozofların, ya da felsefede fikirlerin çelişmesi anlamına gelen kitabı ile filozoflara karşı durdu; ve en sonunda kendi içine çekilerek tasavvufta, yâni sezgi yolunda rahata kavuştu. En büyük yapıtı İhyaal-Ulûm (bilginin yaşatılması) adlı kitabıdır.

Renessans terimi eski çağların karanlıkları içinde bir ara parlayıp sönmüş olan demokratik ve lâyük özgür düşüncelerin yeniden doğması anlamına geldiğine göre İhvan-ı Safa'yı hazırlayan bilginleri, bu gün XIV. yy ın aşaması gibi gördüğümüz o büyük ve hızlı evrimin X. yy daki öncüleri saymak bir bakıma gerçeğe de aykırı düşmez.

Risalelerini «hariciler» in anlayamayacağı bir dilde, bir çeşit şifre ile yazmış olmalarının nedenini uyguladıkları Hermesçi, Pythagorcu prensiplere bağlamak gerekir. Risâlelerin metinleri tümcek eklektiktir. Ana teması dünyanın bir ilâhi kaynaktan yaratıldığı ve ruhun en sonunda Tanrıya döndüğü varsayımı üzerinedir. Sözler nasıl konuşanın ağzından çıkarsa, ışık nasıl güneşten doğarsa içinde olduğumuz, ve içimizde olan varlık da Tanrıdan öyle doğar; ve bir evrim süreci (vetiresi) içinde gelişir:

(1) Başta Tanrının birliği gelir; arkasından (2) akıl, ondan (3) nefis; ondan sonra (4) madde (özdek); ve sıra ile (5) doğa (tabiat); (6) cisimler; (8) öğeler (unsurlar); ve öğelerden sonra (9) madenler, bitkiler ve hayvanlar çıkar. Bu evrim silsilesinde maddeye bürünen ruhları her biri evrensel ruhun birer parçasıdır. Sâfilelere göre fertlerin ölümü ile bireysel ruhlar evrensel ruha; evrenin ölümü ile de evrensel ruh Tanrıya döner. Yani her birimizin ölümünü küçük diriliş izlediği gibi evrenin ölümünü büyük diriliş izleyecektir. Buna Kur'an dilinde «Ba's ba'd al-mavt» denir. Gene Sâfilelere göre dünyanın kuruluşundan beri gelen bütün

dinler bu hikmete uymuşlardır. Hepsinin ülküsü taşıdıkları emanete içdenlikle saygılı olmak, başka bir deyimle ruhun ilk ve son sahibi olan Tanrıya benzemektir. Ama Tanrı nedir, kimdir, nerededir, 922 yılında ipte ölmek bahasına Mansur bunu söylemişti; (En - al - Hak) demişti. Bu gerçeği iyice düşünebilmek ve anlamak için büyük gizemciye göre Kur'anın sözlerinde saklı iç anlamına ermek gerektir. Bundaki başarı Tanrının ne dediği ve ne demek istediğini düşünmeğe bağlı idi.

Tanınmış İslâm tarihi bilgini Goldziherin dediğine göre «Kelile ve Dimnedeki boynu tasmalı kumrunun kılavuzluğu ile avcılarının şerrinden hayvanların kurtulması gibi Sâfilerin de her biri gerek kardeşleri, gerek başkalarının selâmeti için teker teker kendilerini boynu tasmalı kumrunun yaptığı ile görevli görmekte idi.

Risaleler Basra'dan batıya doğru, tam bir sakinlik ile yavaş yavaş yayılırken bir yandan da yoğun bir baskı ve kovuşturmayaya uğrayan dernek üyeleri birer birer ezilmekte, eserleri yakılmakta, izleri silinmekte idi. Bu yüzden risaleler ancak tehlikeyi göze alabilecek idealist çevrelerde rağbet bulup yayılmakta idi. O tarihlerde ehl-i sünnettten ayrılmış olan mu'tezile aydınları da risalelerden faydalanmakta, onları gizlice yanlarında taşımakta idiler. Zamanlarında İhvan-ı safâ felsefesinin yayılmasına hizmet edenlerin yanı sıra bu i'tizalcilerin de adı geçer.

IX, ve X yy. lar Bağdat, Âmit. (Diyarbakır) Urfa. Endülüs Kurtoba gibi Arap merkezleri matematik, astronomi, doğa bilgisi ve felsefede parlak çağlarını yaşamakta idi.

Bu felsefe X, yy sonlarında şarkta tıp ve matematik öğrenimini tamamlayarak memleketine dönmekte olan Abu al-hakem al-Kirmânî'nin aracılığı ile batıda yayıldı. Kirmânî XI, yy İslâm bilginlerinden biridir, M. 1065'de ölmüştür.

O tarihlere değin din kavgaları nüfuz ve imha savaşları ile bir birini yiyen Avrupa'nın karanlık ahlâkı XI yy da şark uygarlığını az çok bulandırmaya bulamıştı. Bağdat ve Kurtobanın ışığı da yavaş yavaş bağnazların baskısı altında bulanmakta idi. Filozoflar, bilginler dinsizlikle suçlanır olmuştu.

Al-kimya, al-gabr, al-sumut, samt al-ra's, nazir al-ra's sözcüklerini alchimie, algebra, azimuth, zenith ve nadir okunuşu ile o çağın batısına kazandıran Arapları bağnazlık söndürmeğe başlamıştı. Aristo'nun Organon'unu Fârâbinin mantığı ile ölçerek Av

rupaya tanıtılmış olan İbn.i Ruşd (1126-1198) gibi bir bilgin de bu çağda tutuklanan ve sürülenler arasında idi. İbn.i Buşd İbn.i Sinâ'nın yolunda yürüyen filozofların başta geleni idi. Onun açtığı evrimci panteizm çıkışı batıda Averroism adı ile tanınmıştır. İşte ihvan-ı Safânın örtülülüğü bu nedene dayanmakta idi.

XV. yy. da Rose-Croix' ların da bu fikir akımından esinlendiğini biliyoruz. Daha önce Alkemistlerin «simya» rumuzu altında ve kimya simgelerini şifre gibi kullanarak felsefe ile uğraştıklarını bildiğimiz gibi, Felsefelerinin güçlü yönü, din doğmalarını aşan evrimcilikleridir. Sâfiler gibi onlar da her oluşumda bir evrim süreci aramışlardır.

Rose-eroix tarikatı 1410'da İtalya'da 1459'da Almanya'da örgütlendi. Bu cemiyet de ana hatları ile sâfilerin derneğine benzemektedir. Parolası «bilmek için herşeyi öğren, fakat kendini kimseye tanıtmama» dır. Tanrı ve onun eseri olan her şeye saygı göster, temiz olmayan her şeyden sakın; varlıklı kişiye muhtaç olursan emrinde çalış ama gururundan kendine pay çıkarma. Yıllık toplantılara gelmek veya özür bildirmek şarttır. Pratik bilimlerin akıl için klavuzluğu önemlidir. Hendese ilmi bu yönden tarikata sembol olarak benimsenmiştir. Fama Fraternitatis ve Confessio adıl eserlerinde işlenmiş konular sistemlerini yalnız kendi üyelerinin anlayacağı dilde yazılmıştır.

Rose - Croix'lar müsbet ilimde Alkemi ile uğraştılar. Bunun gizemcil yani mistik bir ilim olduğunu maddenin künhine, yani atomuna giriş anlamına geldiğini kimse bilmezdi. Bu Tanrı ile vısal yolu idi; maddeyi öğelerine ayırmak çabası içinde maddenin ruhunu aramak idi. Bilgi - gerek Sâfiler, için gerek R.C. lar için en tehlikeli bir silâh idi; rastgele birine bilgi vermek kullanmasını öğretmeden bir çocuğun eline silâh vermek gibi idi.

İşte bu yüzden dinsel inançların gerçekte geliştiği konularda Sâfiler de R.C. lar da kurbanlar verdiler. Renesansın büyük yıldızı Fransız Bacon de (1561-1626) bir R.C. idi. O ki «akıl insandır, ve bilgi akıldır ve insan ne biliyorsa ancak o dur» demiş idi.

Evrım teorisi üzerine Milâd öncesi (610-547) arasında yaşamış olan Grek filozofu Anaximander'ın kaba taslak fikirleri bilinmekte idi. Ancak bu varsayım (faraziye) «İhvan-ı Safâ» da metafizik düşünce akımından felsefe ve fizik alanına girebildi. İlerde sıra ile Cuvier'i (1769-1832) Lamarck (1744-1829); Darwin'i (1809-1882) Weismann (1834-1914); Heckel (1843-1916) ve Huxley'leri (1824-

1895) positif bilimde araştırma yoluna götürecektir olan bu teori XIV. yy. ın büyük Arap bilgini İbn-i Haldun'u da (1332-1406) ilgilendirdi idi. İbn-i Haldun bu konudaki sözlerini, İbn-i Haldun mukaddimesinde, Ahmed Cevdet paşa şöyle çevirir:

«... ve unvan-ı kitabda gayb bahsinde beyan eylediğimiz veçhile bu âlem bir tarz-ı acib ve tavr-ı garib üzere mürekkebatın her bir ufuk ve tabakası âhîrindeki zevât ve a'yân üst tarafındaki mücavirine münkalib olmağa bittabi müsteiddir. Nitekim anâsır-ı basitede her tabakanın kendi mücavirine ve ufk-i nebatın âhîrinden hurma ve üzüm; ufk-i hayvandan helezon ve sedefe ve feraset ve idrâki müstecmi olan maymunun dahi sahib-i fikrî reviyet olan insana inkılâba müsteid olduğu gibi; işte avâlimin yekdiğere ittisâlinin manası her ufkun alt ve üst tarafındaki şu istidaddan itâretidir; ve âlem-i beşeriyetin fevkinde bir âlem-i rûhânî vardır ki kuvâ-i idrâkiyye ve irâdiyye gibi bizlere itâ eylediği âsâr ol âlemin vücuduna şehâdet etmeğın ol âlemde ki zevât-i kudsiye idrâk-i sırf ve teakkul-i mahz olup işte ol âlem, âlem-i melâikedir.»

İbn-i Haldun doğmalar ve kutsal kitaplar dışına çıkan bu fikri savunduğu zaman 922'de Hallacın Bağdatta, 1191'de Suhreverdi'nin Halepte nasıl can verdiklerini biliyordu. Nitekim yaşadığı çağın hemen içinde, 1417'de panteist fikirleri yüzünden Nesimi'nin Halep'te derisi yüzülecek, Copernicus (1473-1543) Galile (1564-1642) gibi ilim yıldızları, mukaddes kitaba uymayan buluşları yüzünden yargılanacak ve canlarını ateşten zor kurtaracaklardı.

Renesansa serüven çağı denilmesinin sebebi budur (20). Artık bundan sonra sezgilerle tanıtımsız savları olumlu ölçülerle denetleme çağına girmiş oluyoruz. Bunda her türlü fikir özgürlüğü arayanların öncüsü diyeceğimiz bu gözü pek insanların büyük payı vardır. Bu aşamayı çağımızın evrimcilik, transformizm, darvinizm vb. gibi deneysel bilimleri izlemiştir.

Konunun bundan ötesi bu yazının çevresi dışında kalır. Konu ile ilgili yönü XIII, ve XIV. yy. lar içinde inançlarına bağlılıkları yüzünden can veren kurbanlar arasında dünya kardeşliğinin öncü ve kurucularının yani Masonların da bulunmuş olmasıdır. Ritüellerinde, başından sonuna kadar, sezindiğimiz mistik, yarı kapalı sözlerin anlamı ancak böyle açıklanabilir. Masonluğun insanlık âlemine sunduğu en değerli, en ilginç öğüt hiç bir felsefeyi, hiç bir doktrini son ve olabileceklerin en olgunu sanarak

katı bir fikre takılıp kalmamaktır. Son gerçek çevremizin ötesinde kızılığını gördüğümüz bir güneş gibidir, biz ona aklımızla ermek zorundayız. Evrimcilik kendi açısından kendisini geliştirme ve olgunlaştırma bakımından masonluğun yöntemidir. Bu fikri yaşadığımız çağın filozofları ile de paylaşmak mümkündür. Bergson'a (1853-1941) göre düşünen ve bilen bir varlık için var olmak değişmektir ve değişmek olgunlaşmaktır; olgunlaşmak kişinin kendini durmadan yaratmasıdır. Bir kişinin içgüdüleri dışında düşünmesi için akıl gerektir. Ya akıl nedir; bunu da 1852'de 82 yaşında ölen Santayana'dan (1863-1952) alalım. Akıl insanı tanrılaşmaya özendirir. İhvan-ı Safâcılarda, «R.C.» larda böyle düşünmüş ve bir tüm olarak macro cosmos'un da bu uyum içinde olduğunu savunmuşlardır: Onlar «Akıl insanda Tanrıdır» diyorlardı.

Ömrünün 32 yılını Temiz Yürekli Bâkir Hemşireler (Sisters of Immaculate Heart of Mary) manastırında geçirdiği sırada resim sanatında büyük başarı ve ün kazanarak, geçen ay özgür hayatına dönen 50 yaşındaki Hemşire Mary Corita Kent böyle bir değişikliğe nasıl erbildiğini soranlara verdiği cevapla bu konuya aydınlık getiren açık bir örnek vermiş oldu. «Tereddüdümü yeninceye kadar altı ay üzüntü çektim; ama sonunda kararımı verdim; şimdi içim rahattır. Kişi kendi öz vicdanına karşı dürüst olmalıdır. Bu, eski moda deyiimi ile, Tanrı iradesine uymaktır.» diyor (17). Başkalarının tertipli peşin yargısına kapılmadan düşünene bilen herkesin diyeceği de budur. Salt bulunç -mutlak vicdan- kafes bilmeyen özgür kuşa benzer. Bu başarılı bir hayat tecrübesidir. 32 yıllık bir alışışın bağlarından kopabilmenin özgürlüğünü Hemşire Corita düşünce özgürlüğünün sırrına ermekle elde etmiştir. Öylesine ki bu ayılışı Tanrı iradesine yorarak onunla ortaklık kurmuştur. İhvan-ı Sâfâ kardeşleri bu özgürlüğü onuncu yüz yılda gerçekleştirerek kendilerinden sonra geleceklere örnek olmuşlardı. Biz kaynağını XIII. yüz yıldan almış olan mason kardeşliğinin de en güçlü ilkesini fikir özgürlüğüne verdiği önemde bulduğunu göstermiş olmak için bu konuya girmiş bulunuyoruz. Bu yazının tek amacı «masonluğun kendine özgü bir felsefesi yoktur» klişesi ile özetlenen formülün kimi zihinlerde yarattığı boşluğu, «masonluğun kendine özgü bir yöntemi vardır» formülü ile doldurmaktır.

Bu gün içinde olduğumuz çağ, sözünü ettiğimiz o eski çağlardan pek de rahat değildir. Bu gün de düşünce ve inanç özgürlüğünü

köstekleyen engelerden yakınanların sayısı önemsenmeyecek kadar az değildir. Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğini bitirmek üzereyiz. Hâlâ Türkiye'de Hıristiyanlığı yaymak için kutsal kitap dağıtan batılı barış gönüllülerine rastlıyoruz; ve politika üstünlüğü hesabına inanç köleleri ile silâhsız ordu dizmek için mezhep gayreti güden yurddaşlarımız var; Alevilik, Sünnilik silâhı ile savaşıyor üniversite bitirmiş aydınlarımız var; ve günümüzün sağlıklı sollu ters akıntılara kapılmamış genç idealistlere ihtiyacı vardır.

KAYNAKLAR

- 1 — İslâm Ansiklopedisi
- 2 — The Encyclopedia Americana
- 3 — The Encyclopedia Britannica
- 4 — İhvan-ı Safa felsefesi : İzmirli İsmail Hakkı beyin Darülfünunda 1920-1921 ders notları. Yazan Celâleddin İzmirli.
- 5 — İbn-i Haldun Mukaddimesi. Çeviren Ahmed Cevdet Paşa.
- 6 — Vie de Jésus. — Ernest Renan.
- 7 — Mohammedanism. — Sır Hamilton, A. R. Gibb.
- 8 — Histoire des Rose-Croix — Serge Hotin.
- 9 — L'Alchimie. — Serge Hotin
- 10 — The Story of Philosophy — Will Durant.
- 11 — Ölüm korkusunu yenme ve Namaz Risâlesi. İbn-i Sina — Çeviren M. Hazmi Tura.
- 13 — Dünya tarihi - Tarih Gazetesi — Çeviren Hayat Dergisi.
- 14 — Müslümanlıkta ilk gizli cemiyet; İhvan-i Safa - Mutlu Dostlar — Yazan Cemal Kutay. Aylık Tarih Mecmuası. Mart 1964; Sayı - 2.
- 15 — «Hakikat Kavramı» - Naki Cevat Akkerman — Mimar Sinan Dergisi, Mart 1968 Sayı. 5.
- 16 — «Jesus and the Zealots — Dr. Samuel G. F. Brandon — Prof. at University of Manchester.»
- 17 — «New Life Stile - New life of Sister Mary Corita Kent» - Newsweek - December 2, 1968.
- 18 — İnsanlığın kurtuluşu. Yazan H. W. van Loon Çeviren Nüvit Osmay.
- 19 — The Age of Belief — The Medieval Philosophers.
- 20 — The Age of Adventure — The Renaissans.
- 21 — The Age of Reason — The 17th Century.
- 22 — The Age of Enlightenment — The 18th Century.
- 23 — The Age of Ideology — The 19th. Century .
- 24 — The Age of Analysis — The 20th Century.
- 25 — Kaamus-ı Türki — Şemsiddin Sami 1900.

Dogmatizm ve liberal düşünce

Fikret ÇELTIKÇI

Konumuzun incelenmesine bazı tariflerin yapılması ile başlamak istiyorum. Bu sayede arz etmek istediğim düşüncelerimi daha iyi anlatmış olacağıma kaniim.

Evvelâ düşüncenin tarifini yapmak isterim. Düşünmenin, insanın en önemli bir melekesi olduğunu biliyoruz. Diğer canlı mahlûklar arasında yalnız insana has olan bu melekenin hakiki mekanizmasını tanımış değiliz. Bunun sadece ruhi bir halet mi, yoksa fizyolojik bir değişme hali mi veya tamamen materyalist görüşle elektroşimik bir olay mı olduğu hakkında kesin hiç bir şey bilinmemektedir. Böyle olunca da yarı aklı, yarı müşahedeye müstenit izahlarla meselenin içinden çıkmaya çalışmaktayız.

Bu suretle birçok filozofların kabul ettiği gibi düşüncenin, **Marifet kazanmanın yüksek fonksiyonu** olduğunu söylemekle yetinebiliriz. Bu marifet nasıl elde edilir, yani burada bahsi geçen yüksek fonksiyon nedir? Bu hususta pek bilgili sayılmıyoruz. Ancak, modern araştırmacıların yavaş yavaş konu üzerinde daha tatminkâr sonuçlara doğru ilerledikleri de bellidir. Biz hariçten bir takım tesirler almaktayız. Bunlar 'duygu organlarımız yardımıyla beyindeki merkezlere sevk olunmakta ve orada bir ilk yerleşmeden sonra, tekrar tekrar aynı tesirler altında kalmak su-

retiyile ilk tesirin yarattığı hal kuvvetlenmekte, gelişmekte ve nihayet bir başka histen veya hissin neticesi olan halden tefrik ve temyiz edilebilmekte ve böylece insan tarafından bilinen bir şey haline, bilgi haline gelmektedir. Bu hale gelince de kendisinin bir ad, bir isim aldığı görülmektedir. Bu hal sırasında bir nevi iç konuşma mekanizmasının meydana çıktığı söylenebilir.

Bu mekanizmayı incelemiş olan mütefekkir ve bilim sahibi kimselerin dediklerine göre «kelimesiz düşünme olmaz»! Bundan şu neticeye ulaşmak mümkün: Düşünme, bilgi edinme olup bu iktisap sonunda düşünce bir kelimeye varmakta bulunuyor. Her fikir böylece bir kelime ile ifade edilebilince olgunlaşmış olmaktadır.

Konumuzu ilgilendirmesi bakımından bu tarif üzerinde bir iki noktaya daha temas etmek gerekli olmaktadır. Düşünmenin bütün güçlüğü, bahsettiğimiz yüksek fonksiyonun devam ettirmesinden ileri gelmektedir. Yani düşünce zincirini koparmadan ve araya başka ihtisasatın temin ettiği karışık bilgileri, ilk etkilerin ortaya koyduğu bilgi ile karıştırmadan, marifet kazanmaya devam edebilmekteki kabiliyet önem arz etmektedir.

Bir de bu ilk mülâhazanın bir nevi mütemmimi olarak belirtmek gerekir ki, düşünmeyi devam ettirebilmede bir nevi ekonomi aramak insan için tabii olmaktadır. Bu bakımdan matematik düşüncenin en iyi ve kolay düşünme sistemini yarattığını kabul etmekteyiz. Matematik işi kolay hal ediyor, sembollerden istifade yolunu bularak güçlüğü atlatabiliyor.

Ancak, bunun sonunda bazı tembel insanlar için tehlikeli bir kolaylık yaratılmış oluyor: düşüncede hazır formüllere gitme tehlikesi!.. Bir takım kalıplaşmış sözlere sahip olduktan sonra artık düşünmede bir nevi tembellik başlıyor. Bu münasebetle burada bir filozofun şu sözünü tekrar edebiliriz: «tembellik bedeninin ahmaklığıdır, ahmaklık ise ruhun tembelliği!»

Meselelerin hallinde çocukların yaptığı hataları inceleyenlerin müşahedelerine göre, bu hataların büyük bir kısmı bilgi noksanlığından gelmemektedir. Bu hatalar daha ziyade düşünme hatası olarak gözükmektedir. Hatayı, iyi düşünmesini temin etmek suretiyle bizzat çocuğa buldurmak kabil olmaktadır. Dolayısıyla düşünmeyi de öğrenmek gerektiği anlaşılıyor. Bu bakımdan da ruhun tembelliğini yenme çarelerini aramak lâzımdır. Fakat maalesef insanların ruhi tembellikleri o kadar çok, sanki o kadar

tabii bir şey ki, sathî düşünmeden insanın kendisini kurtarması pek güç olmaktadır. Bu sathî düşünüş bizleri hep hazır formüllere, inançlara, batıl inançlara, propagandaya kapılmaya sevk etmektedir. Bilhassa iptidai devirlerden kalma inançlara bağlanmak, ferdin düşünmesine bir afyonlama tesiri yapabilmektedir.

Konumuzun incelenmesi sırasında kullanmak mecburiyetinde kalacağımız iki kelimenin de manası üzerinde durmamız gerekiyor.

Bu iki kelime: doktrin ve sistem kelimeleridir. Bu kelimelerin manasını hepimiz biliriz. Ben sadece tekrar etmiş olacağım.

Lûgat manasıyla doktrin, iktisap olunan bilgilerin heyeti mecmuası demektir. Bir az daha geniş bir manada da dihi, felsefi veya siyasi bir tedris sistemini teşkil eden doğmaların veya kanaatlerin heyeti mecmuası demektir.

Sistem doktrin kelimesiyle müteradif olmamakla beraber bunların her ikisinde de «bir birine bağlı fikirlerin heyeti mecmuası» manası mevcuttur. Şu farkla ki, «sistem» bir nazariyeyi terkip eden fikirlerin yekdiğerine bağlanması haline tatbik olunmaktadır.

Doktrinde bir de moral mefhumu vardır. Böylece doktrinde, insanın tabiatına ve moral kaderine müteallik meselelerin hallini gaye edinen her türlü eğitim manası mündemiçtir.

Bu iki kelimenin manaları üzerinde böylece kısaca durduktan sonra asıl konumuza geliyorum: dogmatizm ve liberal düşünce..

Maksadım bu kelimelerin de tarifini yapmak değil. Burada bilhassa aradığım dogmatizm karşısında liberalizmin mücadelesini izah edebilmektir.

Hep biliyoruzki ilk çağlardan beri insanlar kâinatı tetkik ederken ve ilk fikirlerini tesbite gayret sarf ederken, yani biraz evvel arz ettiğim veçhile düşünme işine koyulurken, bir takım ilk hükümlere gitmekten kendilerini alıkoyamamışlardır. İnsanın bu topraklar üzerinde ıstırap içinde geçen hayatının manasını, mevcut olmanın hikmetini sezmeğe çalışanlar bir takım kanaatler edinmiş ve bunları hazır formüller halinde nesilden nesile intikal ettirmeğe muvaffak olmuşlardır.

Bu formüllerin bir kısmı insanlara faydalı tavsiyelerdir. Bu

arada bilhassa sağlık iŖi ile ilgili tavsiyeler, oğutler kadar, alelâde hayatımızın kolaylaştırılmasına ait basit tarifler göze çarpmaktadır. Bazen ilmi buluşlara yol açan bir takım formüllerin insanların bir çok meselelerinin hallinde kullanıldığı görölmektedir. Meselâ, Talez milattan önce VI. asrın başlarında hiç bir ispat sağlamadan, «bir birini kesen iki doğruyunun teşkil ettiği ters açılar yekdiğerine eşittir», « bir dik üçgen bir yarım daire içeri-sine çizilebilir», gibi formülleri ortaya attıktan sonra, asırlar boyunca insanlar, pratik işlerinde bunların Öklit geometrisindeki ispatına hiç lüzum görmeden kullanmışlardır. Aynı şekilde meşhur Risagor davasının bir halli hususîsi olan «3 ve 4 tam sayılarının karelerinin toplamının 5 sayısının karesine eşit» olduğunu ispatsız aynen kabullenmek, insanlara çok kolay ve tabii gelmiştir.

Bu gibi formül ve tavsiyeler arasına tabiatıyla ispatı hiç bir zaman mümkün olmamış telâkkiler, kanaatler karışmış bulunmaktadır. Bu telâkki ve kanaatler, diğer iyi ve ilmi temeli olanlar gibi, artık değişmez birer kaide halini almışlar, düşünceye hâkim olmaya başlamışlardır.

İşte dogma'nın başlangıcı buradadır.

Dogma, lûgat manasıyla «iyi, doğru gözüken» demektir. Zaman ile bu mana, dinî bir doktrinin esas noktası, esası manasına inkilâp etmiştir. Bu suretle dogma, «kat'i kanaat» mefhumu ile birleşmiştir.

Böylece dogmatizm katiyetle malik olunabilen bir kanaatî, bir inancı ifade etmektedir.

Felsefi, veya daha doğrusu ansiplopedik bir anlayışla, diyebiliriz ki, dogmatizm: «İnsanın, metafizik araştırmalarda da olsa, (mutlak hakikate) akıl ve muhakeme yolu ile varabileceğini kabul eden bir bilgi nazariyesidir.» İnsan böylece, sadece muhakemesini kullanarak, müşahede ve tecrübeye müracaat etmeden de her hakikati bulacak demektir. Bu nazariyeye göre insanlar sezîşleriyle (intuition) zihinlerini biraz kurcalamak suretile her türlü bilgiye varabileceklerdir.

Bugünkü medeniyetimizi ve bilhassa kültürümüzü düşünmek suretiyle, pek başka devirlere ve coğrafi bölgelere gitmeden, batı Anadolu'da başlayan eski Yunan devrinden bu güne kadarki felsefe tarihini şöyle bir tetkikten geçirirsek dogmatik görüşlerin,

Çeşitli «nuance» larına rağmen, esasta hep aynı gelişmeyi gösterdiği anlaşılır. Bir otoritenin ortaya attığı bir takım tabii olaylara uyan formüller arasında, ispatı mümkün olmayan bir takım kat'i ifadelerle belirtilmiş, kabul edilmiş ve rijitleştirilmiş ve artık üzerinde ispat sadedinde değil, sadece kabulü için ikna maksadıyla beyanlara gidilmiş fikirler serisi ortaya çıkmaktadır. Bu halle Sokrat'tan beri hiç değişmeden, Eflatun'un nazariyelerinde, Peripatetisiyenlerin (Aristo mektebi müntesiplerinin) düşüncelerinde, stoisiyenlerde, neoplatonisiyenlerde, Descartes'ta, Leibnitz'te, Spinoza'da, velhasıl daha bir çok büyük filozof ve mütefekkirde rastlıyoruz.

Felsefe tarihinde dogmatizme karşı ilk mücadeleye girişen hiç şüphesiz septisizm mektebidir. Sokrat'ın fikirlerinin ilhamı ile ahlâkın telkin ve talim edilmesi gayesiyle ortaya konmakta olan doktrin ve sistemlerin gelişmesi şeklinde görülen Yunan tefekkürünün bütün çeşitlerini aksettiren doktrin sahibi mektepler, hemen istisnasız kat'i ifadelerle görüş ve kanaatlerini tedris etmekte idiler. Sokrat'tan evvel daha rasyonel ve her halde daha tabiatçı olan bu mektepler, Sokrat'ın belki çok ulvî gayelere müteveccih görüşlerinden anlaşılmaz bir deviasyonla ve süratle dogmalara dayanan doktrin satıcıları halini almışlardır. Eski Yunan'da bu doktrin mektepleri bir taraftan durmadan sayıca artarken, diğer taraftan da ileri sürdükleri fikirler bir birine tamamiyle zıt istikametlerde gelişmeye koyulmuştur. Bu halin neticesi olarak iki temayülün belirdiğini görmekteyiz:

Birincisi, mevcut mekteplerin fikir ve kanaatlerini telif etmekteyenlerin temayüldür. Meşhur «eclectisme» (Telfikiye) doktrinini ileri sürenlerin başında meşhur Plutarque görülür. Bunlara göre, Sokrat, Eflatun, Aristo, Epikür, Zenon, İsa, Sen Pol hep hürmete lâyık kimselerdir. Bu şahısların yekdiğerine zıt olan fikirlerini Telfikiyeciler telif etmeyi düşünmüşlerdir. Fakat, modern devirlere kadar kudretini muhafaza eden Sokrat, Eflatun, Aristo gibi diğer şahsiyetleri de, fikirlerinde hiç bir birleştirmeye muvaffak olmadan ve fazla da bir iz bırakmadan, tarih sahnesinden silinmiş gitmişlerdir.

İkinci temayül telfikiyecilerinkine takaddüm etmiş olarak septisizm (reybilik) mektebi tarafından temsil edilmektedir. Bu mektebin ilk kurucusu Büyük İskender devrinde, Asya seferine iştirak etmiş olan meşhur Pyrrhon'dur. M. Ö. 275 yılında öldüğü bilinen bu mütefekkirin eski şüphecilerin düşüncelerini şekillendirmiş,

bir nevi sistemleştirmiş olduğu bilinir. Şüphe doktrini, yan septisizm Parmenid, Sokrat ve Eflatun devirlerinden önce ve onlardan hemen sonra da bütün filozofların fikirlerinde görülmüştür. (Belki Parmenid ve Eflatun hariç).

İlk bakışta septisizm, genellikle bir adamın tesellisi gibidir. Mademki her hakikatten şüphe edilebilir, yahut hiç bir hakikat mevcut olamaz, o halde tetkike, ve bunun neticesinde bir takım kanaatlere varmanın ne lüzumu vardır? Niçin araştırmalı?

Biraz paradoksal gözükmekle beraber, hiç şüphe yok ki bu halile septisizm her zaman halk nazarında rağbet görmüştür. Hiç bir hakikate varılamıyacağı düşüncesi septikleri, ve onlarla beraber halkın büyük ekseriyetini her türlü mütalâaya gitmekten, bir doktrin, bir kanaat sahibi olmaktan alıkoymuştur.

Böyle olmakla beraber, Pyrrhon'un halefi olarak bilinen Timon bir takım mütalâalara girişmekten kendini alamamıştır. Eski Yunanın genellikle istintacı (Deduction) tek mantık usulü olarak kabul ettiği malûmdur. İstintaç, Öklit geometrisinde olduğu vechile, kendi kendisine bedihî olduğu, postülalardan, umumî prensiplerden hareket eder. İşte Timon bu kabil umumî prensiplerin mevcudiyetini inkâr eder. Ona göre her şey bir başka şeyle ispat edilmelidir. Bu halde de bütün ispatlar bir «hiç» e asılmış nihayetsiz bir zincir halinde olmalıdır. Bu takdirde de ispat zaten yoktur. Çünkü başlangıç bir hiçtir.

Böyle bir iddia her şeyi alt üst edecek bir iddiadır. Böyle bir iddia, bütün ortaçağı boyunduruğu altında tutmuş olan Aristotelizmin kökünü kesecek mahiyettedir.

Timonun septisizmi modern ilmin kuruluşunun bir nevi başlangıcı sayılabilir. Hakikatlerin anlaşılması için gayret sarf etmenin şüphe ile başladığı bellidir. Bu bakımdan Timon'un düşüncü tarzı bilhassa enteresandır. Meselâ Timon hiç bir zaman «Bal tatlıdır» demez. Bunun yerine şöyle bir ifadenin kullanılmasını tercih eder: «bal tatlıya benziyor.»

Felsefe tarihinde, dogmatizme karşı septisizm kuvvetli bir cereyan yaratmağa başlamışken, kısa bir müddet sonra Yeni Akademi orta bir yola gitmiştir. Bu devrin geliştirdiği mutedil bir doktrin de İhtimaliye mektebinin ortaya koyduğu anlayışlardır. Reybiyunun çok kuvvetlenmekte olduğu bir devirde İhtimaliye mektebinin ortaya çıkması acayip bir hadise gibidir.

ZEUS MABEDİ (Didim)

Foto : Şinasi BARUTÇU

ZEUS MABEDİ (Didim)

Foto : Şinasi BARUTÇU

www.kutuphanem.com.tr

ZEUS MABEDİ (Didim)

Foto : Şinasi BARUTÇU

İhtimaliyecilerin başlıca temsilcisi olan Carnéade M. Ö. 156 yılında Roma'ya gitmiş ve orada genç romalı asil aile çocuklarına ders vermeye koyulmuştur. Aslında bu zat bir diplomattır. Fakat diplomatlığın ders vermeğe mâni olmayacağını düşünerek Romalı gençlere Yunan maniyerlerini öğretmeyi aklına koymuştur. Bu işi yaparken işte septiklerle kat'i kanaat mekteplerinin düşünceleri arasında mutedil bir anlayışla bu ihtimaliye nazariyelerini yaymak istemiştir. Carnéade böylece, ilk dersinde Eflatun ve Aristonun fikirlerini tahlil etmiş ve onları müdafaa etmiştir. Fakat ikinci dersinde, şaşılacak bir kudretle aynı üstatların fikirlerini cerh etmiştir. Böylece her «netice-i mütalâanın» mesnetsiz olabileceğini izah etmek istemiştir.

Carnéade ile gelişmeye başlayan bu görüşün ana fikri şudur: **mutlak hakikate, devamlı bir şekilde gelişen ve durmadan artan bir takribiyetle varılabileceğini ümit etmek mümkündür.**

İşte böylece bugün de felsefeciler nazarında, dogmatizm, septisizm ile Probabilizm ceryanları arasında kalmaktadır. Bir çokları için mutlak hakikate varmak imkânsızdır. Her şeyden şüphe etmek daha doğrudur. Hatta lâzımdır.. Diğer bazıları için de, müsbe ilimler dışında ve tecrübe ile aksi ispat edilemeyen hususlarda, hakikat olarak ileri sürülen her kanaatin, mantık yolu ile aksini de ispat etmek mümkün olduğu kadar iddianın aynı şekilde hakikat olabileceğini muhtemel görmek mümkündür. Belki de bu yoldan giderek hakikati bulmanın mümkün olabileceği düşüncesiyle hiç bir kanatimizi ne oldubitti şeklinde kabule, ne de redde gitmeden onu muhtemel görmeliyiz.

İşte biraz da bu şekilde Probabilistlerin yüzünden, ilmî görüşe doğru septiklerin açmağa muvaffak oldukları sanılan ilim yolu yeniden yeni academiciler ve ikinci İskenderye mektebinin mensupları ile dogmatizm bütün Ortaçağ boyunca yaygın bir nal almış ve bu suretle kilisenin otoritesinin mesnedini teşkil etmiştir. Hakikatlerin aranmasında ilkçağlarda büyük mütefekkirlerin tesiri aşikârdır. Bunların arasına bazen şüpheli bilgilerin karıştığı ve müsbe sonuçlara doğru bir gidiş yolunun gözüktüğü vakidir. Fakat ne de olsa, Eflatun ve benzeri filozofların ispatı asla mümkün olmayan bir takım hikmetleri ortaya koymaları ile bütün diğer düşünürler bunların fikirlerinden asla dışarı çıkmayı akıllarından bile geçiremezler. Eflatun'un her sözü bir dogmadır. Bunları, Öklit geometrisindeki Postüla gibi kabul etmekten başka çare yoktur. Metafizik anlamlarda Eflatun'un dogmaları ne ise lojik ve ta-

bî bilgilerde de Aristo'nun sözleri aynı kudreti haizdir. Bütün Ortaçağ münevverleri bu dogmalara dayanarak araştırmalar yapmayı tabii bulurlar. Eğer mücerret mefhumlarda bir takım ispekülasyonlar cereyan edecekse, bazı ilmî denebilecek ilerlemelerin kaydedilmesine imkân bulunabilmektedir. Fakat tabiat bilgileri bahis konusu olunca dogmalara müsteniden ilerleme kaydetmeğe imkân olmadığının en mükemmel delili ve ispatı işte bu ortaçağ devridir. Bir otoritenin hiç kontrole tabi tutmadan her söylediğini aynen mesnet ittihaz ederek ilmî hakikatlerin bulunmasını mümkün gören binlerce büyük simanın nasıl bir dalalet içerisine saplanmış olduklarını bu gün anlayanlar, beşeriyet tarihinde kaybedilmiş olan asırların hesabını kimden sormak gerektiği hakkında şaşırıp kalmaktadırlar. Bu acayip durumu biraz daha belirtebilmek için yine Eflatun devrine dönmek yerinde olacaktır. Eflatun için kâinat sanki statik bir halde ve tam bir mükemmeliyette, kusursuz bir ahenk içerisindedir. Her ne kadar Eflatun'un bahsettiği kâinat «idealler» âlemi ise de onun suretinin de hareketleri mükemmeldir. Cisimlerin hareketlerini düşününce de bunun en mükemmel şeklini dairevî hareket vereceğine göre, kâinataki bütün cisimler ancak birer dairevî mahrek üzerinde hareket edebilir. Bundan başkasını kabul etmek mümkün değildir.

Bu öyle bir dogmadır ki, Akademinin bu pstülası dururken yıldızların başka bir şekilde hareket etmesini tasavvur etmek imkânsızdır. Halbuki M. Ö. III. asırda hakikî bir ilim adamı olarak tetkiklerde bulunan Aristark gibi büyük bir astronom, dünyanın kendi etrafında ve güneşin etrafında döndüğünü tesbit ettiği halde, seyyarelerin bir elips üzerinde hareket ettiklerini Eflatun'un bu daire dogması yüzünden ileri sürmeğe imkân bulamamış ve bu şerefi Kepler'e bırakmıştır. Bu astronomi dehası, değil dairevî hareketi ileri sürmek, dünyanın güneş etrafında döndüğü fikri dolayısıyla dinsizlikle ittiham edilmiştir. İşte 18. asır gecikmeye sebep olan bir dogmanın muhteşem eseri!

Mantıkçı Ariston'un knaatlerinin bir çokları da bu kabil dogmalardan ibarettir. Lojik sahasında buluşlarındaki kuvvetli taraflara rağmen uzun asırlar bu nevi dogmaları beşer tefekkürü üzerinde yıkılmaz bir sulta halinde devam etmiştir. Yunan devrinin iyi düşünenlerinden Öklitler, Arşimetler, Ödokslar tarafından ilerletilen Talez'le başlayan İyoniyen devrin tabii ilimlere yönelttiği tecrübi araştırma yolu Aristo'nun mantık ve muhakeme ile her türlü hakikatin bulunabileceğini kabul ettiren skolastik düşün-

cenin hakimiyeti sebebiyle duraklamış, bunun yerine doğru yolu alıp gitmiştir (1).

İşte kilisenin benimsediği yol bu yoldur. Kilise Kopernik, Kepler ve Galilelere kadar dogmalara dayana otoritesinin gölgelendirilmesinde pek fazla muarız bulunamıştır. Ahlâk kaideleri hep dini doktrinlere, vahi ve ilham adına ortaya atılan bir takım değişmez prensiplere bağlanmıştır. Bu prensiplerin reddi veya tenkidi mümkün değildir.

Bunun neticesinde bugünkü ilmin gecikmesinin sebeplerini anlamak kolaylaşmaktadır.

İlmî görüşün belirmesi, gelişmesi, kuvvet ve şümul bulması kilisenin otoritesinin, yani dogmatizmin zayıflaması, gevşemesi ile imkân dahiline girmiştir.

Dogmatizm hakkında daha fazla tafsilâta girmeye lüzum yoktur. Bu konu üzerinde aydınların esasen bilgileri geniştir. Bu bahse burada fasıla verirken Voltaire'in «Felsefe Sözlüğü» nden iktibas ettiğim bir fıkrayı nakletmek isterdim. Voltaire, bir gece rüyasında (18.2.1763'te) gök yüzüne çıkmıştır. O gün mahşer günüdür. İnsanlar mahkeme önündedir. Kalvinistlere karşı hiç bir müsamahaya rıza göstermemiş olan meşhur Cardinal de Lorraine (Charles, 1525-1574) (Reims arşöveki) sorguya çekilmektedir. Kardinal din adına neşrettiği emirnamelerden bahsettikçe, ateş gönderdiklerinin ruhları birer birer belirmektedir. Sorgu devam etmektedir. Sorguya çekilenlerin cevapları alındıkça, iyiliklerin(!) kurbanlarının ruhları ortaya çıkıyor. Geç vakitlere kadar devam eden mahkemenin sonunda, bir aralık Voltaire bir ses duyuyor: «Ebediyet adına, halik, koruyucu, ruh veren, intikam alan, affeden Tanrı olarak, yarattığım yüz milyonlarca âlemlerin bütün sakinleri bilmelidir ki, onlar boş fikirlerinden dolayı mahkeme edilmiyorlar. Biz mahkemede onların yalnız hayatta iken yaptığı işlerini, fiillerini soracağız. Bizim adaletimiz budur.» (2)

Voltaire'in dogma ile ilgili olarak naklettiği bu rüyasından sonra bir de diğer bir vakadan bahsetmek yerinde olacaktır. 27 Haziran 1633 yılında Roma'da, Papanın mahkemesinde yetmişlik bir ihtiyar şöyle söylüyordu: «Ben, Galile, ömrümün yetmişinci yılında, rütbetlu efendilerimin huzurunda diz çökerek, ellerimle dokun-

(1) Aristo'nun son günlerinde, «tecrübe» ye önem vermek istediği bilinir.

(2) Bu fıkrayı, Mimar Sinan Dergisinin 5. sayısında «Adalet» konusunda da nakletmiştik.

duğum mukaddes kitaplar gözümün önünde olarak, Dünyanın döndüğü hakkındaki kanaatimi değiştirir, bu hata ve dalaletimi tel'in eder, ve nefretimi alenen beyan ederim.»

Bu yemine mecbur edilen adam, M. Ö. üçüncü asırda aynı se- belpe dinsizlikle, mülhit olmakla ittiham edilen Samoslu Aris- tark'ın düşündüğü gibi düşündüğü için 20 asra yakın bir zaman sonra aynı dogmanın kurbanıdır. Yirmi asır geçmiştir, fakat dogma, kudretinden hiç bir şey kaybetmemiştir.

Dogmatizm hakkında bu kadarla iktifa ederek, şimdi de biraz li- beral düşünceden bahsedelim.

Liberalizm hakkında basit ve tam bir tarif yapmak imkânsızdır. Lûgat manasıyla serbest düşünenlerin doktrini olarak kabul edi- lebilecek olan liberalizmin önceleri manası nisbeten sarîh idi. Bu kelime ile terakki isteyen ve bunun için hürriyetin lüzumuna kail olanların kralın veya kilisenin mutlak otoritesine karşı koyanla- rın görüşleri anlaşılmakta idi. Liberal, hür olan adamdır. Hürri- yet taraftarıdır. Fikirlerin, vicdanî kanaatlerin, düşünmenin ser- best olmasını isteyen kimsedir.

Modern tarihin bir gelişmesi olarak kabul edilen bu liberalizm konusunda bilhassa iki hususiyeti tesbit etmek mümkündür. Bun-

lardan biri kilisenin otoritesinin azalması, diğeri ise ilmi otorite- nin gelişmesidir. Kilisenin, daha doğrusu eklezastik otoritenin reddi modern devirlerin ilk tepkisi olarak gözükmektedir. Bunu takip eden ikinci merhale sözü edilen otoritenin yerine ilmin oto- ritesinin ikamesidir.

Hiç şüphe yoktur ki kilisenin otoritesine çok eski devirlerden be- ri karşı koyma arzusu görülmüştür. Fakat ciddi mücadele ve mu- vaffakiyet ancak bilginin modern devirlerdeki seviyeye yaklaşıma- sıyla elde edilmeğe başlayabilmıştır. İşte bundan sonra ilim ile dogma arasında uzun ve ciddi bir mücadele başlamıştır. Mücade- le uzun sürmüştür. Hatta bugün de bu mücadeleye ihtiyaç duyul- maktadır. Fakat yine görüyoruz ki dogma, ilmi tekâmül önünde durmdan gerilemektedir.

İlim otoritesi hükümet otoritesi gibi bir şey değildir. Bu; zıhın, akıl ve hikmetin otoritesidir. Artık dogma şeklinde hiç bir kabu- le yer yoktur. İlim otoritesi mütevazidir. Nazariye halindeki mü- talâaların isaptı yapılmadıkça onların kabulünü zorlamaz. Naza- riye veya iddia red ve cerh edilirse ilmi otorite bundan dolayı zer-

rece müteessir olmaz. Değişikliği olduğu gibi kabule hazırdır. Elverir ki isaptı mümkün olsun.

Her cemiyette iki tehlike mevcuttur: Anarşi ve istibdat (Turgot). Liberal felsefenin salikleri bu iki tehlikeden aynı derecede ürker. Bunların telâkkilerinin esası şöyle hulâsa edilebilir:

- Dini tolerans esastır.
- Ferdin hürriyeti mutlaka teslim edilmelidir.
- Fert, otoriteleri seçmekte serbest olmalıdır.

Başlangıçta liberalizm optimizme sahiptir. Fransız ihtilâline kadar bütün gaye ferdin gelişmesi için ortaçağ dogmatisminden kurtulmaktır.

İhtilâl-i kebirden sonra, Napoleon ile birlikte bir takım haklara tahditler konulmaya başlayınca liberalizm ikinci bir gayeyi de benimsemeğe başlamıştır: siyasi kudrete karşı mücadele. 18. asır gibi bir hürriyet asrının doğmasına yol açmış olan liberalist mektep 19. asırda yeni yeni doktrin ve siyasi dogmalarla mücadeleye mecbur kalmıştır.

Bu kadar mücadeleden sonra yeniden ve aynı şiddetle yeni mücadelelere girişmek insana pek şeref verici gözükmemektedir. Fakat insan ruhu işte böyledir. Bir takım sosyal hadiselerin tesiriyle, ilmin rehberliği ile yetinemez. İzahı kabil olmayan inançlar, kanaatler ve batıl düşünceler peşinden gider.

İstedığımız kadar dogmaya karşı olalım ve onun ortadan kalkması için çalışalım, bilgiye tam manasıyla sahip olmadıkça liberal görüşün gayesine ulaşacağını ummalıyız. Locke ile başlayan tolerans mücadelesini üç asırdan beri tamamlayabildik mi? Sebep hep iyi düşünememekten ileri geliyor. Ruhumuzun tembelliği bizim hakikate tam manasıyla ulaşmamız için gereken gayreti göstermemize mâni oluyor.

İlmi esaslara dayanan, liberal düşünce yolunda ilerleyen aydın kişiler, birçok asırlar boyunca eski otoritelerin, görünüşte çok güzel, fakat esasta mesnetsiz ve ispatsız iddialardan ibaret kalan fikirlerin ve özellikle dogmatik görüşlerin bıraktığı rüsubu temizlemedikçe iyiye, doğruya ve güzele kavuşmak yine bir ideal olmaktan kurtulamıyacaktır.

Vatanseverlik

İbrahim HOYİ

«Tabiatın, kalbine, doğduğun, büyüdüğün ve eğitildiğin memleketle karşı, kutsal ve asla kopmayacak bir bağlılık duygusunu aşılammış olduğun daima hatırla.»

Mason edebiyatında belki de en güzel deyişlerden biri olarak tanımlayabileceğimiz bu öğüt, insan ruhunun en hasbî özelliğini kapsayıp belirtir. Vatanseverlikte, kişisel çıkarın, diğer yol gösterici her hangi bir yaşama ilkesinden daha küçük bir rolü bulunduğu bir erdemlik yer alır, ve gerçekte, buna, bütün faziletlerin en «altruist» nitelikte olanı demekte hata yoktur.

Masonluk sağduyusu, bir yandan vatanseverliğin önemli etkisini gözönünde tutarken, beri yandan

da evrensel çarpışını dikkatle izler.

Hür masonlar, bir masona ülkesi, renk ve dini ne olursa olsun, «kardeş» derler. Masonluk, bütün coğrafi sınırları ve önyargıları aşarak cihana seslenir. Seslenir amma, her kişinin doğduğu memlekete özel bir sevgi ve ilgi beslemesi gerçeğini de kabul ve teslim eder. Böylelikle de, kişinin bugünkü gelişme safhasında, anavatan sevgisini bir yana itip, yerine bir tür, «dünya vatandaşlığı» nı koyabileceğini düşünen düzmece idealistlerden hem daha akıllı, basiretli, hem de beşerî davranmış olur. Bu idealistlerden bir çoğu, daha da ileri giderek, bir insanın aynı zamanda hem vatanse-

ver, hem de iyi bir dünya vatan-
daşı sayılamayacağı görüşünde-
dir. Oysa yanlış, sakat bir gö-
rüşdür bu... Dillerini konuştuğu-
muz; ülkülerini benimseyip pay-
laştığımız kendi yurttaşlarımızı
sevmez, onlara bağlanmazsak,
nasıl tutar da, ayrı bir ırk ve din-
deki kişilerin emel ve iştiaqları-
na ortak olur, kavrarız bunları?.

Enternasyonalizmden yanalık
taslayarak, öz yurdumuzu yer-
mek, eleştirmek beşer gerçekle-
rinin bütünüünün cahili olduğu -
muz ifade eder.

Çeşit çeşit ve her biri ayrı bir de-
ğer taşıyan vatanseverlik vardır.
Ancak, vatanseverlik erdemi, hiç
kimseye taassubun her türlü-sü-
ne bulaşmak, kapılmak; başka
ırk ve milletten kişilerin makul,
yerinde tabii haklarına yüksek-
ten bakıp saldırmak fırsat ve im-
kânını vermemelidir. Haddiza -
tında böyle bir tutum, davranış,
başlangıçta geçici bir üstünlük
sağlarsa da sonu hüsrandır. Fert-
ler kadar, manevi yükümlülük
altında bulunan milletlerin şid-

detli tepkisi ile karşılaşır. Ger-
çek bir vatansever, doğduğu, bü-
yüdüğü ve yetiştiği ülkeye kop-
maz bağlarla bağlandığını anla-
dığı oranda, başka bir milletten
olanın tutum ve davranışını anlar
derinlemesine içine nüfuz eder.
Bu itibarla, gerçek bir vatanse-
ver anavatanına sadakat besledi-
ği kadar, yer yuvarlığını teşkil
eden çeşitli memleketler arasın-
da da gerekli huzur, barış ve a-
hengi sağlamak yolunda bir ça-
ba harcamakla sorumludur.

Yeryüzüne serpilmiş bütün mil-
letlerin büyük, kapsamlı bir fe-
derasyon halinde birleşmeleri,
hiç şüphe yok ki, bugün için bir
ham hayaldir. Böyle olmakla be-
raber, her birimiz, kendi payımı-
za -çevremizdekiler arasında sü-
regelen çatışma, sürtüşme ve
anlaşmazlıkları gidermek sureti
ile bugün için hayal sayılan bu
oluşum için gerekli ortam ve
malzemeyi hazırlamış olmalıyız.
Mesleğimizin temel umdelerin-
den biri de işte bu evrensel a-
henk ve bağdaşmadır.

Politik ve Masonluk

I

Naki Cevad AKKERMEN

18. inci yüzyılın ilk yarısından bu yana ortaya çıkan sosyal kuruluşlardan siyasal ve dinsel neliği ve niteliği en çok tartışılan ve eleştirilen örgütlerin birisi de hiç şüphe yok ki, fransız masonluğudur. 1717 yılında operatif bir zemin üzerinde fikri olarak etkinlik alanına geçen masonluk, kısa bir zaman sonra karşısında, kendini dinsizlikle suçlayan Papayı ve onun bir çok kez tekrarlanan aforozlarını bulmuş ve adı, o yüzyılda Amerika'da ve Fransa'da gelişen ve gerçekleşen büyük devrimlere karıştırılmış; bağımsızlık, özgürlük, layiklik ve devlet yönetiminde halkın egemenliği ülkülerini amaç edinen bütün hareket ve ayaklanmaların bellibaşlı etkeni sayılarak kralların, ruhban örgütlerinin ve on dokuzuncu yüzyıl Orta Avrupa'sının ünlü politikacılarının hışmina uğramış; kısacası, bu yüzyıllarda karşılaşılan siyasal ve sosyal devrimlerde baş rolü oynayan bir kuruluş olarak ele alınmıştır.

Masonluğun siyasal ve dinsel konulardaki düşünce sistemi ve özellikle büyük devrimlerin gerçekleşmesinde oynadığı rollerin

tarihsel oluşum ve gelişimi hakkında birçok şeyler söylenmiş ve yazılar yazılmıştır. Bu konularda gerçek bir sonuca erişebilmek için biz, en yetkili otoriteler olarak bilimsel metotlarla incelemeler yapan profesörlerin eserlerinden bazı bilgiler vereceğiz. Fakat daha önce, konumuzun temel problemleri arasında bulunan politika ve devlet kavramları üzerinde durmanın yararlı olacağı düşüncesiyle kısaca her iki terimin anlam ve kapsamına değineceğiz.

Politika, aslında, devlet anlamına gelen «p o l i t e i a» deyimi ile bağlantı ve ilişki ifade eden «k o s» veya «c u s» edatlarının eklenmesinden meydana gelen ve «devletle ilgili, devlete ilişkin» anlamını taşıyan «p o l i t i k o s» veya «p o l i t i c u s» gibi biri kök, diğeri ek iki unsurdan kurulmuştur. Sözcük ilk kez Platon'un POLITEİA eserinde açıklanmış ve onun öğrencisi olan Aristoteles POLİTIKR adını taşıyan eserini yayınladıktan sonra kavram, «devlet ve hükümet yönetim sanatı» olarak genişlemiştir. Klasik bazı hukuk kitaplarında politika sözcüğüne kaynak olarak şehir veya belde anlamına gelen «p o l i s» deyimi gösterilmiş ve devlet anlamında kullanılmıştır. Fakat kaynağı ne olursa olsun, bugün politika denilince, sözcüğün dokusu ve tarihsel tanımı dolayısıyla «devlet yönetimi» olarak anlaşılmaktadır.

Devlet kavramına gelince : bir tanıma göre devlet, «siyasal iktidarın bir şeklidir.» Bilindiği gibi kendi yapıları içinde bir çok ayrıntıları olmakla beraber kabataslak ve klâsik ayrılamalara göre iktidar şekilleri, monarşi, oligarşi, demokrasi olmak üzere üç gurupta toplanmakta ve devlet yönetimine temel olan ilkelerin kökleri, milât öncesi yüzyıllara kadar gitmektedir. Bu konuda düşünce olarak iki örnek vermekle yetineceğiz. Plâton'un en ideal devlet yönetim şekli olarak özellikle yöneticiler ve askerler için ortaya koyduğu tez şöyle özetlenebilir :

«İnsanlar ruh, beden sağlığı ve zenginlik isterler. Zenginlik, aşkı ve toplumu mahveden başlıca etkendir. Mal ve kadın ortak olmalıdır. Çünkü, her türlü mülkiyet hakkı, evlerin, çocukların ve kadınların bireysel olarak tasarruf edilmesinden doğmakta ve kuvvet almaktadır. İzzetinefis (onur) de bundan doğmakta ve güçlü olanlar, evlatları için zenginlik, mevki ve şeref istihsalı uğrunda genel şeyleri zorla almaktadır. Güçsüzlerse hasis, mürai ve âdi olmaktadır. Onur ortadan kalkarsa ortak mal, insanlar arasında bir sevgi bağı olacaktır. Kadınların ortak olduğu yerde de suç azalacaktır.»

Plâton'un öğrencisi olan Aristoteles ise tamamen karşıt bir dü-

şünce ile : «Mal ve kadın ortak olamaz. Çünkü herkes kendine ait olan her şeyi daha çok düşünür. İnsanları ihtimama götüren iki şey vardır. Bunlar, mülkiyet hakkı ve şefkattir.»

Bu tezlerin ortaya konulduğu zamanlar, bugünkü kavramlarıyla siyasal partiler bulunmadığı için her iki düşünce, ahlâki sosyalizm ve liberalizm olarak değerlendirilmiştir.

Toplum varlığını en mükemmel şekilde örgütleyerek yönetmek için yüzlerce yıldanberi ileri sürülen birbirine karşıt düşüncelerin hepsini buraya sığdırmaya imkân yoktur ve esasen konu - muzun dışındadır. Yalnız şunu ekliyelim ki, bu doktrinler zamanla gelişe gelişe bugünün sağ, sol ve merkez parti programlarının ve devlet yönetim sistemlerinin temellerini kurmuşlardır. Bugün, bir uçta dinsel doğmalara dayanan kralikal ve kralcı monarşilerden ve öteki uçta da, toplumsal yönetimde hiç bir düzen tanımayan ve hiç bir yasaya bağlanmayan anarşistlerden başlayarak merkeze doğru adları ve programları birbirine uymayan sağlı sollu, ılımlı ılımsız bir çok partiler, kendi doktrinlerini uygulama imkânlarını bulmuşlardır. (1)

Bu kısa girişten sonra politika ve masonluk hakkında siyasal tarih uzmanlarının inceleme ve yargıları üzerine eğilebiliriz. Bu konuda Paris Sorbon Üniversitesi siyasal tarih profesörü Charles Seignobos, üç ciltlik «Tarihi Siyasî-Asrı hazırda Avrupa» adı altında Ali Reşad Bey tarafından Türkçeye çevrilmiş olan eserinin üçüncü cildinin 24. üncü «beynelmîlel inkılâp fırkaları» bölümünde özetle diyor ki :

«Frammasonluk siyasal bir parti olmamakla beraber siyasal ve sosyal olayların akımına uygun olarak uluslar arası birleşik ve sosyal bir kuruluş halinde örgütlenmesi 18. inci yüzyılın başlarına rastlar. Mezheplerin özgürlük kurallarını uygulamaya çalıştığı sırada, onlara yardım için, din adamları kurullarının (ruhban neyetlerinin) nüfuz ve iktidarlarına karşı savaş açmak durumuna giren farmasonluğun yıkmak istediği şey, kilisenin hükümetler ve halk üzerindeki tahakkümü idi. Bundan dolayı 1738 ve 1751 yıllarında Papa tarafından dinsiz olarak ilân edilmiş ve böylece de

(1) Bu konularda daha geniş bilgi için :

Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlanan klâsik eserlerden Plâton ve Aristot'un Kanunlar, Politeia, Politikos, Politika; N. C. Akkerman'ın Demokrasi ve siyasî Partiler hakkında kısa notlar ve Üniversite Profesörlerimizce bu konu üzerinde yayınlanmış eserlerle İçişleri Bakanlığınca yayınlanmış olan Siyasal Partiler II. cilt ile siyasal partilerden istenilecek Parti programları.

1789 Fransız büyük devrimi gerçekleştikten, yani cismani hükümet usulü «layık devlet» kurulduktan sonra yeniden barış sever bir dernek olarak örgütlenmesine devam etmiş ve bu arada belirli herhangi bir siyasal amaç izlememiştir. Farmasonluk, mezhepler özgürlüğü ilkelerini amaç edinen ülkelerde yalnız ismen gizli ve esrarlı toplantıları olan bir dernek halinde kalmış ve bu gibi memleketlerde hem müsamaha ve hem de teşvik görerek vakit ve hali uygun orta sınıf halk ile yüksek memurlardan taraftarlar bulmuş ve mason olan devlet erkânını kendi örgütlerinin başkanlık makamına geçirmiştir. Katolik mezhebinin her kes için mecburî olduğu güney memleketlerinde ise, gizli, yasak ve kanunî tekîb ve izlenmeğe maruz devrimci bir dernek niteliğini muhafaza etmiştir. Bu memleketlerde orta sınıftan hür düşünceli gençler ve hükümetlerinin yönetiminden memnun olmayan subaylar mason localarına girmeğe ve böylece, İspanya, Portekiz ve İtalya'da ve özellikle Vatikan kilise hükümetinin tahakkümü altındaki rejimler aleyhine devrimci tertipler alınmağa başlanmıştır.

Farmasonluğun her memlekette izlediği ilke, din ve mezhep özgürlüğü idi. Bu amaca erişmek için franmason locaları her çeşit devlet şekilleri ile anlaşıyor ve başlangıçta cumhuriyet taraflısı olarak ortaya çıkmıyorlardı. Örgüt her tarafta, ruhban egemenliği ve gerici klerikal reaksiyoner kuruluşlar ile bunların müttefiki olan monarşik devletlere düşman özgürcü siyasal partiler arasında taraftarlar buluyordu. Meşrutî hükümetler masonlarının, diğer memleketlerde bulunan biraderlerini tazyik eden hükümetler aleyhinde çalışmış ve aynı zamanda meşrutî, demokratik ve özgür devlet fikirlerini memlekette memlekete yaymış olmaları da ihtimal içindedir.

Acaba her memlekete mahsus resmî örgütlerden başka malûm ilkeler ve itiraf edilen amaçlar dışında olarak cumhuriyet reimini tesis ve ruhban sınıfının yaptıkları baskıların ve nüfuzlarının yok edilmesine çalışan uluslar arası ortak gizli bir yönetim kurulu var mıdır?

Bunu tarih görüşü açısından ispat etmek mümkün değildir. Yalnız franmasonlukta, genel ve ortak siyasal kurullar bulunmadığı, bir çok devrim ileri gelenlerinin ve başarılarının franmason oldukları ve bunlardan bazılarının taraftar bulmak ve belki de devrim fikirlerini yaymak için mason localarına girdikleri görülmekle beraber bunların, sırf mason olmak sıfatı ile devrimlere çalışmış oldukları da sabit değildir.

1814'te Napoleon'un iktidardan düşüşünden sonra hükümetlerin farmasonlar hakkındaki tutumları birbirine benzemez. Fransa'da Özgürcüler Siyasal Partisi ve Bakanlar Kurulu ile diğer protestan hükümetler masonluğu teşvik etmişler ve hattâ Rusya Çarı I. Alexander, localar açılmasını da kolaylaştırmıştır. Fakat 1820 - 1823 arası İspanya, Portekiz, Napoli ve Sardonya'da monarşinin kuruluşundan sonra, o zamana kadar sırf ulusal nitelikte olan gizli «carabinieri» derneğinin Fransız devrimcileriyle ve ihtimal-ki franmasonlarla ilişki kurarak subaylar ve aydınlar tarafından aynı metod ve programlarla dört ihtilâl ve devrim yapılması; ulusal egemenlik esasına dayanan 1791 devrim anayasasının uygulama mevkiine konması; aynı zamanda Fransa'da bir prensin öldürülmesi ve bir sürü askerî isyanların tertip edilmesi gibi nedenler, o sırada Avusturya başvekili olan ve 1815-1848 yılları arası Avrupa siyasetini elinde tutan ünlü prens Metternich'e (1773 - 1859) mason localarını kapatmak fırsatını vermiş ve bu monarşist prensin, locaların tehlikelerine işaret ederek kapatılmaları ve faaliyetlerinin ortadan kaldırılması hakkındaki ısrarlı telkin ve isteklerine kapılan ve kendi kişiliği ve hükümeti aleyhine farmasonlarca girişilecek ihtilâl ve devrim hareketlerinin doğruluğuna inanan çar da mason localarını kapatmıştır. Metternich, monarşist ve teokratik devlet yönetimlerini ortadan kaldırmayı amaç edinen devrimcilerin ve bu gibilere yuva olan gizli ve açık özgürcü partilerin ve özellikle farmasonluğun şiddetle aleyhinde idi. Güneyde 12. inci Leon da gizli dernekleri ve özellikle İtalya birliğine ve Papanın cismanî ve ruhanî iktidarının ve hükümetinin mahvına çalışan carabinieri'lerle mezheplerin ve dolayısıyla vicdan özgürlüğünü amaç edinen ve Vatikan'ın kayıtsız ve şartsız olarak peşinde koştuğu inanç birliği (vahdeti itikad) aleyhinde bulunan franmasonları izliyordu. İşte 19. uncu yüzyılda sonsuz tartışmalara sebep olan Papalık makamı ile farmasonlar arasındaki şiddetli çatışmalar böyle başlamış ve sürüp gitmiştir.

Fakat bütün bu izlemelere ve kapatılışlara rağmen birtakım gizli devrim dernekleri kurulmuştur. İnsan haklarını ve lâyük-demokratik devlet ilkelerinin gerçekleştirilmesine çalışan bu derneklerin başlarında Burbon'ların Fransa'dan koğulmasına çalışan Joubert, Bouchez, Flottar, Bozard gibi mason üstadları bulunuyordu. Bu üstatlar sırf yukarıda belirtilen maksatlar için İtalyan carbonieri derneğini örnek alarak çalışmışlardır. Ayrıca, 1776 Amerika bağımsızlık ve insan hakları beyannamesinin bellibaşlı etkilerinden olan ve 1789 Fransız büyük ihtilâl ve devriminin yaratı-

cularından birisi bulunan Marquis de la Fayette de bir mason üstadı bulunuyor ve Alliance Cosmopolite (cihan ittihadı) adı altında uluslar arası bir dernek ile faaliyet alanına atılıyordu. 1830'dan sonra demokratik ve layik devlet amacıyla kurulmuş olan ve adları, «g e n ç»le başlayan ve İtalya, Lehistan, İsviçre, Fransa, İspanya'da kurulan dernekler, sırasına göre ya birleşik olarak, veya kendi başlarına topluluklar halinde monarşik ve gerici devlet şekillerine ve siyasal partilerine karşı (Katolik Fırkaları gibi) cephe almışlardır.»

Siyasal tarih üstadının kitabında franmasonlar için ayrılan ve özeti yukarıda verilen bölüm, masonluğun 18 ve 19. uncu yüzyıllarının tarihine ait genel bir inceleme ve kanılları kapsamaktadır. Fikri masonluktan önceki kuruluş, gelişme ve bu arada siyasal anlam taşıyan nitelik ve olaylar üzerinde durulmadığı gibi yayımlandığı tarih dolayısıyla 20. inci yüzyıl masonluğu, eserin dışında kalmıştır. Sayın profesörün inceleme ve aldığı sonuçların gerçek değerini metodik özetler halinde ayrıntıları ile ortaya koyabilmek için:

- A — 17 ve 18.inci yüzyıllar öncesiyle 20. inci yüzyıl masonluğunun politik aksiyonlarla olan ilişkisi üzerinde durmak;
B — Ayrıca, mason idealizminin temel unsurları arasında bulunup bir yandan politikacıların ve diğer yandan da gerici dinsel örgütlerin masonluğa karşı düşmanca hareketlerinin nedenleri olan düşünce ve vicdan özgürlüğü gibi insan hakları için açılan mücadelelerle gelip geçen olaylar üzerine eğilmek zorunluluğu vardır. Çok önemli olan bu paragrafın konusu ayrıca sunulacaktır.

17. inci yüzyıl önceleri ile 20. nci yüzyılın politik yönden masonik ilişkileri ve gelişmeleri şöylece özetlenebilir:

Bilindiği gibi klasik mason tarihleri operatif ve spekülatif masonluk diye iki devir üzerinde dururlar. Fakat her iki devrin de kendi yapıları içinde geçmiş ayrı aşamaları vardır. Bunlar dikkate alınırsa :

- a — Gotik mimari yapımının St. Benois tarikatı elinde bulunan sırlar devri; (Operatif diye adlandırılan bu aşama : 9-13. üncü yüzyıllar arası. M.S.);
b — Dışardan alınan çıraklarla meydana gelen mesleki localar (corporation) devri; (13-15. yüzyıllar arası) ;
c — İngilteredeki aksepte masonluk ve özellikle 1666'dan sonraki akımlar;;
d — Spekülatif (fikri) masonluğun başlangıç devri (1717);

- e — 1723 nizamlaşma devri;
f — Fikri masonluğun tam initiatique devri (1728);
g — Önce Fransa'ya (1730) ve daha sonra da Amerika'ya yayılma ve üniversal niteliğe erişme devri;

Mesleki başlangıç ile üniversal niteliğe erişme aşamalarının tarihsel gelişmeleri hakkında en yeni incelemelere dayanılarak sayın F. Çeltikçi ve diğer yazar arkadaşlarımız Mimar Sinan Dergisinde yayınladıkları yazılardan doyurucu bilgilerle aydınlanmak imkânı olduğundan biz, konunun devrimlerle ilgili politik yönü üzerinde duracağız.

Sosyolojik anlamıyla masonluğun operatif mutlak gizlilik ve lonca aşamaları «cemaat; communauté» ve İngiltere'ye intikalinden 1717'ye kadar geçen zaman içindeki devreyi «geçiş» ve daha sonraki aşamaları da «s o c i é t é : cemiyet» olarak nitelendirebiliriz. Cemaat devresindeki çalışmalar, kendilerine özgü geleneksel kurulları ve sırları ile yalnız meslekî yönden gelişmiş ve devlet yönetimi «p o l i t i k a » ile olan ilgileri, loncaların yasa ve tüzüklerinin Almanya Kayzeri III. üncü Friedrich'in oğlu olup 1493'te tahta çıkan I. inci Maximilian (1459-1519) tarafından resmen tanınmış ve kabul edilmiş olmasına münhasır kalmıştır.

14. üncü yılda lonca örgütleri İngiltere'ye intikal edince ve burada yeni yeni kuruluşlar başlayınca gelişmeler, özellikle 1666 yılında Londra'yı tamamen kül haline getiren büyük yangından sonra, ingilizlerin kendi iklim koşullarına göre kasvetli buldukları gotik mimarinin yerine daha aydınlık, ferah ve geniş İtalyan mimarisi geçmeğe başlayınca, işleri azalan loncalara meslekle ilgisi olmayan İngiliz birlikcilerinin, özgürcülerin, düşünürlerin ve kısacası varlıklı ve aydın kişilerin tehalükle girmeğe devam etmeleri ve ona «ö z ü r v e k a b u l e d i l m i ş m a s o n » ünvanının izafesiyle yeni bir yön tutmuş ve bilindiği gibi bu faaliyetler spekülâtif masonluğun ve örgütlerinin doğuşuna sebep olmuştur. Masonluğun Almanya'dan İngiltere'ye geçişinden spekülâtif masonluğun doğuşuna kadar geçen zaman içinde İngiltere'de kanlı politik bir sürü olaylar cereyan etmiştir. Bu olaylara başlangıç gibi görünen, I. Heinrich tarafından verilmiş ve fakat uyutulmuş olan halkın kişisel güvenliği ile diğer bazı medenî haklarını kapsayan ve İngiliz III. Haçlı orduları komutanı Arslan Yürekli Ricards'ın kardeşi kral Johann'a (John) 15.6.1215 tarihinde kabul ettirilen The Greate Charter (libertatum) adını taşıyan

büyük özgürlük fermanının tekrar yürürlüğe konusudur. Aynı zamanda krallık müessesesi karşısında feodalist hakları da emniyet altına alan bu ferman, sınırlı da olsa, kapsadığı haklar sistemi dolayısıyla İngiliz demokrasisinin ve başka bir yazımızda bahsi geçecek olan Amerika ve Fransız büyük ihtilâl ve devrimlerinin de temel taşıdır. Bu tarihlerde İngiltere'de mason örgütleri bulunmadığı için bu devirde cereyan eden politik olaylarda herhangi bir rolü olmasa gerektir. Fakat bu tarihten 434 yıl sonra ihtiyatsız hareketlerinden ve memleketi tek başına yönetmeğe kalkmasından dolayı karşısında parlâmentonun direniş ve muhalefeti bulan ve sonunda, İngiltere'nin taçsız kralı diye anılan Cromwell'in (1599-1688) eline düşen İngiltere ve İskoçya Kralı I. Charles (1600-1649) ın idamında, o sıralarda oldukça gelişen mason loncalarına kayıtlı İngiliz aydınlarının ve özgürcülerinin rolleri olup olmadığı, üzerinde durulacak bir noktadır. Fakat gerçek olan bir şey varsa, bu idam olayından sonra geçen 68 yıllık zaman, İngiliz halkını bunalımlara sürükleyen bir sürü kanlı mezhep ve hanedan didişmelerine ve bu arada masonluğun da politikaya karıştırılmasına tanık olmuş; tahta çıkmak için masonluğu araç olarak kullanan hanedanlar bulunduğu gibi, bu maksada hizmet ettikleri için Sir Christopher Wern gibi saray nazırlığına kadar yükselen mason üstatlarını hem bu hizmetlerinden ve hem de Mason büyük üstatlığından uzaklaştıran ve yahut masonluğu politika aksiyonlarından kurtarmak amacıyla o devrin ünlü kişilerinden birisi olan Desaguliers'in, modern anlamı ile spekülâtif masonluğu kurup faaliyete geçmesinde büyük etkisi olduğu ileri sürülen Hanover hanedanından I. Georg gibi krallar görülmüştür. Sorbon üniversitesi siyasal tarih Profesörü sayın Charles Seignobos'un eserinde değinemediği 20. yüzyıl olaylarına gelince:

Siyasal iktidarların masonluğa karşı tutumları geçen yüzyıllar gibi birbirine benzememektedir. Düşünce, vicdan, yazı ve benzerleri gibi en doğal insan haklarını diktaları altında tutan sağ ve sol uçtaki rejimlerin egemen olduğu birçok memleketlerde masonluk yasaktır. Örneğin Papalık hükümetinde yasak ve kanun dışı olduğu gibi komünist bütün devletlerde, İspanya'da Birleşik Arap Cumhuriyetinde de yasaktır. Nasyonal sosyalist Hitler ve faşist Mussolini iktidara geldikleri gün ilk yaptıkları iş, mason localarını kapatmak ve kanun dışı saymak olmuştur. Demokratik rejimlerde ise, bu memleketlerin Anayasalarının ve Cemiyetler Kanunlarının himaye ve müsaadeleri altında insan haklarının amaç edildiği hümanist ülkü için çalışmalarına devam etmektedir.

DAYANIŞMA

«Ailede, şeref dayanışması yer alır; kişi kaprisi pahasına hiçbir fert bu dayanışma dışına çıkamaz!»

Emile AUGIER

Cevad Memduh ALTAR

Düşünce ve duygu güçleri, aktif ortamda bölünmez bir senteze doğru gelişme stadına yöneldikçe, kişinin kendine ve topluma objektif anlamda yararlı olması imkânı sağlanmış olur. İnsan moralinde yerleşip kalmış olan, ya da bir etkenle ansızın baş gösteren düşünce ve duygu duraklamaları, her şeyden önce objektif düşün, kanı, yargı, aksiyon ve inisiyatif güçlerini zedeler, zamanla yok eder ve kişiyi, yararlı yönden var olma ve yaratma fonksiyonlarından yoksun kılar; çünkü insan, verimli yolda gelişme, olgunlaşma çabasını a-

yakta tutabildiği oranda kendisi ve başkaları için gereği gibi yaşayan ve var olan bir yaratıktır.

İnsanoğlunun olgunluk düzeyine erişebilme çabasında olup olmadığının tek ölçüsü, kendisine ve topluma yöneltmekle yükümlü olduğu verimli katkı eylemidir; ve bu yolda karşılaşılan katkıların dengesi iledir ki, «dayanışma» prosedürü (solidarité) ve böylesine bir fonksiyonun kişiye ve topluma yararlı olma hali meydana gelmiş olur. O halde sağlam kuruluşları, kişi ve toplumda beliren dayanışma düze-

nin sürekli bir gelişim çabası olarak vasıflandırmak yerindedir. Bu normal oluşun gereği gibi olunlaşamadığı kişi ve toplumlar, dayanışma gücünden yoksunluğun marazî örneklerini vermekten geri kalmazlar ve bu türde beliren sonuçları, ancak sosyal Chaos olarak yorumlamak gerekir.

Dayanışma düzeni, akıllara hayret veren en üstün örneklerini makrokozmos ve mikrokozmos - da da meydana getirmektedir. Varlığı ayakta tutan temel faktör, herşeyden önce evrenin güçler dengesinde kendini göstermektedir; ve bu da evrendeki unsurlararası dayanışma halidir.

Sonsuz uzayı kaplıyan sayısız galaksilerden birinin en küçük bir parçası olan güneş manzumesi, bu organik kuruluşu meydana getiren parçalar arasındaki çekim (sympathie) prosedüründen gelen dayanışma halinin akıl ermiyen bir eseridir.

Evreni kaplıyan dev galaksiler ve manzumeler arası ilişkileri ile, nükleer kuruluş, madde-kuvvet düzeni de, karşılıklı dayanışma haline bağlı büyük dengeler nizamını yaratmaktadır ki, insanoğlunun da her haliyle bu güçlü organın bir parçası olduğunu unutmamak gerekir. Onun içindir ki, insan ve toplumun dayanışma halini, büyük prensipten gelen bir yoruma bağliyabilme çabası, filozofları, sosyolog-

ları tarih boyunca canla başla uğraştırmış ve bu yolda harcanan gayret, insanda ve toplumda dayanışma haline temel olan sebep, şart, etken ve sonuçları açıklamaya çalışan görüş, kanı ve yargıların meydana gelmesine yol açmıştır.

İnsanlararası dayanışmayı, sadece moral ve sosyal bir teori olarak vasıflandıran yorumlar olduğu gibi, böylesine bir anlayışın pratik sonuçlar açısından prensiplere bağlanmış şekilleriyle de karşılaşmak mümkündür. Meselâ demokratik - liberal düşünüş, dayanışma halinin ilkel hücre si olan insanın, medenî fırsatların yaratıcısı olarak dünyaya gelmiş olduğunu kabul etmektedir; ve insanı, sosyal mirasları çoğaltıp geliştirmek, sosyal hizmetler eşitlikle katılmak ödeviyle yükümlü görür; kişilerin birbirine karşılıklı yardımcı olmalarını, normal bir görev olarak niteler. Nitekim tanınmış tiyatro yazarlarından E. Augier (1820-1889), ailedeki dayanışmayı şöyle bir prensibe bağlamaktadır: «Ailede, şeref dayanışması yer alır; kişi kaprisi pahasına hiçbir fert bu dayanışma dışına çıkamaz!»

Son ve yeni çağlarda, ekonomik hayatı pratik bir yöne çevirmede de başarı kazanan dayanışma halinin (kooperatifçilik), düşünce safhasında: endividüel, sosyal ve üniversal eğilimlerin mutlu bir

sentezi olduğu muhakkaktır. Çünkü dayanışma, aslında kişi hürriyetini, özel mülkiyeti tanır, fakat kişiden sosyal bütünlüğün korunmasına ilgi ister ve her insandan kişi ve toplum yararına yardım bekler.

Ne gariptir ki, liberal ve aemokratik düşüncesinin, dogmadan uzak olarak belirtmeye çalıştığı dayanışma halini, bazı dogmatik yorumcular da az çok liberal açıdan yorumlamışlardır. Meselâ aslen bir cezvit rahibi olan Alman iktisadiyatçısı Heinrich Pesch (1854-1876), dayanışmayı, katolikliğin dayandığı sosyal anlayışın temeli, kişinin tabii haklarından doğan ilişkilerin özü, ve toplumu da dayanışma esassından gelen bir varlık olarak vasıflandırmış ve şöyle demiştir: «her insan, toplum içinde meydana gelip gelişir, topluma bağlı olmak zorundadır ve topluma karşı sorumludur. Ne var ki, dayanışmanın bu ileri amacı, kolektif bir egoizm yaratmak değil, ancak ferdin kişiliğini geliştirmektir.»

Dayanışmanın, buraya kadar çeşitli yön ve açıdan yapılmış olan yorumunun kişiye ve topluma yönelen sentezini, ancak şöylesine bir formülde toplayabilmek mümkün oluyor: Dayanışma, birbirine yardımla yükümlü kişilerin meydana getirdiği bir topluluk halidir; her insanın aynı gelişim ve mutluluğu elde edebilmesi e-

sası sağlanmadan, tek taraflı gelişim ve mutluluğu reddeden karşılıklı bir anlaşma halidir. Ünlü Fransız yazarı E. Renan da (1823-1892), özlü dayanışmaya en büyük örnek olarak milleti göstermiştir.

Doğuş, oluş, düşünüş, yargılayış ve yarar sağlayış stadlarında temel faktör olmanın önemini taşıyan insan, fizik dayanışmadan da önce moral dayanışmanın icaplarına katkıda bulunmak, bu yolda gelişmekle yükümlüdür. Esasen dayanışma halindeki yücelişte kişi ve toplum ister istemez böylesine bir düzeye yönelmektedir; bu amaca aykırı olan tersine dayanışmalar ise, kişi ve toplum için tehlikeli sonuçlara yol açarlar. Şöyle ki, moral icaplarla bağdaşamayan dayanışmalara aracı olan kişi ve toplulukların karşılaştıkları en büyük güçlük, insanlarla rahatça yüzyüze gelememenin acısıdır. İnsan hak, hürriyet ve moraline aykırılığından dolayı hukukun takibinden kurtulamayan ahlâk dışı dayanışmaların bir bakıma da patolojik neticeler olarak ele alınmaları gerekir. Bu türlü olayların, insanlar arasındaki verimli ilgi ve yardımı gerçek anlamda kapsayıp yansıtan «dayanışma» terimiyle -velev zıt anlamda da olsa- vasıflandırılması doğru değildir. Çünkü insana ve insanlığa faydalı ve yararlı dayanışmalar halini gereği gibi vasıflandıran dayanışma teriminin, bir komp-

loyu, siyasi bir cinayeti ve bunlara benzer istenmeyen inisiyatifleri meydana getiren halleri de aynı anlamda manalaştırmıyacağı muhakkaktır. Kaldı ki, dayanışma durumu, hele estetik ölçülere göre yalnız ve yalnız iyilik, doğruluk ve güzellik hallerini yansıtan ilgi ve uygulama dayanışmalarının tam terimi olma niteliğindedir.

Yukarıki cümlede belirtilen son kanının, ileri derecede objektifleşme şansına sahip olmasına rağmen, filozofik yorumlar, dayanışma halini, birbirine zıt iki ayrı yönde incelemektedir; bunlardan birincisi: tabii, yani tabii güdünün kendiliğinden getirdiği, bazı kere de kontrolsuz ve moral endişeden yoksun olarak meydana gelen dayanışma; ikincisi de «fazilet dayanışması»dır.

Fazilet dayanışmasıyla meydana gelen yararlı haller, insanları gönül birliğine götürür; karşılıklı sadakat, inanç, ilgi, sevgi ve feragat hassalarında birleştirir. Buna karşılık tabii güdü ile meydana gelen dayanışma halleri yerine göre: fizik, biyolojik, ekonomik, politik, entellektüel ve ahlâkla ilgili sonuçlar doğurabilir. Bunların arasında fizik, biyolojik sonuç: irsiyet yoluyla çeşitli illetlerin, moral düşüklüklerin yayılmasına sebep olabilir. Tabii olarak kendiliğinden gelen: ekonomik, politik, entellektüel ve daha başka yönlere bağlı daya-

nışma halleri ise, kötü hallerin olduğu gibi, yararlı fazilet ilkelelerinin de yayılıp gelişmesine yol açabilir. Bu tasnif üzerinde birleşen bazı moralistler, tabii olarak kendiliğinden gelen dayanışma hallerinden bazılarının doğurabileceği korkunç sonuçları önleyebilmek için, insanı, kendine, başkalarına ve topluma karşı olağanüstü bir görevle yükümlü tanımaktadırlar; ve kişiyi, sadakat, samimiyet ve feragat davet etmekte ve bu hasletleri, adaletin korunmasını sağlayan temel mükellefiyetler olarak kabul etmektedirler. Görülüyor ki, düşünürlerin hemen hepsi de dayanışma faziletini, adaletin temeli olarak benimsiyor ve bu görüş bir başka yönden de iki ayrı dayanışma halinin varlığını açıklıyor:

a) Tabii dayanışma,

b) Vazife dayanışması.

Dayanışmanın, büyük düşünürler açısından gelişim ve sonuçlarını çevremizde hemen her gün farketmemeye imkân yoktur. Kişi ve toplum, yararlı ya da zararlı dayanışma hallerinin çoğunda aktif rol oynamaktadır; fakat vazife dayanışması, çoğu kere denge düzeni sağlamakta, istenmeyen hallerin panzehiri olarak olumlu etken yaratmaktadır. Dayanışma hallerinin bu iki yönünü de dikkatle inceleyen Fransız siyaset adamlarından Léon Bourgois'nın (1851-1925), çok önem-

li bir görüşünü burada açıklayarak araştırmamıza son vermek yerinde olacak. Nitekim Bourgeois, dayanışmanın bir bakıma ilkel şekli olan birinci hali (tabii dayanışma), en ideal şekli olan vazife dayanışmasından gereği gibi ayırt edebilmek için

şöyle diyor: «tabii dayanışma ile vazife dayanışmasını birbiriyle karıştırmak hiçbir zaman mümkün olmamakla beraber, birinci şık olmadan ikinci şıkkın moral önemini takdir etmeye de imkân yoktur.

TANINMIŞ BÜYÜK MASONLAR

ZİYA GÖKALP

Sabahattin ARIÇ

Ziya Gökalp, çağdaş Türk düşünce tarihinin büyük mütefekkirlerindendir. Türkçülük akımının felsefesini yapmış, Türkiye’de milli edebiyatın gelişmesini sağlamış bir sosyolog ve mürşittir.

Tarihin çeşitli medeniyet eserlerini kucağında taşıyan Diyarbakır’da doğdu. Bu şehir, kütüphaneleri, medreseleri ile Anadolu’nun en eski kültür merkezidir. 1876 yılının 23 mart günü, Ziya Gökalp’in babası vilâyet evrak müdürü Tefvik Efendi, evinin selâmlığında oturmuş, eşinin doğum haberini beklerken Çolu Hoca adında bir ziyaretçi geliyor:

— Bu saatte bir oğlunuz olacak, adını Mehmet Ziya koyunuz, diyor. Gerçekten, bir müddet sonra Tefvik Efendinin bir oğlu dünyaya geliyor, adını Mehmet Ziya koyuyorlar.

Ana ve baba, çocuğun yetişmesi için büyük ihtimam gösteriyorlar. Küçük Ziya, daha yedi sekiz yaşlarında Şah İsmaili, Âşık Keremleri okuyor. On dört yaşına gelince Ziya Paşaların, Namık Kemallerin eserlerinden zevk almağa başlıyor. Tefvik Efendi ileri görüşlü bir insandır. Ziya’ya okuma zevkini aşıyor, onu yüce ülkülerle besliyor. Namık Kemal’in öldüğü gün oğluna: «Bugün büyük bir matem günüdür, çünkü milletin en büyük adamı Namık Kemal öldü. Sen de onun yolundan gideceksin, onun gibi va-

tansever, hürriyetsever olacaksın», diyor. Psikolojik bir anlayışla yapılmış olan bu telkin, Ziya için bir baba vasiyeti olmuş, ona istikamet vermiştir.

Ziya rüştiyede okurken sevgili babası ölüyor. Onun yerini amcası Hasib Efendi alıyor. Hasib Efendi islâm felsefesini iyi bilen, aydın bir insandır. Ziya'ya İbni Sina, İbni Rüşd, İmam Gazali gibi büyük islâm filozoflarını tanıtıyor. Arapçayı, Farsçayı ve ilmi araştırma metodunu öğretiyor.

Ziya, 1890'a doğru idadiye giriyor. Kelâm, fizik ve biyoloji okuyor. Müsbet ve menfi bu iki akım, kafasında hakikat şimşekleri yerine derin bir şüphecilik doğurmuştur. «İnsan» denen ve kalbin biricik pınarı olan faziletli varlığın âciz, hürriyetsiz, iradesiz, «madde» den yapılmış bir makine olmasını akli almıyor. Binbir tehlike ile tehdit edilen, fakat bunun farkında olmayan Türk milletinin istibdattan nasıl kurtulabileceğini düşünüyor. Bunun için mucize lâzım. Bir ümit felsefesi arıyor. O günkü Türk toplumunun problemlerini ele almayan tasavvuf ve kelâm bilimleri ona bu felsefeyi vermiyor. «İnsanlığı yükseltmek, milleti, vatani kurtulmuş görmek istiyorum» diyor. «Hakikat-i kübra» adını verdiği «Büyük hakikat» i arıyor. «Onu bulabilsem, hiç bir derdim kalmayacak» derken, korkunç bir fikir buhranına yuvarlandığını ifade etmiş bulunuyordu.

Böylesine engin emellerle dolu bir ruh, Diyarbakır'ın öldürücü istibdat havasında yaşayabilir miydi? **Felsefi düşüncelerin doğduğu bu buhran onu intihara sürükledi.** Kurşun beyninde kalmış, fakat olay zararsız atlatılmıştır.

Ziya o sıralarda bir ihtilâl şarkısı yazarken bilinç altının karanlığından fıskıran bir mısra ona aradığı hakikatin kaynağını gösteriyordu:

Mev'uttur (vaat edilmistir) bu gün bana namusu milletin

Ülkülerine ulaşmak kararındadır. Amcasına haber vermeden İstanbul'a gidiyor. O zamanın parasız okullarından biri olan baytar okuluna yazılıyor. Tıbbiyelilerin kurmuş olduğu gizli cemiyete girmeyi de ihmal etmiyor. Yol harçlığı olarak kendisine gönderilen paraları, yardım olarak gizli cemiyetlere veriyor. Bazen kendisi günlerce parasız kalıyor. Baytar okulunun son sınıfında iken, istibdat aleyhindeki gizli hareketlere katıldığı için tevkif ediliyor. Taşkılla'da dokuz ay hapsedildikten sonra (1900), Diyarbakır'a sürülüyor.

Ölmüş olan amcasının vasiyetine uyarak kızı ile evlenmiştir. Sade bir hayat sürüyor. Meşrutiyetin ilânına kadar gelip geçici birkaç memurluktan başka bir işle meşgul değildir. Amcasının bıraktığı servetin mühim bir kısmını Diyarbakır'a sürülmüş olan hürriyet mücahitleri için sarf etmiş, emlâkinin yarısından fazlasını ve kıymetli eşyalarını da satmıştır. Parayı sevmiyor. Durup dinlenmeden okuyor, yazıyor, düşünüyor; kendi tefekkür dünyasında yaşıyor.

Meşrutiyet ilân edilince (1908), İttihat ve Terakki Cemiyetinin Diyarbakır şubesini açıyor. Bir yıl sonra, bu cemiyetin Selânik'te toplanan kongresine Diyarbakır delegesi olarak katılmış (1910), Merkez-i Umumi üyeliğine seçilmiştir. İttihat ve Terakki mektebinde sosyoloji okutuyor, Ali Canip'le Ömer Seyfettin'in çıkardıkları Genç Kalemler dergisine giriyor. Yazılarında kullandığı takma adlardan biri de Gökalp'tir. Ziya Gökalp, otuz beş yaşındaki bu genç mütefekkir, basını ve aydınları etrafına toplayan bir kutuptur. Dış görünüşü ile çok şey vaat etmez. Münzevi ruhlu, çekingen ve alçakgönüllüdür. Fakat konuşmağa başlayınca hemen fark edilir ki o, ince zekâsı, derin ilmi ve olağanüstü telkin kabiliyeti ile bir fikir ve mücadele kuvveti, bir mürşittir.

Genç kalemlerde dil, felsefe ve sosyolojiye ait makaleler yazıyor. Bu derginin ele aldığı Türk dilinin sadeleşmesi davasını ilmi olarak inceliyor. Bu dava daha önce Tanzimat yazarlarınca da ileri sürülmüş, ama söz ve dilek halinde kalmış, pek dar ölçüde uygulanmış, yazı dili ile konuşma dili birleştirilememiştir.

Ziya Gökalp, sade dil akımını müdafaa ederken, islâm kültürü arasında benliğini kaybeden türklüğü kurtarmak istiyordu. Ona göre sade dil ilmi ve milli bir zarurettir. Osmanlıca ile Türklük kaybolmuştur. Çünkü dil, milliyetçiliğin temelidir. Hukuk, ahlâk, güzel duygular gibi bütün değerler dille anlatılır. Milli kültürün yayılması, dilin sadeleşmesi ile gerçekleşir. Vatan manzumesinde, vatani dille ne güzel uzlaştırır:

**Bir ülke ki camiinde türkçe ezan okunur,
Köylü anlar namazdaki manasını duanın.
Bir ülke ki mektebinde türkçe Kur'an okunur,
Ey Türk eli, işte senin orasıdır vatanın.
Küçük, büyük herkes bilir buyruğunu Hüdanım.**

Dilin sadeleşmesi prensiplerini de etraflıca ele alıyordu. Yaşayan dilde Türkçe karşılığı bulunan Arapça, Farsça kelimeleri, tamamları ve bu dillerin dilbilgisi kurallarını atmak gerekir.

**Arapçaya meyletme,
İran'a da hiç gitme
Tecvidi halktan öğren,
Fasihlerden işitme.**

Başka Türk lehçelerinden kelime almamak, kökü Türkçe de olsa ölü kelimeleri Türkçeye sokmamak lâzımdı.

**Türkçeleşmiş Türkçedir,
Eski köke tapmayız.**

Ziya Gökalp'e göre ölü kelimeleri dile sokmak, dilin tabii tekâmülüne ve kendi öz kurallarına aykırıdır. **Türk halkının bildiği her kelime millidir.** Bu fikirler Ömer Seyfettin, Falih Rıfkı Atay, Orhan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy gibi yazarları ve şairleri aydınlatmış, Türkiye'de milli edebiyat akımının gelişmesine sebep olmuştur.

Ziya Gökalp, Osmanlı İmparatorluğunun çöktüğü devrin fikir anarşisi içinde gidilecek yolu gösteren bir mütefekkindir. Türkçülüğün esaslarını, batının ilim anlayışı ile incelemiş bir sosyologtur. Yaşadığı devirde, Osmanlı Devleti idaresindeki Türk olmayan unsurlar milli benliklerini duyuyor, Türklerden ayrılmak istiyorlardı. Türkler ise Türkçülük, Osmanlıcılık, İslâmcılık gibi üç cereyandan hangisini seçmek gerektiği hakkında milli bir şuur erememişlerdi.

Bu üç cereyanı ilk defa uzlaştıran mütefekkir Ziya Gökalp'tir. Gökalp'e göre, Türkiye için en lüzumlu şey, milli şuurun uyanması ve asrın gidişine uyulması idi. Modern olmak, batının ilmini, tekniğini kabul etmek demektir. Hem doğu, hem batı ilmi diye iki ilim, iki anlayış olamaz. Darülfün batı anlayışına göre düzenlenmelidir. Şeriye mahkemeleri kalkmalıdır. Din, vicdan mevzuudur. Layık bir devlet teşkilâtına lüzum vardır.

Yıkılmış ve yaşatılması imkânsız ataerkil (pederşahi) aile yerine modern Türk ailesinin kurulmasını istiyor. Bunun sağlanması için eski Türk ailesini ilmi olarak inceliyor. Ailenin hukuk, ıktisat ve ahlâk bakımından teşekkülü için medeni kanunun ıslah edilmesini ileri sürüyordu. Modern aile, nikâh, boşanma, miras mevzularındaki düşünceleri bugünkü Türk toplumunda kabul edilmiş esaslardır.

ZIYA GÖKALP B..

ULUCAMI'den (Diyarbakir)

Foto : Şinasi BARUTÇU

Milliyetçilik fikrinin gelişmesi yalnız Osmanlı tarihini değil, Türk tarihini incelemekle gerçekleşebilirdi. Edebiyatın kaynağı batı değil, Türk folkloru, Türk milletinin hayatı olmalıdır. **Millî şuuru uyandırmak için fikir Türkçülüğü lâzımdır.** Çünkü medeniyet uluslararasıdır, müşterektir. Fakat hars (kültür) millidir, diyordu.

Milliyetçiliği, «Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir» diye tarif ediyor; ekonomi, dil, din, hukuk, ahlâk ve aile bakımından Türkçülüğün izahını yapıyor. Ona göre milliyetçilik, ırkçılık değildir. Ziya Gökalp'in Turancılığı «ırkçılık» diye anlaşılmalıdır.

Vatan ne Türkiyedir Türklere ne Türkistan

Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan...

diyorsa da Turan'ı, Osmanlı birliğini tamamlayan bir ülke olarak anıyor. Tarihi determinizmin ortaya çıkardığı bir teşekkür olarak kabul ediyor.

Türkçülüğün esasları eserinde: «Millet ne irki, ne kavmi, ne coğrafi, de de siyasi bir zümredir», «..... bugünkü duruma göre Türkçülüğün üç mefkûresi olmalıdır. Bunların hakikate en yakın olanı Türkiyeciliktir» diyor. İkinci mefkûrenin Oğuzculuk, üçüncü ve uzak mefkûrenin de Turancılık yani bütün Türklerin birleşmesi olduğunu tehayyül ediyor.

Malta'da sürgünken Anadolu'nun elden gitmesi tehlikesini anlamış, realist bir Türkçü olarak, Çoban ile Bülbül'ü yazmıştır.

Çoban dedi: -Ülkeler hep gitse de,

Kopmaz benden Anadolu ülkesi.

Bülbül dedi: -Düşman haset etse de,

İstanbul'da sakıyacak Türk sesi.

Gökalp'in sosyoloji sistemi, Durkheim'in içtimai mefküreciliğidir. Yalnız, bu mefküreciliği millî bir tefekkür açısından ele alır. Sosyal mevzulardaki örneklerini Türk tarihten, Türk hayatından seçer.

Gökalk, Mondros mütarekesinden sonra Üçlü Anlaşma Devletlerinin İstanbul'u işgali üzerine İngilizler tarafından Malta'ya sürülüyor (1919-1921). Sürgün bitince Diyarbakır'a dönüyor. Kurtuluş savaşı sırasında Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti üyesi olarak Ankara'ya gidiyor. 1923'te Diyarbakır'dan milletvekili

seçiliyor. 1924'te hastalanıyor. Tedavi için gittiği İstanbul'da kırk dokuz yaşında ebediyete intikal ediyor.

İttihat ve Terakki'yi parmağında çevirecek kadar siyasi bir güce de sahip olma Ziya Gökalp, hiçbir memurluk istememiş, bakanlıklara «Firavun mevkii» demiştir. Onun yüksek ahlâkını Yakup Kadri Karaosmanoğlu şöyle anlatır: «Bulutların ve şimşeklerin üstünde berrak sema ile arkadaş olan yüksek tepeler gibi her vakit insan ihtiraslarının üstünde sakin başı, merkez-i umumî azalığında bulunduğu zamanlarda bile bir an gündelik politika adını verdiğimiz sıtmalı dalgaları üzerine eğilmedi. **Daıma yüksek gördü, yüksek düşündü. Her şeyden önce yüksek bir insandı.**» Büyük mütefekkirin ölümü ile, Ruşen Eşref Ünaydın'ın dediği gibi: «**Mabedimizin üstünde bir meşale söndü, fakat binlerce el o meşaleden kendi meşalesini yaktıktan sonra!**»

***Kötülükleri olan bütün kişiler hakir görülmez;
fakat hiç bir fazileti olmayan kişilerin
hepsi hakir görülür***

***Hepimizde başkalarının kötülüklerine karşı
koyacak kadar kuvvet vardır.***

***Hakiki şefkate sahip olabilenler ancak
metanet sahibi kişilerdir.***

Larouchefoucauld

TRANSLATIONS
of some articles
published in
«MIMAR SİNAN» Revue

SİNAN THE ARCHITECT

By: **Asst. Prof. Orhan ALSAÇ**

We know today that the Free and Accepted Masonic organization, that is, speculative Masonry, stems from operative Masonry, that is, from the organization of Free Masons. It is further known that from ancient historical times onwards Masonry, that is the art of the builder, like a lot of other crafts, was one which was handed down from master to apprentice, which took great care that the secrets of this craft were not entrusted to persons who had not entered the craft and worked in it as apprentices, which made use of symbols, decided on what signs to use, arranged meetings from which those that did not belong were barred, which increased the wages and alimonies of those entrusted to persons belonging to the organization all the workmanship of the important buildings to be erected.

We know also that the operative Freemasons were not located in

one country alone but were present in all parts of the then known world, were invited everywhere, had friendly relations with the Masons wherever they went and cooperated in their work, were considered free men in the social classification of that time, and were therefore called Free Masons.

We know still further that Masonic myths recount how King Solomon invited Hiram to build a temple, that therefore Masons were well received by him also, that the Masons built a lot of masterpieces, the principal one being the Temple of Solomon, that these functions of theirs continued till the end of the 17th century, and that during this long period they were on good terms with both statesmen as well as clergymen, that is with the church, for both of which they erected a lot of buildings.

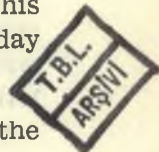
Towards the end of the 17th century, when knowledge began to be transmitted not by word of mouth but to be taught in schools under well defined methods, the importance of operative Masonry began to decline, and was replaced by the speculative Masonry of today, which is the organization of Freemasons endeavoring to build a temple of ideals to enable humanity to live in peace and happiness.

The purpose of giving this brief and simple summary is to remind ourselves that, although, as in all parts of the world, in the times of the Ottoman, Seljuk, and Turkish States also a great many important buildings were put up, and of necessity the body of builders, that is Freemasons, must have put these up, we have no definite knowledge about these Turkish operative Freemasons, and especially of those of them that were Architects and Engineers, and it is therefore our duty to carry out researches in this field to dig out knowledge and documents for the completion of the history of the Turkish Masonic era.

It must be pointed out that work on such a subject will be long and laborious. The formation of the «Mimar Sinan» (Sinan the Architect) research lodge, the beginning of all kinds of scientific research on Masonry in general and especially on Turkish Masonry, as well as naming this Magazine, published by the Grand Lodge of Turkey, «Mimar Sinan», will continuously encourage the Turkish Architect and Engineer Brethren of today and of tomorrow to work in this field.

We have prepared this small study and tried to complete it in time for publication in the first issue of our Magazine in order

to participate in such research, to indicate a lead to our Brethren, and to furnish certain information in this respect on Sinan the Architect, who is famed as the greatest of Turkish Architects of all time. This article will possibly be full of deficiencies and perhaps even of mistakes. If researches to be conducted hereafter by my Brethren should complete and correct these, this joint work, which is one of our most important present-day needs, will furnish most welcome results.

There have been a lot of writings on the personality of Sinan the Architect as an architect, a lot of speeches have been made on the occasions of the remembrance days held in his honor every year, and there is no doubt that much more will be written and said. The principal document, forming the source of such writings on the personality of Sinan, is constituted by the «Bünyan Document, Sinan bin Abdülmennan». We too will make use of the said document, in which Sinan recounts himself and his works. The number of buildings which Sinan claims to have put up are so many that, no matter how long-lived he may be (Sinan lived to be over 90 years old), no man could have built them by himself, and especially in view of the transport condition of that day, neither could he have supervised their erection. There is no doubt that these buildings were put up by a large team, spread all over the country, and working under his own artistic and administrative direction as chief Architect. Certain documents indicate that, if the building to be erected in any corner of the land was an important one, a chief Architect and a great many architects and builders were appointed for this purpose by the Privy Chief Architect, that the said team was promptly despatched to the site as soon as the mosque they were working on was completed, and that thus everybody, subject to this branch of art in the Ottoman Empire which covered extraordinarily wide areas, were centrally administered under strict discipline in the successful completion of works undertaken. For example, Sinan tells in the Bünyan Document how, when he was ordered to build the Shehzade Mosque, he immediately got together the architects and stone-cutters of the day, and got started on the work. Furthermore, in the documents pertaining to important buildings, as for example in the building records and various donation books of the Süleymaniye Mosque, the names, the wages, and the work of everybody, from the highest leader to the simplest laborer, are recorded, which fact demonstrates with what regularity and under how great a

feeling of responsibility this organization carried out its work. Even the very few documents available are harbingers that show what a great number of similar documents might be turned up to lead us to positive results if work in this field is carried out. We know that a great many craftsmen besides builders were subject to an organization known as «gilds», that these craftsmen were not allowed to exercise their craft on their own before completing their periods of apprenticeship and craftsmanship under a master, and that they became masters by means of putting on aprons during special ceremonies and prayers only after they had successfully passed a test which consisted of performing their art before masters of the same craft as well as guest spectators, when the time for such a test became due. We further know of the existence of many such craft branches of this organization which has great similarity to ours both in name as well as in forms of ritual (1). We do not have any precise knowledge to date about such an organization in the building craft. Up to now it has been thought that the builders were mostly a broad state organization under a Chief Architect, and that the architects were trained in the military ranks or were a kind of Government employee. But due to the lack of documents, all this information might be erroneous. It is possible that maybe the Turkish operatively, have left sufficient documents to supply us with informative Masons, who were very careful to hide their secrets thoroughly, have left sufficient documents to supply us with information. But such judgments can only be passed after thoroughgoing research.

According to the above - mentioned document about Sinan as well as his own statements, the great architect was born in Kayseri in about 1500, was recruited as a cadet into the army, which was the largest institution of learning at the time, and on the basis of his talents and upon his own wish he was classified as «nedjar», served for a long time as suveyor under masters, and attained successively the ranks of novice, janissary infantry soldier, sergeant of novice infantry, commander of guard infantry, crossbow commander, and bodyguard to the Sultan. In one place of the Bünyan Document, he even goes as far as saying: «Come,

(1) Translator's note : The Turkish name for these gilds was «londja»

ye of the Hadji Bektash order». (1) And finally he also took over the duty of chief privy architect, and within a period of at least 50-60 years he erected or caused to be erected more than 698 buildings worth mentioning, (80 mosques, 400 Moslem chapels, 60 religious schools, 32 palaces, 19 mansoleums, 7 barracks, 17 food distribution centers, 3 hospitals, 7 bridges, 15 aqueducts, 6 cisteruns, 19 caravanserais, and 33 public baths), raised Turkish Ottoman architecture to its peak, and became the greatest architect of all time.

In the mean time he also took part in a great many campaigns, travelled to a great many places, and came to know not only the architecture of these places but also a great many of the builders themselves. It is a little difficult to classify Sinan the Architect, heading such an organization, as an architect only. Given the fact that there existed an operative organization with age - old traditions in the neighbor countries of the time, as well as the great architectural works put up by the said organization, it is impossible to think that Sinan and his organization did not set up relation sand connection with that organization. However, as mentioned above, there has been practically no research on this subject, and the archives have not as yet been touched. We are in the hope that future scientific research in depth will reveal the existence of Turkish operative Freemasonry. For example, the Bünyan Document states that a lot of the marble used by Sinan in the building of the Sülemaniye Mosque came from the palace of King Solomon. One wanders whether or not these words hide a symbolic meaning or sign.

In this small article of litte value, we only wish to being out that our Brethren, who go inte research of the archives, might discover valuable documents, and come across symbols in the motifs used by Turkish builder craftsmen (Turkish operative Freemasons) during the research carried out on the buildings, and that such discoveries could constitute invaluable evindence. It is only thus that ou Masonic history can be usefully completed, and that we can attain to the joy and the pride of stemming from an origin set up by Turkish Operative Feemasonry which has bred so many great masters.

(1) Translator's note : Hadji Bektash was a great Turkish folk philosopher, who founded a Moslem sect that rejected the ritualistic and bigoted attitude of the religious clergy of the time (14 th century).

Love as an art

By: Aktan OKAN

Is love a sweet feeling in case chance proves helpful? Or is the experience of love dependent on accidents? In our day the majority answers these questions affirmatively. However, this article is based on the thesis that love is an art.

The hunger for love is felt generally. Countless songs and words on love are listened to with feeling. A great many happy and unhappy films are watched in ease. And yet there is very little thought given to how much remains to be learned about love. The great majority regards the question of love more in the light of «being loved» rather than «loving», that is a person's own capacity to love. Therefore, for such, the important thing is how they can be loved, how they can be lovable. They find love easy. Whereas, there is no other act, no other involvement that starts with hope and invariably vanishes and disappears like love does. When the same thing happens in other acts, we immediately try to find out the reasons for our failure and ways of being more successful in it, and if this should prove impossible, we give up. But since love cannot be given up, there remains only one way to overcome failure in the case of love: namely, to study the reasons for this failure, and to try and understand what love is.

The first step to be taken is to accept that love, like life, is an art. We should do the same things in order to learn love as we do to learn the branches of the arts and of professions. The way to learn a science or an art can be divided into two. The first thing is to grasp the foundation fully, and the second to be able to implement it. For example, in order to be a doctor it is necessary to know the human body fully, and to understand its various diseases. But even all of this knowledge is not enough for becoming a doctor. In order to master the subject, this knowledge has to be coupled with implementation. However, there is still another factor required for success : namely, mastery of the subject must be the sole aim, and nothing should be of greater importance than that subject.

Coming now to love and how to learn it, is love an instinctive obsession? It is in animals. love or the attachments replacing it are instinctive in animals, but in man these instincts are residual. The influence of the feeling of loneliness gives birth to love as an instinctive feeling, because the feeling of loveliness creates restlessness in the conscience, and becomes the source of all restlessness. Therefore, in a sense, man is constantly striving to do away with loneliness. It is impossible for man to be rid of loneliness and to attain true union without love. The failure to be free from loneliness ends in insanity. The fear of breaking off all ties with the world becomes the source of restlessness. In truth, the same problem has confronted man in all ages and in all cultures : namely, the attainment of release from loneliness, of union, and of transcending one's personal existence to attain consummation. How then can release from loneliness and the attainment of consummation come about?

The effect of the form of work and of leisure can save one from loneliness. By means of meeting other people during limited working hours and of purchased leisure activities, a person in the network of such pre-arrangements can of course save himself from the feeling of loneliness. Or he can engage in creative activity. He can save himself by such efforts. In creative actions a person becomes one with the universe, but in order to attain this we must have creativeness within us. We are, however, generally a piece of the management organization. The unity we can obtain can only be an organized unity. That, though, is a fictitious unity, and a complete solution can be found only by fusion

with love. Fusion among persons within the context of love is the most powerful influence in men. However, the important thing here is what fusion is meant when we talk of fusion within the context of love. When we say «love», do we mean the mellow resolution of the problem of existence, or the immature love that is called «living together»? The clinical term for such living is «masochism». There are spiritual ties in masochism also, such as taking refuge with someone because of the irresistible feeling of loneliness, of becoming a part of that person, and of accepting his leadership. No matter what form it takes, it is living, it is release from loneliness. Another form of living together is «sadism». Contrary to masochism, sadism entails direction, the effort to obtain relief from the feeling of loneliness by accepting someone else's taking refuge with us.

Love, however, is union without destroying the wholeness and the personality of the other. Love is a powerful force in man, that destroys the wall separating a person from other people, that unites him with them. Love helps a person to overcome the feeling of separateness, of loneliness, but he still remains himself without impairing his wholeness. In love, there is created the paradox of two existences becoming one and yet of both remaining separate entities.

Love is activity, an act requiring effort, and only a free person can engage in such an act, whereas envy, jealousy, anger, and all sorts of hungers are passions. Love is an act that can be consummated only in freedom, and represents the emanation of human powers. Love is activism, and not a passive event; it is being part of something, and not a surrender of self. This activist feature of love can best be described in general by stating that to love is giving, not receiving.

What then is «giving»? Is it renouncing something, remaining deprived of something, or the expenditure of something for the sake of someone? Only someone who has an undeveloped personality, someone who has not been able to transcend exploitation or hoarding would understand «giving» in that sense. Those that are not creative by nature consider giving as impoverishment. In the eyes of others, giving in the sense of renunciation for the sake of something is considered a virtue, and they consider the rule that giving is better than receiving to mean that the pain of impoverishment is better than the pleasure of receiving.

For the creative person, however, giving has a meaning that is diametrically opposed to this. Giving is the best expression of being full of power. In the act of giving a person feels his power, his wealth, and his superiority. Giving is more exhilarating than receiving, not because it brings about deprivation, but because with the act of giving a person exposes his vitality.

The most important act of giving takes place not with material things but in a universe peculiar to man. What does one give to another? Of himself, of his most valuable possession, of his life. But this does not comprise the spending of his life within him, of his giving from his joys, his interests, his comprehension, his knowledge, his humour, his anxieties. He gives something from all the emanations within him that spill out. By thus giving something from his own life, he enriches the other person, and increases that person's vitality by arousing the feeling of vitality in himself. He does not give in order to receive; giving is an incomparable joy in itself. And most important of all, «giving» also renders the other person a giver. And so both begin to share the joy of loving something.

Love is a force that generates love. Weakness is the failure to generate love. If you love without generating love, that is, if your love does not generate love in that state, your love is powerless, or you look upon the other as a thing, and are not interested sincerely or creatively.

The ability to love depends on one's personality. It requires that he overcome his desire to use others and to be always on the receiving end. He must believe in his own human powers, and must have the courage to have faith in his own power for attaining the aims he desires.

The activist nature of love finds expression not only in the act of giving, but also by the basic elements that are visible in all kinds of love. These are concern, responsibility, respect, and knowledge. Love is the activist concern you feel for the life and development of what you love. There can be no love where this activist concern does not exist. As long as you are not concerned it is impossible to love something. If we think we love, this is not real love but some other passion. A person loves the things he works for, and works for what he loves. Responsibility in love means the ability to respond to the spiritual needs of the other

person. But if responsibility is not accompanied by respect, it can very soon turn into tyranny and the desire to subjugate. If we feel no respect for the other person but continue to shoulder responsibility for him, it means that we do not accept his personality. As to respect, it is not fear and timidity. To be able to see a person as he is means being able to perceive his particular individuality. Respect in this sense indicates that a person will not be used for personal advantage. In another sense, to feel respect one must be independent. Respect develops only in a place where freedom exists.

In order to feel respect for someone, we must first know him. Concern and responsibility, deprived of the leadership of recognition and of knowledge, is blind, and the only road to knowing is love. In love, in knowing himself, in the act of sincerely knowing the other, a person finds himself, discovers himself, and in time unwinds a person. «Know thyself», «recognize thyself» are familiar words for us. These words are inscribed in Delphi also, and form the root of psychology. But this desire cannot be fulfilled by ordinary knowledge, or acquired only by thought, because what is being sought is to know a man as a whole, to know the secret at his core. Even if we doubled our knowledge about ourselves, we will still not have reached the end of it. We might remain a riddle to ourselves even then, just as others are riddles for us. If we wish to attain complete knowledge, the road leads through the act of love.

Concern, responsibility, respect, and knowledge are linked to each other, and constitute the basic elements of love. Love cannot exist without these, and they are attitudes that have to be in every mature person at the same time.

Is love then devotion to just a certain person, or is it an attitude? Love is a personal structure that shows devotion not only to an object of love, but to all the world. If a person loves only one other person and remains indifferent to everything else, his love is not love, but an expanded egotism. If you truly love someone, it means that you also love life, living, everything, the universe, and most important of all, yourself. Is loving one's own self egotism? Does egotism in modern man indicate concern with himself as an individual? Does it mean he concentrates on his abilities of intelligence, passion, and feeling? The belief that loving others cannot be joined with love of oneself has no place in

the concept of love. The love a person feels for himself is inextricably fused with the love he feels for someone else. Loving others and loving oneself are not loves that replace each other. On the contrary, in everyone who loves others there is also respect for himself. From the viewpoint of structure, love cannot be split up between its object and the self. True love is the emanation of creativeness, of concern, of respect, and of responsibility. It is not an «influence» in the sense of being influenced by someone else, but an effort that derives its roots from a man's capacity for love an effort that is undertaken to open for a man, who can love, the road to development and to happiness.

Loving someone is the realization of the power to love, and its concentration on an object. The foundation of love is nothing other than the channeling of wholly human characteristics towards the loved person. Except that love sometimes degenerates, and turns into a kind of false love, as for example in love that idolizes. If a person has been unable to develop his own powers, to send forth these powers in a creative form, and if his personality has not been completely shaped, he will want to idolize his beloved. He will look for his own severed creative powers in the person he loves. He will worship the beloved as the source of all loved ones, of all light, and of all happiness. In time he will lose his feelings of power, and instead of finding himself in what he loves, he loses himself. Since no one can in time give him what is expected from an idol of worship, disillusion becomes inevitable. The only way to salvation is to look for another idol, and this will continue in the form of a vicious circle. Romantic love also is a kind of false love. The essence of such a love is a love that lives only as a phantasy, and constitutes a feeling that has reached its zenith. However, it is deprived of responsibility, of respect, and above all of «knowledge, and in fact, it is averse to knowledge and does not wish the power of phantasy and imagination to be converted into reality.

True love can only be born if two people are linked to each other by the essence of their beings, and if each one comes to know himself in that essence. Essential knowledge is the truth and vitality of a person and the foundation of love. A love thus lived is a continuous defiance. It is not static, but a joint development, growth, and effort. The important point is for two people to know each other through the essence of their being, and thus

attain fulfilment not by fleeing from themselves, but because they have found themselves.

The existence of love is measured by the depth of the attachment, and by the vitality and the power of the lovers.

The primary condition of love is for a person to vanquish «narcissism». If a person evaluates himself from the angle of usefulness and harmfulness, if he can find no evidence of truth in the events of the outside world, and if he considers only what is inside himself as true, it means that he is in a narcissist atmosphere. The opposite pole of narcissism is objectivity, which is the capacity to see men and objects as they are, to be able to separate the picture drawn by objective views from his own desires and fears.

The capacity to think objectively derives from the mind, and resides in the affective attitude and the humility that by behind the mind. A person must be humble in order to be objective. Love requires humility, and objectivity requires intelligence. If the totality of a person's life is directed at this aim, true love can be born. If we wish to learn the art of love, we must try to be objective under all conditions. If we cannot be objective despite our efforts, we should then try to be affective. The image of the other person as well as his attitudes can be distorted through narcissism, and if personal interests, needs, and fears also intermingle, this image may change completely. We should, however, try to perceive the difference between this distorted image and the true situation of that person. If the capacity for objectivity and intelligence is attained, the art of love will have been mastered by half. However, this capacity must be developed with regard to everybody you are interested in. If a person reserves this objective attitude only for the one he loves, and thinks that he can maintain his interest in others non-objectively, it will not be long before he understands that he is wrong in both cases.

The capacity to love depends on to what measure we have developed, and to what degree we have been able to foster a creative atmosphere in our attitude towards the world and ourselves. There is only one condition for this operation of release, of birth, of awakening, and that is faith.

In important ties of friendship or of love, faith is an imperative feature. To have faith in another person means to be certain a-

bout his basic behavior, about the essence of his personality, and about the inalterable and dependable nature of his love. It is only people that have faith in themselves who can feel confidence in others. Faith in oneself is also a condition necessary for promises. That is perhaps why Nietzsche says that «a human being is a person who has the capacity to make promises». Faith is one of the conditions of existence for man. From the viewpoint of interest in the loved one, it means having faith in one's own love, and that this love will be able to create love in others and to be a reliable love. This faith in others reaches its zenith in faith in humanity.

And the foundation of faith, conforming to thought, is creativeness. Living in conformity to our faith means living creatively.

Faith requires courage, the ability to risk dangers, and readiness for sufferings and disillusionings. Those who insist that the basic conditions of life are security and safety can never be persons with faith. To be loved requires loving and courage; it requires the acceptance of certain values as supreme values, and the courage to take the necessary action and to base everything on these values.

Is there anything to be learnt by applying faith and courage? Verily, faith is something to be learned by constant application. The learning of faith and of courage starts with small things in everyday life. We start by understanding when and where we exhaust our faith, or try to suppress it. We then try to understand when we begin to show fear, and how we rationalize this fear. We see how such depletion of faith weakens us, and how as this weakness increases new forms of faithlessness are created like a vicious circle. And we then become aware of this too: «When man is beset by a conscious fear of not being loved, this constitutes in reality the fear of loving». To love means to dedicate oneself without looking for any security, to give ourselves up as a whole in the hope that our love will awaken love in the beloved. Love is a matter of faith, and anyone whose faith is lacking also lacks in love. Love is action; the person who loves feels a continuous active interest in the one he loves. To be active is mandatory for learning the art of love, such as being active in feeling and thought throughout the day, and in avoiding spiritual laziness.

Love is, and should be, most important for us. Our organization is based on love, and this organization cannot even be conceived

without love. We are of those who believe that love is the sole logical solution of the problem of man's existence and who strive to make love into a communal entity. Can we then attain this end without radical changes in the structure of our organization? If we are not to attain our aim under the present condition of our community, we must find ways and means to raise «man» to his highest point. We must so organize our community that the communal structure and the loving nature of man are not severed from communal existence, but on the contrary are fused with it.

The most logical and the most satisfactory solution of the problem of man's existence is love, and nothing else. If our community is so arrayed or disarrayed as to prevent the development of love, it means that this body holds man's creation at naught, and will eventually rot in itself and be destroyed.

To my mind, to talk of love is nothing other than to express a real and unchanging need that exists in all of us. I believe that pushing this need into the shades does not mean that it does not exist.

If we wish to find out what love is, we must first point up that in our day love is met with very little, and we must at least accept this truth; one of the duties expected of us is to examine the communal conditions that lead to the destruction of love.

We must believe that love is not a rare personal incident, and that it may be found in a communal event. This should be for us a logical faith generated by fully knowing man's nature, because each of us is responsible to everybody for everything.

Kendi dünyanızla ilgili haberler için...

YENİ GAZETE okuyunuz.

- Yurttta ve Dünyada sanat olayları...
- Dünyadan siyasî ve ekonomik tefsirler...
- İlim dünyasından yenilikler...
- Yetkili kalemlerden ilginç makaleler...
- Spor ve,
- Temiz bir baskı.

T.B.L.
ARŞIVI

